

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Samuel Filadelfi

**Formovanie a udržanie identity slovenských migrantov v
bývalom Uhorsku od roku 1711 po súčasnosť: Prípadová
štúdia Báčsky Petrovec**

**Formation and maintenance the identity of Slovak migrants in the
former Hungarian Kingdom from 1711 to present: Case study Báčsky
Petrovec**

Diplomová práca

Praha 2010

Vedúci diplomovej práce: Doc. RNDr. Leoš Jeleček, CSc.

Prehlasujem, že som uvedenú prácu vypracoval samostatne na základe uvedených prameňov a literatúry

máj 2010

podpis autora

Na tomto mieste by som sa rád poďakoval môjmu školiteľovi Doc. RNDr. Leošovi Jelečkovi, CSc. za cenné rady pri písaní práce. Ďalej by som sa rád poďakoval RNDr. Pavlovi Chromému, PhD. za konzultácie o častiach práce venovaných identite a behaviorálnej charakteristike. Moja vďaka patrí aj mojej rodine za podporu a v neposlednom rade Slovákom v Báčskom Petrovci, špeciálne rodine Struhárovcov.

OBSAH

	ABSTRAKT.....	8
	ABSTRACT.....	9
0	ÚVOD.....	10
1	METODIKA.....	12
2	PREHĽAD LITERATÚRY.....	14
3	TEORETICKÉ OTÁZKY.....	15
4	HISTORICKÝ VÝVOJ SLOVENSKEJ MENŠINY V KRAJINÁCH BÝVALÉHO UHORSKA PO ROKU 1711.....	20
4.1	HISTORICKÉ POZADIE VYSTAHOVALECTVA V UHORSKU.....	20
4.2	SOCIÁLNA SITUÁCIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA NA PRELOME 17. A 18. STOROČIA.....	22
4.3	SOCIÁLNA SITUÁCIA V DOLNEJ ZEMI NA PRELOME 17. A 18. STOROČIA.....	23
4.4	SŤAHOVANIE SLOVÁKOV NA DOLNÚ ZEM.....	24
4.4.1	PREDETAPA KOLONIZÁCIE DOLNEJ ZEME.....	25
4.4.2	ETAPA KOLONIZÁCIE OSÁD V MAĎARSKU.....	25
4.4.3	ETAPA KOLONIZÁCIE VOJVODINY.....	25
4.4.4	DODATOČNÉ KOLONIZÁCIE PO ROKU 1790.....	27
4.5	HISTORICKÝ VÝVOJ SLOVENSKEJ MENŠINY VO VOJVODINE.....	27
4.6	HISTORICKÝ VÝVOJ SLOVENSKEJ MENŠINY V BÁČSKOM PETROVCI.....	31
5	SLOVENSKE ÉTNICKÉ ENKLÁVY NA ÚZEMÍ BÝVALÉHO UHORSKA.....	33
5.1	HISTORICKOGEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA ETNICKÝCH ENKLÁV....	34
5.2	SLOVÁCI V MAĎARSKU.....	40
5.3	SLOVÁCI V RUMUNSKU.....	46
5.4	SLOVÁCI V CHORVÁTSKU.....	47
5.5	SLOVÁCI VO VOJVODINE.....	48
5.5.1	SLOVÁCI V BÁČSKOM PETROVCI.....	51
6	FORMOVANIE A UDRŽANIE SLOVENSKEJ IDENTITY.....	52
6.1	FORMOVANIE A UDRŽANIE IDENTITY VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV.....	58
6.1.1	FYZIOLOGICKÉ POTREBY AKO FAKTOR EXODU SLOVÁKOV DO JUŽNÉHO UHORSKA.....	59
6.1.2	POTREBY ISTOTY A BEZPEČIA AKO FAKTORY USADZOVANIA SA SLOVÁKOV NA DOLNEJ ZEMI.....	60

6. 1. 3 SPOLOČENSKÉ POTREBY AKO FAKTOR ORGANIZÁCIE A KULTÚRNEHO ROZVOJA VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV.....	60
6. 1. 4 POTREBY UZNANIA A OCENENIA AKO ĎALŠIE FAKTORY ORGANIZÁCIE A INŠTITUCIONALIZÁCIE VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV.....	62
6. 1. 5 POTREBA SEBAREALIZÁCIE AKO VRCHOLNÝ FENOMÉN BUDOVANIA A UDRŽANIA IDENTITY A KULTÚRY SLOVENSKEJ MENŠINY VO VOJVODINE.....	64
6. 2 ÚLOHA BÁČSKEHO PETROVCA PRI FORMOVANÍ A UDRŽANÍ IDENTITY VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV.....	66
7 BEHAVIORÁLNA CHARAKTERISTIKA SLOVENSKO-SRBSKÝCH VZŤAHOV.....	69
7. 1 VNÍMANIE VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV A HODNOTENIE MULTIKULTÚRNEHO SPOLUŽITIA ZO STRANY SRBSKEJ MAJORITY V NOVOM SADE.....	69
7. 2 STAV KULTÚRNEJ IDENTITY, ÚROVEŇ SPOLUŽITIA SO SRBMI A PERCEPCIA BUDÚCNOSTI VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV V BÁČSKOM PETROVCI.....	75
7. 2. 1 STAV KULTÚRNEJ IDENTITY SLOVÁKOV VO VOJVODINE.....	77
7. 2. 2 ÚROVEŇ SPOLUŽITIA SLOVÁKOV SO SRBMI A INÝMI MENŠINAMI.....	79
7. 2. 3 PERCEPCIA VLASTNEJ KOMUNITY A BUDÚCNOSTI VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV.....	81
8 ZÁVER.....	83
9 ZOZNAM LITERATÚRY.....	85
10 PRÍLOHY.....	90

ZOZNAM GRAFOV, OBRÁZKOV, PRÍLOH A TABULIEK

GRAFY:

Graf č. 1: Vývoj počtu Slovákov v Maďarsku od roku 1890 do roku 2001.....	42
Graf č. 2: Počet Slovákov v Rumunsku za roky 1966 až 2002.....	46
Graf č. 3: Vývoj slovenskej menšiny v Chorvátsku v rokoch 1900 až 2001.....	48
Graf č. 4: Vývoj slovenského obyvateľstva vo Vojvodine od roku 1890 do roku 2002.....	49
Graf č. 5: Vývoj počtu Slovákov v Báčskom Petrovci v rokoch 1880 až 2002.....	51
Graf č. 6: Poznanie slovenskej menšiny v Srbsku zo strany Srbov v Novom Sade na základe vzdelania a veku.....	71
Graf č. 7: Informovanosť o lokalitách výskytu Slovákov vo Vojvodine vzhľadom na vzdelanie a vek.....	72
Graf č. 8: Percepcia spolužitia so Slovákami a názor na Slovákov ako na menšinu.....	73
Graf č. 9: Pociťovanie národnostného napätia.....	73
Graf č. 10: Problematické menšiny v Srbsku.....	74
Graf č. 11: Možnosti vzdelávania sa v slovenskom jazyku.....	78
Graf č. 12: Organizovanosť v spolkoch vzhľadom na vek.....	79
Graf č. 13: Vzťahy medzi Slovákami a Srbmi v histórii a súčasnosti.....	80
Graf č. 14: Problematické menšiny v Srbsku.....	81
Graf č. 15: Intenzita kontaktov so Slovenskom.....	82

OBRÁZKY:

Obr. č. 1: Mapa maximálneho rozsahu Osmanskej ríše na území Uhorska v roku 1683.....	22
Obr. č. 2: Vlny migrácie slovenského etnika v rámci Uhorska v rokoch 1690 až 1918...26	
Obr. č. 6: Index predsudkov a šovinizmu v Európe za roky 2007 – 2009.....	43
Obr. č. 8: Schéma rozkladu národnostných menšín v Maďarsku.....	45
Obr. č. 9: Areály s vyššou koncentráciou Slovákov v Rumunsku za rok 2002.....	47
Obr. č. 12: Multietnický model Vojvodiny.....	50
Obr. č. 13: Formovanie identity národnosti v čase a priestore Uhorska v 19. Storočí.....	54
Obr. č. 14: Vnímanie slovenského etnického územia v priestore a čase v kontexte geografických názvov.....	55
Obr. č. 15: Kultúrne vymedzenia formujúce identitu.....	58
Obr. č. 16: Maslowova pyramída potrieb.....	59
Obr. č. 17: Slovenská menšina v Južnej Báčke v súčasnosti a Kardelisov model.....	65

TABUĽKY:

Tab. č. 1: Vzťah k slovenskej kultúre v Maďarsku podľa sčítania ľudu v roku 2002.....	42
Tab. č. 3: Vekové zloženie súboru Srbov v Novom Sade podľa pohlavia a vzdelania.....	70
Tab. č. 4: Zastúpenie respondentov na základe veku, pohlavia a vzdelania.....	75
Tab. č. 5: Analýza hlavných komponentov premenných pri slovenských anketách.....	76
Tab. č. 6: Závislosť medzi náboženstvom a materským jazykom.....	77
Tab. č. 7: Skúsenosť Slovákov s diskrimináciou.....	80

PRÍLOHY:

Príloha č. 1: Dotazník pre slovenskú menšinu v Srbsku.....	91
Príloha č. 2: Dotazník pre Srbov v Novom Sade o Slovákoch.....	93
Obr. č. 3: Mapa slovenských etnických ostrovov v Uhorsku v 18. a 19. storočí.....	94
Obr. č. 4: Podiel Slovákov v uhorských župách v roku 1891.....	95
Obr. č. 5: Zastúpenie slovenského etnika v maďarských župách za rok 2001.....	96
Tab. č. 2: Zoznam obcí so slovenskou menšinou v roku 2001 v Maďarsku.....	97
Obr. č. 7: Náboženské špecifiká v bývalých slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku za rok 2001.....	100
Obr. č. 10: Zastúpenie Slovákov vo vojvodinských okresoch za rok 2002.....	101
Obr. č. 11: Slovenské sídla vo Vojvodine za rok 2002.....	102
Tab. č. 8: Vzťah medzi vzdelaním a vnímaním asimilácie, budúcnosti menšiny, financovaním kultúry a kontaktov so Slovenskom.....	103

ABSTRAKT

Diplomová práca predstavuje slovenskú menšinu v štátoch bývalého Uhorska, so zameraním na slovenskú menšinu v Báčskom Petrovci. Pozorovaná slovenská menšina sa nachádza v nasledovných krajinách: Maďarsko, srbská Vojvodina, Chorvátsko, Rumunsko. Výskum je urobený v štyroch dimenziách, v historicko-geografickej, v zameraní na súčasný stav, formovanie a udržanie identity menšiny a pri anketových šetreniach prevedených v slovenskej komunite v Báčskom Petrovci a medzi Srbmi v Novom Sade. Cieľom práce je poskytnúť komplexnú analýzu sociálnej a kultúrnej situácie Slovákov v nástupníckych krajinách Uhorska, kam slovenskí migranti prúdili po porážke Osmanskej ríše hlavne od 17. do 19. storočia. Sú predstavené regióny, kde mala slovenská menšina významné zastúpenie ako aj situácia slovenskej menšiny v týchto regiónoch v priebehu času. Najvýznamnejšie regióny, ktoré si zachovali slovenský ráz do súčasnosti, sú Južná Báčka a Južný Banát vo Vojvodine, Piliš, Békeš a pohorie Buk v Maďarsku a Bihorské vrchy v Rumunsku. Podľa posledných sčítaní ľudu sa k slovenskej národnosti v pozorovaných oblastiach prihlásilo 96,3 tisíc ľudí, čo však nepredstavuje ani polovicu pôvodného počtu Slovákov v Maďarsku pred sto rokmi. Bola zistená vysoká asimilácia vo všetkých pozorovaných regiónoch. Dôležitú časť práce tvorí vymedzenie slovenskej identity v ohľade na etnickú a národnú príslušnosť. Až do konca existencie Uhorska prevládala u značnej časti slovenskej populácie národnosť uhorská (Natio Hungarica) a len etnicita bola slovenská, preto veľké percento Slovákov v Maďarsku nikdy nedeclarovalo slovenskú národnosť. Naopak v krajinách, kde sa Slováci ocitli na nových územiach, mohol sa u nich vytvoriť pocit odlišnosti, čo podnietilo aj sformovanie odlišnej národnosti. Význam pri formovaní a udržaní identity mali hlavne jazyk, náboženstvo, politika, umenie a neskôr aj národnosť. Kde národnosť nebola vytvorená a kde štát neposkytoval etnické kultúrne zabezpečenie, tam prišlo k úpadku minority. Čo sa týka Vojvodiny, konkrétne Báčskeho Petrovca, vládne tu priateľská atmosféra medzi Slovákami a Srbmi a z oboch strán boli uvádzané nadštandardné vzťahy. Z výskumu vyplynulo, že Vojvodina je multietnickým územím s výbornými zákonmi na podporu menšín ako aj vzťahmi medzi menšinami, podobne aj Rumunsko. Ak sa majú kedysi početné slovenské menšiny v Chorvátsku a Maďarsku zachovať, mali by si zobrať príklad z iných krajín, kde likvidácia menšín neprebíha a sú im zaručené menšinové práva.

Kľúčové slová: etnicita, identita, región, národnosť, asimilácia, Slováci

ABSTRACT

The thesis dissertates about Slovak minority in the former Hungarian Kingdom, focusing on the Slovak minority in Báčsky Petrovec. Slovak minority is located in the following countries: Hungary, Serbian Vojvodina, Croatia, Romania. Research is done in four dimensions: the historical-geographic, dimension focussing the current state of the formation and maintenance of Slovak identity and inquiry which was made in Slovak community in Báčsky Petrovec and with Serbs in Novi Sad. The aim is to provide a comprehensive analysis of social and cultural situation of the Slovaks in the successor countries of former Hungarian Kingdom, where Slovak immigrants flowed after the defeat of the Ottoman Empire, mainly from 17th to 19th century. Two issues are presented: regions where there was a significant Slovak minority and the situation of the Slovak minority in these regions over time. The most important regions which retain Slovaks to present time are South Backa and South Banat in Vojvodina, Pilis Mountains, Békés county and Beech Mountains in Hungary and Bihor Mountains in Romania. According to the latest census the Slovak nationality in these areas was declared by 96.3 thousand people, but it is not even half of the original number of Slovaks in present area of Hungary a hundred years ago. There was an intensive assimilation observed in all regions. An important part of the work is the definition of Slovak identity in regard to ethnic and national affiliation. Until the end of existence of multi-ethnic Hungarian Kingdom, there was a large population of Slovaks with nationality Hungarus (*Natio Hungarica*, political nationality), and they were Slovaks by ethnicity. Because of this, a large percentage of Slovaks in Hungary never declared Slovak nationality. So nationality in Hungarian Kingdom is a controversial issue because it is vague and hardly separated from ethnicity. In countries where the Slovaks found themselves in the new state territories it could have created a sense of differentiation from the dominant ethnic group what prompted the foundation of a different nationality. Important in shaping and maintaining identity should be mainly language, religion, politics, art, and later nationality. Where the nationality was not created and the state did not provide ethnic-cultural security, there was a decline of minority. In the case of Vojvodina it is friendly atmosphere between Slovaks and Serbs from both sides and above standard relationships. The research found that Vojvodina similarly as Romania is a multi-ethnic territory with good laws to support minorities and relations between minorities. In order to preserve former numerous Slovak minority in Croatia and Hungary, these states could learn from other countries where the Slovak minority has not diminished and where its minority rights are guaranteed.

Key words: ethnicity, identity, region, nationality, assimilation, Slovaks

0 ÚVOD

Práca sa venuje formovaniu a udržaniu identity slovenskej menšiny v krajinách bývalého Uhorska. Dôvodom napísania práce je širokodiskutovaná téma týkajúca sa menšín (etnických a národných) a ich asimilácie. Pre geografa je veľmi zaujímavé pozorovať, ako si jeden migrantský prúd usídlený na rôznych miestach zachová etnickú a národnú identitu rozličným spôsobom a aj asimilácia prebieha rozdielne. Ďalším dôvodom spracovania práce boli politické konflikty v novodobej Európe ako Srbsko verzus albánske Kosovo, Maďarsko verzus okolité krajiny s významnou maďarskou menšinou, Baskovia v Španielsku alebo katolícky Íri v Severnom Írsku. Vo všetkých prípadoch politický boj plodí etnické napätie. Slovenská menšina je skúmaná v nástupníckych krajinách Uhorska, ktorými sú Vojvodina, Maďarsko, Rumunsko a Chorvátsko, so špecifickým zreteľom na centrum najvýznamnejšieho jazykového ostrova súčasných zahraničných Slovákov, Báčsky Petrovec (Južná Bácska), kde žije 27,6 tis. Slovákov. Nástup novej geografie umožnil aj štúdium mäkkých, individuálnych faktorov súvisiacich s vnútorným svetom jednotlivca, ako aj osobným časopriestorom podmieneným možnosťami a aktivitami človeka. Jedným z novších objektov skúmania je aj identita, ktorá sa v poslednom období v kultúrnej geografii (najmä po kultúrnom obrate, t.j. nástupe sociálnej teórie ako hlavného zdroja humánnej geografie a zblížovania sa s inými spoločenskými disciplínami) hojne skúma. Od 60. rokov minulého storočia sa naštartovali vo vyspelých krajinách Európy snahy o oživenie etnickej identity. K tomu dopomohli rôzne dohovory týkajúce sa dodržiavania práv etnických menšín.

Ciele práce:

Etnické povedomie a stupeň asimilácie sa však v každej oblasti či regióne odvíjali rozdielne. Tu je cieľom práce zistiť, **ktoré aspekty ovplyvňovali ich rozdielny vývoj v štyroch sledovaných krajinách a vytvoriť ich komparáciu**. Ďalším cieľom práce je **analyzovať vznik identity (národnej, etnickej)** a prispieť k pochopeniu situácie Slovákov v týchto krajinách, čo je prepojené s historickou geografiou, keďže práca skúma **časový vývoj regiónov**, kam Slováci prúdili, dôvody ich migrácie, ako aj **premenu etnických hraníc**. Tretím cieľom je **analyzovať súčasnú situáciu** v daných krajinách so zreteľom na vývoj etnika v čase a priestore **a poskytnúť mapové podklady a iné grafické interpretácie** stavu slovenskej menšiny a **navrhnuť riešenia** situácie. Štvrtým cieľom je zistiť **atmosféru, ako Srbi v Novom Sade vnímajú slovenské etnikum v komparácii s inými menšinami**, a posledným, piatym cieľom je **analyzovať, ako vníma slovenská menšina v Báčskom Petrovci asimilačné procesy, udržovanie ich identity, ako aj vzťah s ostatnými národnosťami**.

Na otázky súvisiace s naplnením cieľov tejto práce odpovedajú štyri hlavné kapitoly. Tieto 4 kapitoly tvoria jadro práce a označené sú číslami 4, 5, 6 a 7. Kapitola 4, „Historický vývoj slovenskej menšiny v krajinách bývalého Uhorska po roku 1711“, pojednáva o dôvodoch presunu, podmienkach v starej a novej domovine a predstavuje základné načrtnutie identity z historického hľadiska. Kapitola 5, „Slovenské etnické enklávy na území bývalého Uhorska“, poukazuje na minulosť enkláv a reflektuje aj súčasný stav. Analyzujú sa tu rozdielnosti medzi jednotlivými regiónmi, rozdielne vnímanie identity a jej súčasťou sú návrhy riešení, možného postupu, aby nastalo zlepšenie situácie. Kapitola 6, „Formovanie a udržanie slovenskej identity“, je zameraná primárne na vojvodinských Slovákov. Na základe Maslowovej pyramídy sú rozoberané jednotlivé vrstvy identity, ako si ju postupne slovenskí migranti budovali, dôraz sa tu dáva na inštitúcie a špeciálny význam Báčskeho Petrovca pre dolnozemskej Slovákov. Kapitola 7, „Behaviorálna charakteristika slovensko-srbských vzťahov“, analyzuje empirické údaje zozbierané na základe dotazníka pre Srbov v Novom Sade a Slovákov v meste Báčsky Petrovec. Za výskumný súbor Srbov sa zisťovala len atmosféra vzťahov k Slovákom a iným menšinám. U Slovákov sa zisťovali a následne analyzovali aspekty týkajúce sa jazyka, vnímania budúcnosti, kultúrnej organizovanosti, diskriminácie a asimilácie.

Stanovené hypotézy:

1. Prebieha silná asimilácia slovenskej menšiny
2. Slováci v Báčskom Petrovci majú silnejšie vnímanie etnickej identity ako v ostatných regiónoch
3. Historické pozadie má vplyv na dobré vzťahy medzi Slovákami a Srbmi vzhľadom k iným menšinám
4. Kultúrne zázemie a geografický charakter regiónu majú vplyv na rýchlosť asimilácie
5. Súčasná situácia v kedysi etnicky slovenských regiónoch je geograficky diferencovaná, najmä vzhľadom na asimilačné tendencie a kultúrne zázemie

1 METODIKA

Začiatok realizácie práce je previazaný s terénnym výskumom v skúmanej oblasti. Prebehlo priame pozorovanie miesta a rozhovory s miestnymi obyvateľmi. Ďalším bodom bolo zhromažďovanie materiálu a odbornej literatúry. Druhou použitou metódou bola metóda vysvetľujúceho opisu, išlo o spracovanie literatúry. Táto metóda bola použitá pri teoretickom predstave práce, ďalej pri analýze migračných vzťahov v histórii, opise dôležitých historických faktov, ako aj pri problematike formovania identity a asimilácie.

Nasledovala fáza, v ktorej bola použitá historickogeografická metóda, analyzovanie historických prameňov pri migrácii a analyzovanie historických a dejepisných máp na priblíženie priestorového rozmiestnenia historických javov v oblasti. Konkrétne išlo napríklad o historické národnostné mapy alebo o mapy dejepisné, kde boli zobrazené staré hranice a deje, ktoré v tomto období prebehli.

V ďalšej fáze boli zo štatistických úradov v pozorovaných krajinách zhromaždené štatistické údaje, na základe ktorých boli vytvorené tabuľkové a mapové výstupy. Štatisticko-matematickými metódami boli vytvorené tabuľky národnostného zloženia, alebo podklady pre mapy národnostného zloženia v dištriktoch pozorovaných krajín.

So štatisticko-matematickými metódami úzko súvisí kartografická metóda, kedy boli v grafických programoch upravené mapy do podoby vhodnej pre potreby diplomovej práce. Vznikli tak mapy národnostného zloženia v dištriktoch Vojvodiny a Maďarska, mapa etáp kolonizácie Uhorska slovenským etnikom, vymedzenie jazykových ostrovov a iné. Opis máp a hľadanie súvislostí sa opäť viažu na metódu vysvetľujúceho opisu.

Po týchto metodických úkonoch nasledoval opäť terénny výskum, v ktorom bola použitá dotazníková metóda. Pre slovenskú menšinu bolo rozdáných 263 dotazníkov, z ktorých sa však 100 vyplnených dotazníkov stratilo, keď boli poslané poštou zo Srbska na Slovensko. Prvá časť dotazníkov bola anketovaná osobne na základe kvótneho výberu. Sto dotazníkov, ktoré sa stratili bolo rozdáných na slovenskom gymnáziu v Báčskom Petrovci, keďže pôvodný zámer bol zamerať sa hlavne na mladých ľudí. Dôsledkom je nižší počet vyplnených dotazníkov, ale reálnejšia veková skladba. Dotazník obsahoval 4 demografické otázky: vek, vzdelanie, pohlavie, vierovyznanie. Ďalej v ňom bolo 11 otázok (s podotázkami 14) ohľadom skúmanej problematiky a jedna dobrovoľná otázka. Otázky neboli tematicky zoradené, aby anketujúci nemal pocit, že odpovedá na to isté. Otázky 1., 3. a 9. sa týkajú jazyka a kultúry, otázky 5., 6. a 7. interakcie s inými skupinami (Slováci na Slovensku, Srbi v Srbsku a národnostné menšiny v Srbsku). Otázky 2., 4., 10. a 11. sa zaoberajú asimiláciou a diskrimináciou. Otázka číslo 8. sa týka vnútornej migrácie vojvodinských Slovákov. Posledná dobrovoľná otázka dávala priestor voľne sa vyjadriť k skúmanej téme (Príloha č. 1). Anketa pre Srbov mala len informatívny

charakter, zameriavala sa na zistenie atmosféry a základnej informovanosti o slovenskej menšine v Srbsku. Bolo osobne rozdanych 50 dotazníkov a všetky boli vyplnené. Dotazník pozostával z 5 otázok a 2 podotázok. Otázky 1. až 3. sa týkali vzťahu ku slovenskej menšine a otázky 4. a 5. rozoberali celkové interetnické vzťahy v Srbsku (Príloha č. 2).

Na spracovanie dotazníkov sa opäť využívali matematicko-štatistické metódy. Prebehla digitalizácia dotazníkov do programu SPSS a pristúpilo sa k ich analýze. Bola použitá exploračná analýza či už pri anketách Srbov, alebo Slovákov. Išlo o neobmedzený prieskum dát, hľadanie zaujímavých konfigurácií, ktoré však platia len pre jedincov a meranie, ktoré bolo k dispozícii. Viacrozmerné štatistické metódy boli použité pri anketách Slovákov v Báčskom Petrovci na vzorke 163 respondentov. Pre lepšie hľadanie súvislostí medzi premennými.

Po vytvorení grafov v SPSS sa pristúpilo k metóde vysvetľujúceho opisu, ktorá mala za cieľ analyzovať a hlavne interpretovať štatistické výstupy, nájsť súvislosti a generalizovať poznatky na širšiu spoločnosť.

2 PREHĽAD LITERATÚRY

Hlavné informácie ohľadom teoretického a metodologického rámca práce tvorili diela BLAŽEKA, UHLÍŘA (2002) a MATLOVIČA (2006), ktoré sú veľmi hodnotnými kompiláciami hlavne zahraničných vedeckých publikácií. Jednalo sa o zdroje, ktoré pomohli nasmerovať tok práce. Taktiež spoločne s prácou JELEČKA (2007) pomohli umiestniť prácu do geografického priestoru. Čo sa týka vymedzenia dôležitých pojmov v práci, ťažisko pri písaní tvorili práce TESAŘA (2007) a BARKERA (2004), práce sa dopĺňali. Práca Tesařa bola zakotvená v praxi a vysvetlená na praktických príkladoch, zatiaľ čo práca Barkera poskytla široký teoretický a pojmový aparát. Historické udalosti a priebeh kolonizácie najlepšie vysvetlili monografie od autorov CAMBELA (1987), SIRÁCKEHO (1980) a BABIAKA, J. (2002), pričom poslední dvaja menovaní sa venovali hlavne vývoju slovenskej menšiny vo Vojvodine. Čo sa týka tvorby a udržania identity, mali vysokú výpovednú hodnotu diela od SOÓSA, DIVIČANOVEJ (2007), DOMONOIA (2001) a ŠIRKU (1996), ktorí sa venovali najmä identite dolnozemskej Slovákov, ako aj kultúrnej situácii Slovákov vo Vojvodine. Pri štatistickej časti súvisiacej s metódou optimálneho škálovania bola najviac nápomocná publikácia od LEEUWA a MAIRA (2009). Z internetových zdrojov boli najviac využívané stránky NATIONAL INSTITUTE OF STATISTICS OF ROMANIA, HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE, STATISTICAL OFFICE OF REPUBLIC OF SERBIA, GOOGLE MAPS a MATICA SLOVENSKÁ.

3 TEORETICKÉ OTÁZKY

Základnou teoretickou otázkou bolo vybrať vhodnú metódu a aplikovať ju na túto prácu. Najvhodnejšou metódou pri spracovaní tejto práce bol kritický realizmus. Tradičný postup štúdia empirických faktov je v kritickom realizme iba prvým krokom na ceste k pochopeniu a vysvetleniu hlbších príčin - štruktúr a mechanizmov a tento krok môže naznačovať, že v sérii pozorovaní existuje istá forma usporiadania. Vyhľadávanie takýchto pravidelností má byť cieľom tzv. „extenzívneho výskumu“, ktorý má za cieľ z veľkého množstva sledovaných javov zostaviť predbežné závery (Blažek, Uhlíř 2002, s. 31-33). V práci bola táto časť aplikovaná pri skúmaní veľkých dátových súborov a pri aplikácii historicko-geografickej metódy. V druhej fáze prichádza na rad konkrétny, intenzívny výskum zameraný na úzku skupinu sledovaných prvkov s cieľom nájsť príčinné vysvetlenia a rozlíšiť medzi nutnými a náhodnými okolnosťami vzniku javov. Nutnými okolnosťami se rozumejú štruktúry, ktorých pôsobenie je stále, stabilné a je dané vlastnými vzťahmi medzi vecami. Charakter mechanizmu je pritom daný konkrétnymi, premenlivými a vcelku náhodnými podmienkami ovplyvniteľnými ľudskou činnosťou. Kritickí realisti rezignujú na možnosť predikcie, dokonca považujú predpovedanie v oblasti spoločenských javov za nepotrebné, nežiaduce a zavádzajúce. Ich výskum sa obmedzuje len na stanovenie tendencií javov, ktoré charakterizujú ako dlhodobé pôsobiace mechanizmy (Blažek, Uhlíř 2002, s. 31-33). Tento spôsob bol použitý pri bližšej analýze regiónov, zameraním sa na úzky problém formovania identity a asimilácie.

Časť práce, predovšetkým dotazníková časť, obsahuje prvky hermeneutiky. Najlepšie definuje hermeneutiku v tomto ponímaní Gadamer, ktorý ju chápe ako proces spoluvytvárania medzi výskumným pracovníkom a účastníkom, ktorého výtvor vo veľkej miere závisí od cyklu čítania, úvah a výkladov (Gadamer 1998). Tým pádom možno hermeneutiku považovať za teóriu interpretácie, ktorá závisí od porozumenia textu (Forster 2007), čo sa pri práci aplikovalo najmä na vysvetlenia historických javov.

Analýza súčasného stavu slovenského etnika v práci zasahovala do teórie postštrukturalizmu, ktorý má v zásade politický program, keďže sa pokúša ponúknuť alternatívu, ktorá by oslobozovala človeka, ale pritom obmedzila riziko, že sa snaha o oslobodenie stane novou ideológiou a formou útlaku. Preto je nutné sústavné kritické hodnotenie dosiahnutého stavu poznania, najmä zdanlivých, konečných riešení a definitívnych právd. Zásadný význam má analýza kultúrnych tradícií, ktorá by mala vyústiť v odstraňovanie predsudkov a k osvetleniu nových pohľadov na študované javy (Blažek, Uhlíř 2002, s. 40). V poslednej dobe sa začala do geografie zapájať morálna filozofia a politická teória, ktorá kládla dôraz na morálku, ľudské práva a sociálnu spravodlivosť (Harvey 1996).

Teoretickým základom, ktorý by mal objasniť zaradenie práce v geografickej paradigme, je určenie hlavných geografických disciplín, do ktorých táto práca obsahovo spadá. V prvom rade si treba uvedomiť, že v súčasnosti sa objektom geografie stáva celá škála javov a procesov okolo nás a už nebýva primárne obmedzovaná na javy a procesy, ktoré sa vyznačujú výraznou priestorovou dimenziou. Práca so štatistickými údajmi a tvorba kartogramov, ktoré sa snažili generalizovať javy v priestorovej štruktúre, sú síce stále dôležité a nevyhnutné, avšak ustúpili snahám o identifikáciu, analýzu a riešenie skutočných spoločenských problémov (Sýkora, Pavlínek 1993). Z tohto dôvodu sa v práci kladie veľký dôraz na formovanie identity v priestore, jej rozdielne dopady na spoločnosť a v tomto prípade ide o existenciu slovenskej menšiny v daných regiónoch. Od pozorovania identity sa pomaly prechádza k analýze súčasného stavu a poukazovaniu na problémy, ktoré sa v spoločnosti nachádzajú, ako aj k ponúkaniu možných riešení.

Práca obsahuje heuristické ambície aplikované na geografiu, kladie si zvýšené nároky na schopnosť syntetizovať. Geografia preberá veľa poznatkov zo špecializovaných vedných disciplín, ktoré sa zaoberajú jednotlivými prvkami krajinskej sféry Zeme. Na pôde geografie vyvstáva potreba tieto poznatky reinterpretovať tak, aby sa stali relevantnými z hľadiska skúmania uvedených interakcií. V opačnom prípade hrozí, že syntéza sa obmedzí len na sumovanie faktov (Urbánek 2006, s. 95). V tejto práci boli čerpané predovšetkým poznatky zo sociológie, histórie, etnológie, kulturológie a iných vied. „Prepojenie geografickej práce s históriou charakterizuje dialektická jednota časopriestoru vyznačujúca sa spätnou väzbou, ktorá neplatí iba pri fyzikálnych javoch a procesoch vo formách existencie a pohybu hmoty, ale aj v ľudských dejinách, ktoré sa odvíjajú aj z interakcií ich materiálnej a duchovnej bázy“ (Jeleček, 2007 s. 21). Toto všetko poukazuje na eklektický charakter práce, prepojený s heuristickou tradíciou.

Dôležité je nájsť geografické súvislosti. Objektom pozorovania geografie je krajinná sféra Zeme. Krajinnú sféru môžeme definovať ako zložitý hybridný časovo-priestorový, látkovo-energetický a informačný systém (Mičian, Zatkalík 1986, s. 5). Čo sa týka jednotlivých prvkov krajinskej sféry môžeme ich rozdeliť na:

- 1) materiálne geosféry anorganickej povahy
- 2) materiálnu geosféru anorganicko-organickej povahy
- 3) materiálnu geosféru organickej povahy
- 4) materiálnu geosféru antropogénnej povahy
- 5) nemateriálne geosféry antropickej povahy

Kým javy vzťahujúce sa k prvým trom skupinám geosfér sú doménou skúmania prírodných vied, javy vzťahujúce sa k štvrtej skupine spadajú do kompetencie sociálnych, humanitných a technických vied a javy majúce vzťah k piatej skupine sú predmetom

záujmu humanitných vied, kognitívnych vied a filozofie. Pre lepšiu prehľadnosť sa môžu tieto prvky krajinnej sféry rozdeliť na 3 úrovne podľa ich pôsobenia na geografickú realitu. Prvá a vývojovo najzložitejšia je noosférická úroveň, zahŕňajúca nemateriálne entity antropogénneho pôvodu ako sú sféra myslenia, predstáv, vnímania, identity, hodnôt, etických princípov, nemateriálnej kultúry, náboženských a ideologických doktrín nerozlučne spätých so sociosférou. Táto úroveň je v práci zastúpená pri percepcii stavu interetnického spolužitia menšín a formovaním identity v širších kultúrno-historických súvislostiach.

Stredná je sociosférická úroveň, ktorú tvorí obyvateľstvo, pozostávajúce z individuí a rozličných skupín vymedzených na báze biologických, sociálnych, ekonomických, politických a kultúrnych znakov alebo záujmov a im zodpovedajúce inštitucionálne štruktúry. Sociosférická úroveň vyvíja aktivity, ktoré možno nazvať sociálnym, ekonomickým, politickým a kultúrnym životom. Prejavy aktivít sociosférickej úrovne môžu byť z časového hľadiska pravidelné alebo nepravidelné. Z hľadiska priestorového okruhu pôsobenia sa rozlišuje ich lokálny, regionálny, národný a globálny dosah. V práci sa táto úroveň zohľadňuje najmä pri vymedzení skupín na základe kultúrnych znakov a ich interakcií. Ďalej sa venuje formovaniu týchto kultúrnych znakov so zreteľom na čas a priestor a taktiež aj formovaniu kultúrnej diverznej entity (eticita) danej vplyvom sociálnych, politických, ekonomických aj kultúrnych činiteľov. Priestorový okruh pôsobenia sa v práci dotýka lokálneho meradla (zameranie na Báčsky Petrovec), regionálneho meradla (zameranie na etnické areály, komparácia medzi štátmi), aj globálneho (celkové východiská, problematika braná ako celok odohrávajúci sa v priestore bývalého Uhorska).

Tretia a najnižšia je fyziosférická úroveň obsahujúca všetky materiálne objekty a javy prírodného pôvodu. Táto úroveň je v práci reflektovaná pri pochopení podmienok konštituovania identity v histórii (Slováci = hory, Maďari = nížina), pri pochopení faktorov migrácie, ako aj dôvodov vzniku etnických areálov práve v miestach, kde vznikli (napr. osídlenie horských oblastí, potreba kultivácie pustatín). Veľmi dôležitú úlohu pri interpretácii objektu geografického štúdia majú interakcie a vzájomná podmienenosť troch štruktúrnych úrovní (Matlovič 2006, s. 19).

Záverom teoretickej časti je nutné objasniť pojmy súvisiace s touto prácou:

Miesto: Miesto sa dá zrelativizovať (je súčasťou priestoru) a môžeme ho stotožniť s priestorom, ktorý sa dá považovať za nepretržite produkovaný cez socio-priestorové vzťahy. Spojitosť medzi priestorom, priestorovými formami a správaním tu nie je podmienená prirodzenými priestorovými zákonitosťami, ale je produktom kultúrnych, sociálnych, politických a ekonomických vzťahov. Priestor teda nie je daný, ale je konštruovaný a produkovaný (Massey 1994). A preto v práci mohlo byť miesto stotožnené

s regiónom, jazykovým ostrovom, mestom a pod. Táto teória zapadá do konceptu o troch priestoroch:

- 1) fyzický priestor – chápe vymedzenie priestoru fyzicky, napr. prírodné areály, etnické areály a je empirický a merateľný
- 2) mentálny priestor – vzniká v predstavách, reflexívnom myslení, je to tzv. myslenie o priestore a takýto priestor je subjektívny a individuálny
- 3) nami zažívaný priestor – je to ohnisko individuálnych aj kolektívnych aktivít a skúseností, ktoré môžu byť reálne aj imaginárne (Soja 1996).

Preto existuje veľká benevolencia pojmu miesto a miesto môžeme stotožniť s domovom ľudí na Zemi, ktorý sa dá rozparcelovať na nekonečné množstvo častí (Tuan 1991).

Identita: Z latinského slova *identicus* – totožný. Ľudia pociťujú potrebu sa voči niečomu vymedzovať, mať určitú sociálnu identitu a zaradiť sa do nejakej skupiny (Tajfel, Turner 1986, In: Tesař 2007). Teórie predpokladajú, že ľudia nemajú vrodenu potrebu kultúrnej identity, napríklad etnickej, ale môžu mať viacero identít, ktoré sa prelínajú (Tesař 2007). Dokumentuje to napríklad výrok Mateja Bela, ktorý vyhlásil, že jazykom je Slovak, Uhor národnosťou a Nemeč myslením. Identita je proces stávania sa vystavaný z prvkov podobnosti a rozdielnosti. Aby sme sa niečim stali, musíme sa voči niečomu vymedziť. Dosiahnuť jednu identitu je nemožné, skôr ide o súbor identít, ktoré sa podľa situácie jedinca menia a posúvajú (Barker 2004). Identita sa člení na sociálnu (to, čo našu skupinu odlišuje od iných skupín) a osobnú (to, čo nás odlišuje od našej skupiny). (Deschamps, Devos 1998, In: Tesař 2007).

Etnická identita (eticita): Etnicita je jednou z foriem sociálnej identity, tvorí sa na základe existencie kultúrnych rozdielov, nie je stála ani statická, je kolektívna aj individuálna (Jenkins 2000, In: Tesař 2007). Aj napriek definičnému chaosu je etnicita dôležitá ako jedna zo základných sociálnych identít a býva braná viac na zreteľ na nižšej úrovni spoločenského alebo ekonomického rebríčka, napríklad medzi menšinami, prisťahovalcami atď. (Tesař 2007). Formovanie etnických skupín sa deje na základe špecifických kultúrnych, sociálnych, historických a politických faktorov formujúcich pocit súnalezitosti. Pojem etnicity je dôležitý, lebo priznáva rolu dejinám, jazyku a kultúre. Jedna skupina sa často snaží získať si prevahu nad druhou. Tieto snahy lemujú celé dejiny a príkladmi sú nacistické Nemecko, útlak Slovákov v Uhorsku a apartheid v Južnej Afrike (Barker 2004).

Národná identita (národnosť): Ide o imaginárnu identifikáciu s národným štátom vyjadrenú pomocou symbolou a diskurzu. Národy sú teda politické formácie a aj kultúrne reprezentácie, ktoré sú vnútorne silne diferencované pričom diskurzívna moc a presadzovanie spoločnej kultúry zjednocujú kultúrnu diverziu. Šíriteľkou tejto kultúry bývajú médiá, literatúra, príbehy a pod. (Barker 2004). Národ možno chápať ako

historicko-kultúrne spoločenstvo s jednotným územím, vzdelávacím systémom a spoločnými zákonmi (Smith 1989). Spoločným prvkom teórií je to, že národ je politicky organizované spoločenstvo, ktorého príslušníci majú vysoký stupeň súnalezitosti a uvedomujú si odlišnosť od ostatných národov aj bez priameho styku s nimi, čo umožnilo rozšírenie masmédií a edukácie. Národy sa definujú na základe etnických hraníc, aj keď v realite nie sú etnické a vzniká etnocentrizmus. Významným faktorom je aj história, ktorá býva rôznymi národmi interpretovaná z vlastného pohľadu, lebo zmysel dejín vypovedá o zmysle existencie spoločenstva a jeho postavenia vo svete (Tesař 2007).

Etnické verzus národné vedomie: I keď sa dá každý národ definovať podobne ako etnikum, predsa len je dôležité pojmovovo vymedziť významy týchto slov. Pri národe nejde o pôvod čisto biologický, ale o pôvod symbolický, pri multietnických štátoch národnosť sformoval napríklad boj proti spoločnému nepriateľovi. Etnické a národné vedomie si taktiež môžu konkurovať, najmä vtedy, keď niektorá strana nie je spokojná so svojím postavením – etnonacionálne hnutia (Tesař 2007).

4 HISTORICKÝ VÝVOJ SLOVENSKEJ MENŠINY V KRAJINÁCH BÝVALÉHO UHORSKA PO ROKU 1711

Už od svojho vzniku na prelome 10. a 11. storočia bolo Uhorsko mnohonárodnostný štát. Aj napriek národnostnej rozdrobenosti sa uhorským národom podarilo vybudovať silný štát, ktorý sa stal na dlhé storočia silným geopolitickým hráčom v strednej a východnej Európe. V minulosti územie Uhorska obývali Kelti, germánske kmene, Avari a poslednými obyvateľmi pred príchodom ugricko-turkických kmeňov boli Slovania. Kočovné ugricko-turcké kmene živiace sa nomádskeho spôsobom života sa po zdrvivúcej porážke pri rieke Lech od Frankov v roku 955 začali usadzovať na úrodných, nížinných oblastiach. Najsilnejším kmeňom bol Meder, z ktorého vzniklo neskôr pomenovanie celého národa. Postupne opúšťali svoj nomádske a korisnícke spôsoby života a od vyspelejších slovanských kmeňov sa naučili roľníctvu. Prítomnosť tohto kmeňa rozdelila slovanské kmene do rozdielnych geografických oblastí čím sa položil základ pre vznik a formovanie budúcich moderných národov. Slovenské etnikum sa ocitlo prevažne v severných, hornatých stoliaciach Uhorska. Pôvodná etnická hranica sa nachádzala južnejšie ako v súčasnosti, kedy napríklad v Peštianskej župe v minulosti Slováci tvorili najpočetnejší národ. Slováci boli zatláčaní na sever po roku 1526, kedy začalo byť Uhorsko ohrozované Turkami a Maďari, najmä šľachta, začala migrovať na sever. V dôsledku toho sa však na Dolnej zemi vytvorili rozsiahle riedko obývané oblasti s kvalitnou pôdou, ktoré umožnili po vyhnaní Osmanov opätovnú kolonizáciu týchto území. Tak sa slovenský element dostal mimo vlastné etnické územie a vytváral ostrovy osídlenia v pôvodne vyľudnených oblastiach, ktoré boli postupne oslobodzované spod osmanskej nadvlády. Tieto ostrovy sa nachádzali v súčasnom Maďarsku, Srbsku, Chorvátsku a Rumunsku.

4.1 HISTORICKÉ POZADIE VYSTAHOVALECTVA V UHORSKU

V sedemnástom a osemnástom storočí sa na území Slovenska odohrávali mnohé stavovské povstania a boje s Turkami. Významnou bola už bitka s Turkami pri Moháči (1526), kedy porazili uhorského a českého kráľa Ľudovíta II. Jagelovského a na trón sa po epizóde vládnutia sedmohradského veľmoža Jána Zápoľského ako uhorského kráľa dostali Habsburgovci. Začala sa turecká expanzia na sever, ktorá sa ustabilizovala približne na južných hraniciach dnešného Slovenska. Zápoľský neuznal korunu Habsburgovcom a vládol vo východnej časti krajiny. Oslabenie Habsburgovcov spôsobené povstaním českých stavov a súbežnou tzv. šmalkaldskou vojnou nemeckých protestantských stavov proti cisárovi, spôsobili neschopnosť Habsburgovcov uchrániť

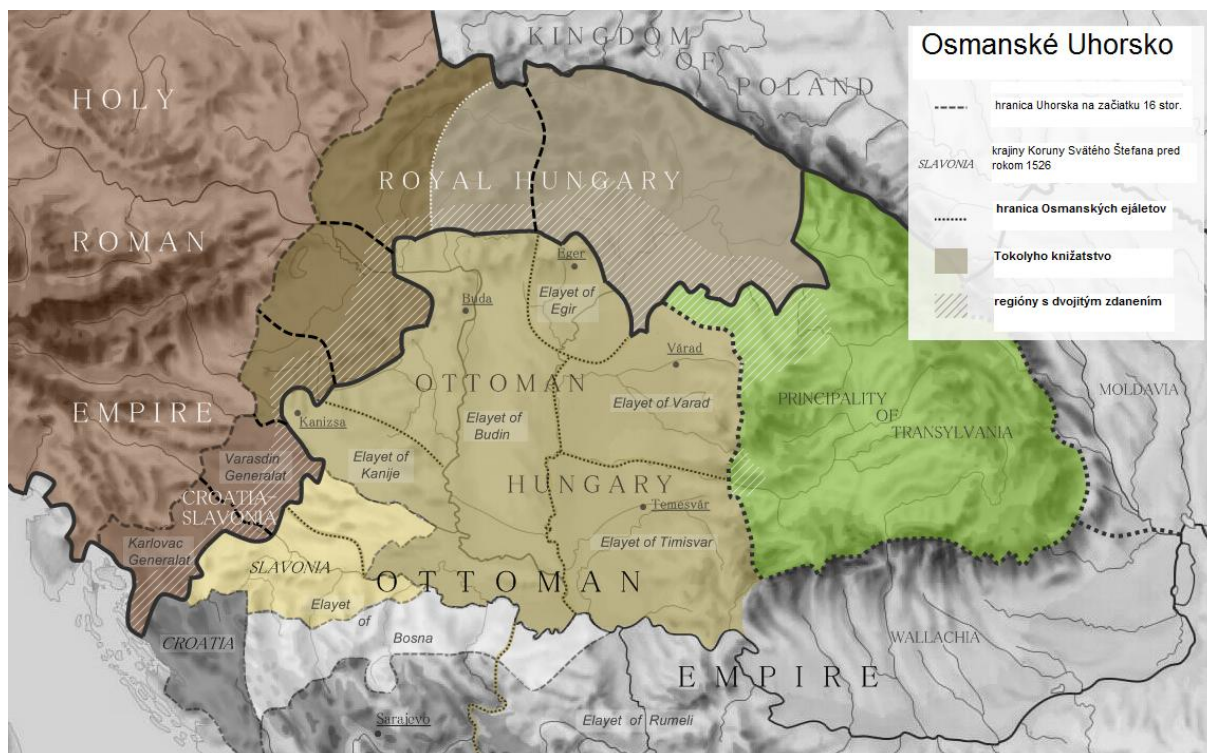
celé územie Uhorska. Preto boli nútení s Turkami podpísať v roku 1547 mier, ktorý prisúdil Turecku centrálnu časť ríše (Obr. č. 1). Uhorsko sa tak rozdelilo na 3 časti:

1. Kráľovské Uhorsko – sever a západ krajiny ohraničený južnou časťou Karpatského oblúka, Maďarským stredohorím a severnou časťou Dinárskych Álp. Zaberalo zväčša územie dnešného Slovenska, západnej Slavónie a rakúskeho Burgenlandu.
2. Sedmohradsko – východ krajiny – Transylvánska kotlina s priľahlými Karpatskými hrebeňmi. Rozkladala sa hlavne na území severozápadného Rumunska a Podkarpatska.
3. Budínsky Pašalík – centrálna časť krajiny, prevažne súčasné Maďarsko, východná Slavónia a Vojvodina.

Kráľovské Uhorsko bola jediná časť Uhorska pod správou Habsburgovcov, naopak Budínsky Pašalík sa ocitol pod správou Osmanskej ríše. Keďže Kráľovské Uhorsko sa nachádzalo prevažne na území Slovenska, práve sem utiekla pred Turkami maďarská šľachta, aby tu rozvinula svoje aktivity. Oblasti Budínskeho Pašalíka ostali vyľudnené, pretože obyvateľstvo utekalo z oblastí Maďarska pred Turkami preč alebo bolo odvelečené ako zajatci. V tomto období je treba badať hlavnú tendenciu, kedy sa územie Dolnej zeme (uhorské nížiny) vyľudňovalo, naopak v Hornom Uhorsku bol pretlak obyvateľstva a neúmerne veľký podiel šľachty. Ľudia tu trpeli v dôsledku vysokých dávok šľachte, aj od Turkov, ktorým museli platiť daň. Navyše obyvateľstvo bolo neustále vystavované útokom Turkov, ktorí plienili údolia slovenských riek, ako údolie Váhu až po Piešťany, Nitry po Bojnice a Hronu, kde ohrozovali bohaté banské mestá, v ktorých bola dostatočná zásoba medi potrebnej na výrobu zbraní.

Okrem Turkov obyvateľstvu strpčovali život aj stavovské povstania (1604 - 1711). Ich dôvodom bolo lepšie štátoprávne postavenie uhorskej šľachty a náboženské slobody, keďže územie vtedajšieho Slovenska bolo obývané protestantmi. Najväčší úspech dosiahlo povstanie kežmarského šľachtica Imricha Tököliho, ktorý sa vyhlásil za hornouhorskeho kráľa, stal sa tureckým vazalom a rozhodol sa mu platiť tribút. Turci zahájili novú expanziu, no v roku 1683 prehrali vo významnej bitke pri obliehaní Viedne. Nasledovala séria porážok a po zdrvivúcej porážke v roku 1697 pri Zente boli definitívne vytlačení z Uhorska.

Obr. č. 1: Mapa maximálneho rozsahu Osmanskej ríše na území Uhorska v roku 1683

Zdroj: http://en.wikipedia.org/wiki/File:Hungary_1683.png (2009)

Po porážke v bitke pri Viedni začali postupne cisárske vojská obsadzovať časti Uhorska, ktoré boli okupované Turkami, protihabsburské Tököliho povstanie na strane Turkov bolo neúspešné a jeho pomocníci boli popravení, Tököli odišiel do exilu v Turecku, kde aj zomrel. Posledné stavovské povstanie viedlo sedmohradské knieža František II. Rákoci. Bola to reakcia na upevňovanie centralizmu v habsburskej monarchii. Rákoci obsadil územie Slovenska aj časti Uhorska, ktoré predtým okupovala Osmanská ríša. Po porážkach podpísali povstalci (kuruci) Satmársky mier, ktorý ukončil stavovské povstania a priame ohrozenie územia Uhorska Osmanskou ríšou. V dôsledku popísaného vývoja na území Uhorska existovala na severe preľudnená oblasť, kým dolná zem bola riedko osídlená. Táto skutočnosť umožnila priebeh budúcej expanzie slovenského etnika do južných oblastí Uhorska (Cambel 1987).

4.2 SOCIÁLNA SITUÁCIA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA NA PRELOME 17. A 18. STOROČIA

I keď Osmanská ríša zabrala len menšiu časť Slovenska a jej hranica sa tiahla južným územím, turecké nebezpečenstvo neustále ohrozovalo obyvateľstvo a južné kraje boli trvalým bojiskom. V roku 1664 po dobytí Nových Zámkov bol podpísaný Vášvársky mier

po ňom Turci ovládli okolité územia a mohli terorizovať ľud v oblasti od Komárna po hornú Nitru, až k blízkosti Bratislavy. Popri bojoch s Turkami vznikali aj protihabsburské povstania, náboženská nesloboda a upevňovanie katolicizmu, vykorisťovanie od šľachty – to bolo až také kruté, že toto obdobie sa nazvalo „porciové časy“ (Sirácky 1980, s. 13). Mestské obyvateľstvo bolo v rokoch 1679-1680 zdecimované morom. Poddanský ľud sa pridával na stranu feudálov, či už to bol Tököli, ktorý ovládol územie dnešného Slovenska a bol nazývaný tót király („slovenský kráľ“), alebo neskôr František Rákoci II., za ktorého bojovali kuruci, predovšetkým z východných stolíc. Bojovníci sa skladali z poddaného ľudu, meštiactva a šľachty – Slovákov, Maďarov a Rusínov. Neboli ochotní znášať feudálny útlak a bojovali za heslo „S bohom za vlasť a slobodu“ z výrazne sociálnych pohnútok. Rákoci II. čoskoro obsadil väčšinu Uhorska, avšak zavládla hospodárska kríza, ľud stratil revolučnú náladu a prestal byť ochotný bojovať. Sila povstalcov preto postupne slabla a po porážkach uzavreli 1. mája v meste Satu Mare tzv. Satmársky mier. Tento mier bol nielen predzvesťou mierových čias, ale umožnil aj neskoršie presuny obyvateľstva a postupnú obnovu Uhorska, ako aj jeho vtedajšej súčasť – Slovenska. Neútešná situácia obyvateľstva bola nielen v hornatých častiach, ale aj v južných slovenských stoliciach. Poľnohospodárstvo bolo primitívne a urodilo sa iba dvojnásobné množstvo obilia, ako bolo zasiat. Na Orave bol hladomor. V tomto období malo Slovensko asi milión obyvateľov a celé Uhorsko asi 4 milióny.

Na území Slovenska sa nachádzali až 2/3 kráľovských a banských miest Uhorska. Najväčšia bola Bratislava s 10 000 obyvateľmi, ďalej nasledovalo Komárno, Banská Štiavnica, Kremnica a Košice; ostatné mestá mali pod 3 000 obyvateľov. Slovenské poddanské dediny žili jednoduchým životom, v horách v dreveniciach, na nížinách v domoch zo surových tehál alebo hlíny pokrytých slamou. Mali jednoduchý nábytok a otvorené ohnisko v dome, spávali na peci alebo v komôrkach. Poľnohospodárstvo bolo jednoduché, na juhu bol trojpoľný systém, na severe primitívny dvojpoľný, kde sa striedalo pestovanie plodín s úhorom. Pestovalo sa najmä proso, rozšírené bolo aj pestovanie ľanu a konope na súkno. Aj túto situáciu sťažovali zemepáni, ktorí poddaným odníмали pôdu a zakladali si na nej vlastné majere. Mnoho ľudí sa preto dalo na zboj. Z tohto obdobia pochádza aj jánošíkovská tradícia, odvodená od osoby Juraja Jánošíka, ktorý bol v marci roku 1713 popravený v Liptovskom Mikuláši. Túto tradíciu si Slováci v sebe pestovali aj po ich odchode na Dolnú zem (Sirácky 1980, s. 16).

4.3 SOCIÁLNA SITUÁCIA V DOLNEJ ZEMI NA PRELOME 17. A 18. STOROČIA

Pre lepšie pochopenie odchodu Slovákov na Dolnú zem, je dôležité priblíženie tejto oblasti a opísanie vtedajších pomerov, ktoré na danom území panovali. Veľká

uhorská nížina bola takmer neosídlená. Kým na Slovensku, napríklad v Turčianskej stolici, pripadali na 1 km² 2 rodiny platiace dane, v Békešskej stolici na 3 km² nebývala ani jedna. Preto na Slovensku bolo daňové zaťaženie obyvateľstva omnoho vyššie. Ostrým kontrastom bolo aj množstvo neobrábanej úrodnej pôdy na Dolnej zemi v porovnaní s naopak obrábanou, neúrodnou a nedostatkovou pôdou v slovenských stoliciach. Krajinu pokrývali nekonečné jazerá a močiare, v lete sa v horúčave voda vyparila a odkryla trávu, ale v obdobiach sucha sa z vysušenej pôdy stala pustatina. Nebol tu dostatok vody ani stromov, striedala sa veľká vlhkosť a sucho. Výpary spôsobovali horúčky a ich vplyv znásobovali náhle zmeny tepla. Existoval tu malý počet sídiel, ktoré sa od seba nachádzali aj deň chôdze, ani ich veľkosť nebola veľká. Pomocou súpisu z roku 1720 sa počet obyvateľov v Zadunajsku dal odhadnúť na 400 000. Na veľkých neobrábaných územiach prebiehal extenzívny chov dobytka a produkcia obilnín slúžila len pre vlastnú spotrebu. Typickým tu bol voľný záber pôdy, kedy si mohol roľník vziať do orby neobmedzenú výmeru. Po vyčerpaní pôdy sa poľnohospodár presunul na novú pôdu. Obrovský rozdiel spomínaných celkov si vyžadoval rovnomernejšie zástúpenie obyvateľstva a bola tu snaha o zúrodnenie čo najväčšieho podielu ornej pôdy, ktorá pred obsadením Uhorska Osmanskou ríšou patrila k najúrodnejším. Od feudálov vychádzali snahy na zaľudnenie územia a pomocou daňových úľav chceli prilákať nových poddaných. Poddaní z Uhorska dostali trojročné daňové prázdniny a nemeckí kolonisti dokonca až päťročné (Sirácky 1980, s. 16-18).

4. 4 SŤAHOVANIE SLOVÁKOV NA DOLNÚ ZEM

Sťahovanie Slovákov v rámci Uhorska neprebiehalo jednorázovo. Sirácky (1980) vymedzuje tri etapy sťahovania. Pre potreby práce bola jedna etapa pridaná, jednotlivé etapy sa nazvali: 1. predetapa kolonizácie Dolnej zeme – posun Slovenského etnického územia na juh (1690-1710); 2. etapa kolonizácie osád v Maďarsku (1711-1740); 3. etapa kolonizácie Vojvodiny (1745-1790); 4. dodatočné kolonizácie po roku 1790. Už samotné názvy etáp napovedajú, že kolonizácia prebiehala smerom zo severu na juh. Najprv sa posunulo etnické územie (do novohradskej župy), následne najmä odtiaľ smerovali kolonisti do ostatných oblastí Dolnej zeme. Kolonizácia v Maďarsku sa týkala hlavne zakladania nových, resp. príchodu do pustých osád. Vo Vojvodine vo väčšej miere prichádzali kolonisti už do existujúcich osád.

4. 4. 1 PREDETAPA KOLONIZÁCIE DOLNEJ ZEME

Slovenský živel začal osídľovať susedné oblasti, hlavne v Novohrade a Honte. Prichádzali kolonisti zo severných stolíc, najmä z Oravskej, Liptovskej, Turčianskej a Zvolenskej. Išlo prevažne o živelné sťahovanie poddanského obyvateľstva, organizovane boli osídlené iba Balážske Ďarmoty v roku 1690. Tlak slovenského obyvateľstva v tomto období bol prirodzený, veď napríklad v Novohradskej stolici bolo v rámci bojov 43 dedín úplne zničených a 32 dedín vyľudnených. V dôsledku bojov v rámci stavovských povstaní ostalo vyľudnených ďalších 20 obcí. Vtedy časť obyvateľstva ušla do severnejších stolíc, aby sa s príchodom lepších čias vrátila. Prvá vlna osídľovania bola slabá, na západe len výnimočne prekročila Dunaj – napríklad založenie obce Jača v Peštianskej stolici. Hevešská stolica bola osídlená Slovákami z Hontianskej a Zvolenskej stolice v oblasti Mária pusty (Sirácky 1980, s. 31). Prvá etapa sťahovania je vizualizovaná na obr. č. 2.

4. 4. 2 ETAPA KOLONIZÁCIE OSÁD V MAĎARSKU

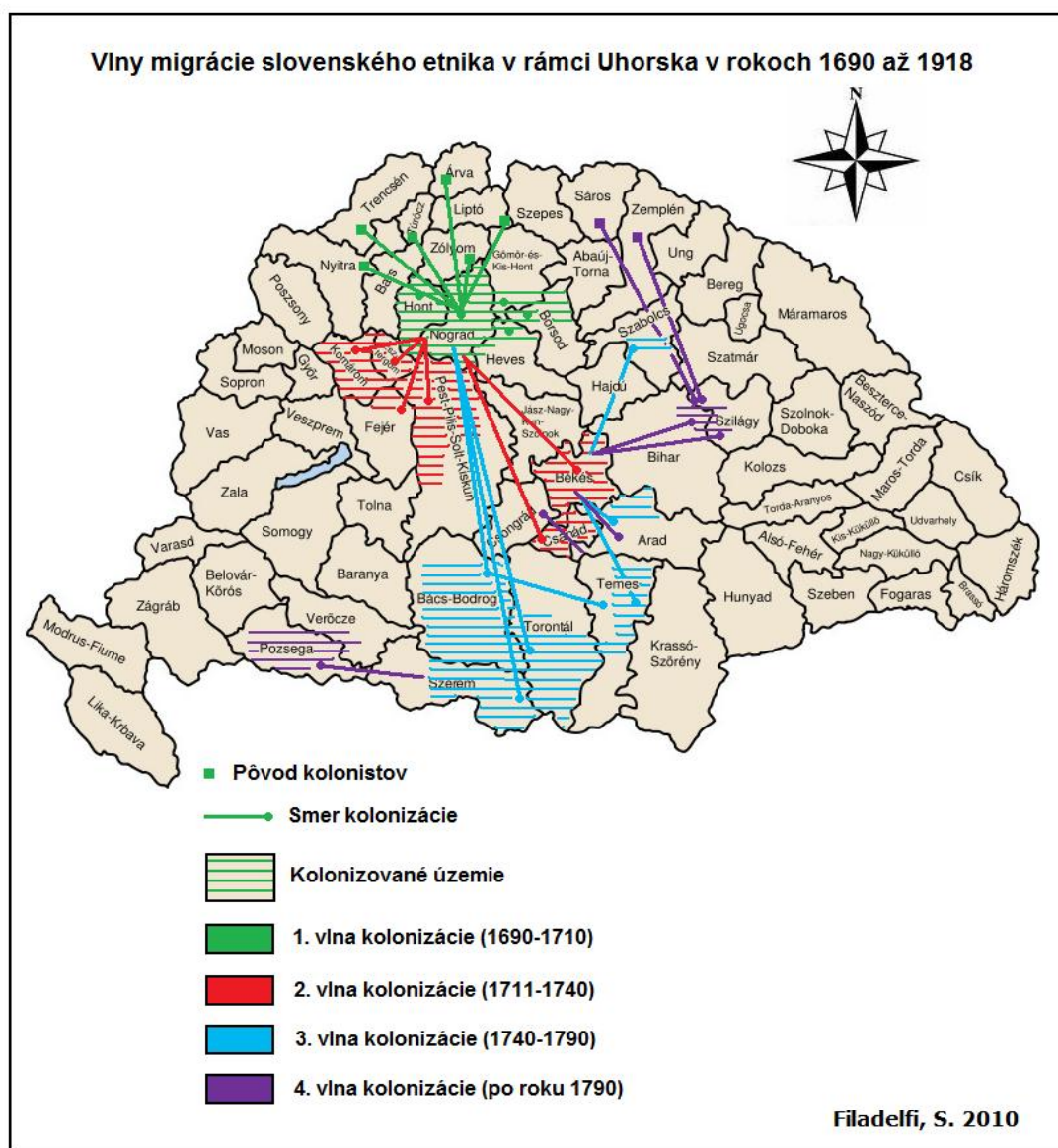
Po mieri v Satu Mare sa začal zvyšovať podiel slovenských kolonistov nielen v Novohrade, ale aj v Peštianskej stolici a v Zátisí (Obr. č. 2). V roku 1715 boli v Novohradskej stolici v 20 obciach zaznamenaní Slováci z Oravy, Liptova, Turca, Gemera i zo Zvolenskej a Hontianskej stolice. Cez územie Novohradskej stolice prešiel najväčší počet Slovákov pri svojej púti na Dolnú zem. Táto trasa pohybu slovenských kolonistov nebola typická len pre prvú, ale v značnej miere aj pre druhú a tretiu etapu kolonizácie. V tejto etape sa slovenskí poddaní usadzujú v početných osadách v Peštianskej stolici. V tomto období vzniklo slovenské osídlenie aj v severnejších častiach Zadunajska, v stoliciach Komárno, Ostrihom a Fejér. V roku 1773 zistil súpis prítomnosť Slovákov až v 63 osadách Peštianskej stolice. Slovenskí kolonisti postupujúci zo severu medzi riekami Dunaj a Tisa, z ktorých mnohí prišli už v prvej vlne, postupovali ďalej smerom do Zátisia, kde v Békešskej a Čanádskej župe vytvorili pomerne kompaktné osídlenie (Sirácky 1980, s. 31-32).

4. 4. 3 ETAPA KOLONIZÁCIE VOJVODINY

V tretej etape kolonizácie vznikalo osídlenie v najjužnejších častiach Uhorska – v Bácske, Banáte a Srieme, ktoré v súčasnosti tvoria srbskú autonómnu pokrajinu Vojvodinu. Ako prvý bol osídlený Báčsky Petrovec (1745), ktorý má aj v súčasnosti výrazne slovenský ráz a je významným kultúrnym centrom vojvodinských Slovákov. Do

Sriemu prichádzajú Slováci v roku 1770, čo je výsledkom sekundárnej kolonizácie zo Selenče. V tomto období však došlo k posunu Slovákov, ktorí sa už skôr usadili najmä v Békešskej stolici. Presunuli sa do Banátu, Aradskej stolice a kolonizovali aj Nyíregyházu v Sabolčskej stolici (Obr. č. 2). V Békešskej stolici popri významnej osade Békeščaba vznikla nová osada Slovenský Komlós a v Aradskej stolici to bola osada Mokrá – teraz Mocrea v Rumunsku (Sirácky 1980, s. 32-33).

Obr. č. 2: Vlny migrácie slovenského etnika v rámci Uhorska v rokoch 1690 až 1918

Zdroje: Sirácky (1980), Louženský (2007), Matica Slovenská (2005), Wikipedia (2009), Filadelfi (2009)

4. 4. 4 DODATOČNÉ KOLONIZÁCIE PO ROKU 1790

Poslednou, štvrtou etapou sú kolonizácie najvzdialenejších oblastí Uhorska. Prebiehala väčšinou osídľovaním z novokolonizovaných území, z Békeščaby do okolitého územia v rámci stolice, ale aj do Aradskej, Bihárskej a Čongrádu. Tak vznikol napríklad Nadlak, neskôr významné centrum slovenskej menšiny v Rumunsku. Neskôr sa chudobní Nadlačania presunuli nazad do Čanádskej stolice (Sirácky 1980, s. 33). Podobným spôsobom bola začiatkom 20. storočia osídlená Požega v Chorvátsku susediaca so Sriemom, kde vznikli osady Kutjevo, Čaglín, Jakšit' (Matica Slovenská 2005). Mierne iná bola situácia v Sedmohradsku, kde boli Slováci pozvaní do horských oblastí ako drevorubači a sklári. Prišli najmä Slováci z východného Slovenska zo Zemplína a Šariša (Louženský 2007). Posledné pohyby obyvateľstva slovenskej národnosti po Uhorsku sú zaznamenané na obr. č. 2.

4. 5 HISTORICKÝ VÝVOJ SLOVENSKEJ MENŠINY VO VOJVODINE

Historickému vývoju slovenského etnika vo Vojvodine, ale aj v Báčskom Petrovci venujeme zvýšenú pozornosť, nakoľko ide o najvýznamnejšie oblasti osídlenia Slovákov na Dolnej zemi, ktoré sa tu udržalo po stáročia a najusilovnejšie odoláva asimilácii. Typické pre slovenských kolonistov vo Vojvodine bolo, že sa zhlučkovali do väčších skupín. Vytvárali si svoje vlastné osady alebo sa aspoň združili v nejakej časti mesta či obce, v ktorých existovali slovenské ulice, ako tomu bolo napríklad v Laliti alebo Novom Sade. Druhým typom názývania ulíc bol prípad, kedy sa reflektoval pôvod prisťahovalcov, ako tomu je napríklad pri Pilíšskej ulici v Báčskom Petrovci. Ďalším typom zakladania osád bolo založenie slovenskej osady vedľa už existujúcej srbskej osady. Týmto spôsobom vznikli napríklad Nová Pivnica pri Starej, alebo sa prítomnosť Slovákov premietla do názvu osady, napríklad Slovenský Aradáč. Združovanie sa do väčších skupín malo veľký význam z viacerých dôvodov. Boli to: pocit bezpečia pri kontakte s inými národmi, vzájomná pomoc, snaha o zachovanie svojho jazyka, zvykov a etnicity v zložitom etnickom vojvodinskom kotly (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 30).

Kolonizácia Vojvodiny neprebíhala živelne, ale mala postupný charakter. Veľký vplyv na ňu malo vytlačanie Turkov z jej súčasného územia. Otvorili sa široké priestory plné močiarov, lesov a pustín, ktoré bolo nutné skultivovať. Ako už bolo spomenuté skôr, Vojvodina sa skladá z troch hlavných častí, z Báčky, Banátu a Sriemu. V nasledovných odstavcoch sa venuje podrobnejšia pozornosť opisu etáp kolonizácií jednotlivých území, keďže každé z nich reflektuje svoj vlastný, osobitý vývoj a etapy ich kolonizácie spadajú do rôznych časových období.

Kolonizácia Báčky

Dnešná Báčka sa v minulosti rozkladala prevažne v Báč-bodrožskej stolici. Toto územie bolo na konci 17. storočia v úbohom stave. Oblasť tvorila záplavové územie medzi Dunajom a Tisou a v celej oblasti sa rozprestieral obrovský močiar, jedine Telečská sprašová tabuľa sa dvíha do väčšej výšky a poskytovala obyvateľom viac bezpečia pred povodňami. Počas tureckej nadvlády zažívala Báčka úpadok, poľnohospodárstvo, vodohospodárstvo aj výstavba boli značne obmedzené. Ľudia sa tu prevažne živili extenzívnym chovom dobytká. Keď boli Turci po 160 rokoch vyhnaní, opäť vyčíňali a spustošili či vypálili okolo 150 dedín. V lete v roku 1704 zasiahlo Báčku Rákociho stavovské povstanie, v ktorom bol postoj kurucov k Srbom veľmi nepriateľský. Kuruci dokončili dielo skazy po Turkoch. Začiatok 18. storočia v Báčke vyzeral žalostne. Bola takmer úplne zničená a osídlenie bolo veľmi riedke a vtedajšie osady na mapách boli označené poväčšinou ako pustatiny – „deserta“. K roku 1715 bolo v Báčke bez vojenskej hranice evidovaných 58 osád, v ktorých žilo 1 202 srbských, 35 maďarských a 30 nemeckých rodín (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 20).

Prvými kolonizátormi Báčky boli tzv. Ilýri, ako v minulosti nazývali Srbov. Koncom 17. storočia sem prichádzali aj katolícki Srbi, tzv. Bunjevci. Nemeckých kolonistov do Báčky pozývali jednotliví zemepáni. Neskôr v rokoch 1763 – 1773 nadobudlo ich sťahovanie väčšie rozmery a bolo organizované štátom. Maďari sa v Báčke začali usádzať až od roku 1731. V roku 1742 bol príchod Maďarov zaznamenaný aj v Bezdane, kam prišli aj s niekoľkými slovenskými rodinami (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 20). Do Petrovca sa Slováci evanjelického vyznania presúvali hneď po potlačení Rákociho povstania a v tomto období sa rozptýlene nachádzali už aj v južnej Báčke (Chrt'an 1958). Napríklad F. Kutlík v matrike v Kulpíne uvádza, že prví Slováci prišli do Kulpína v roku 1743. Ani v jednom zo spomenutých prípadov však nešlo o masové sťahovanie, ale skôr o spontánnu migráciu z Horniakov. Väčšinou to boli tzv. previnilci alebo nábožensky prenasledovaní jedinci. Na Dolnej zemi vrchnosť nekládla príliš veľký dôraz na existujúce feudálne zákony a predpisy, a tak slovenskí kolonizátori našli v Báčke svoju novú domovinu, do ktorej zapustili hlboké korene (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 21).

Prvý hromadný príchod slovenských kolonistov na územie Báčky možno datovať do roku 1745, kedy pod vedením Mateja Čániho z Málnca prišlo na majetok rodiny Čarnojevičovcov asi 2 000 prisťahovalcov. Usadili sa v srbskej dedine Petrovec, kde žilo v tej dobe 19 srbských rodín. Pravdepodobne niektorí z týchto prisťahovalcov sa usadili aj na Stratimirovičovom panstve v Kulpíne, ktoré bolo v susedstve. V rokoch 1745-1755 prišli ďalšie vlny slovenských prisťahovalcov do Senty, Bajše, Topole. Neosídlená bola už len juhozápadná časť Báčky. Do Hložian prišli prví Slováci v roku 1756, o dva roky neskôr bola založená slovenská osada - Selenča. Do Kysáča sa k starousadlíkom začali Slováci

sťahovať v roku 1773 a na erárne majetky do Lalite a Pivnice štátne vrchnosti nastahovali Slovákov v roku 1790. V poslednom desaťročí osemnásteho storočia sa Slováci presunuli aj do väčších sídiel, ako napríklad Savino Selo, Báčska Palanka a Nový Sad. Začiatkom 19. storočia prišla malá skupina Slovákov aj do Silbaša.

Pôvod slovenských rodín v Báčke nie je dostatočne preskúmaný, no na základe historikov sa dá predpokladať, že väčšina z nich mala svoj pôvodný domov na strednom Slovensku, najmä vo Zvolenskej, Novohradskej a Hontianskej stolici. Ďalší pôvod Slovákov sa umiestňuje do Nitrianskej, Liptovskej a Oravskej stolice, avšak tu sa historici prikláňajú k záveru, že väčšinou išlo o Slovákov, ktorí sa už v skoršej dobe usadili v Békešskej alebo Peštianskej stolici a až odtiaľ prišli do Báčky (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 21).

Kolonizácia Banátu

V juhovýchodnej časti Panónskej panvy, v súčasom Banáte, trvalo turecké panstvo veľmi dlho, nakoľko tu mali oporu v dobre opevnenom Temešváre. Napríklad Bečkerk (dnes Zrenjanin) bol v tureckej dŕžave od roku 1551 do roku 1717. Evgen Savojský vyhnal Turkov a v roku 1718 v Požarevci bol podpísaný mier, v ktorom sa Turci zaviazali, že sa budú zdržiavať len v oblastiach južne od Dunaja. Banát bol podľa vtedajších súpisov ešte viac spustošený ako Báčka. Hustota zaľudnenia sa pohybovala okolo 2-3 osoby na 1 km². Nachádzalo sa tu 135 pustatín a len 56 obývaných osád. Prví osadníci boli katolíci z juhozápadnej Európy, lenže turecká hrozba, mor a ťažké životné podmienky ich prinútili stiahnuť sa z nového domova alebo zomreli.

Sťahovanie sa rozvinulo hlavne po roku 1766, keď Holanďan Max Fremaut urobil reguláciu rieky Tamiš. Prví kolonizátori boli Maďari a po sedemročnej vojne aj Nemci. Prví Slováci v Banáte neboli vo Vojvodine, ale v osade Nový Komlóš ležiacej v dnešnom Rumunsku. Prvá slovenská osada vo vojvodinskom Banáte sa datuje do roku 1784 a nazývala sa Slovenský Bardáň, o dva roky neskôr Slováci prišli aj do Aradáča. Neskôr boli osídlené Ečka, Kovačica, Padina a Jánošík. Koncom 19. storočia vznikla osada Vojlovica a Slováci sa usídlili aj v Zrenjanine. V 20. rokoch 19. storočia primárne sťahovanie ustupuje pred sekundárnym, keď sa do vtedy založených osád najviac sťahovali Slováci z už jestvujúcich osád v Torontálskej stolici a zriedkavejšie aj z Báčky a Sriemu. Nehostinnosť tohto územia pred sťahovaním zapríčinila, že Slováci sem prišli neskôr ako do Báčky. Ich príchod do Banátu sa oproti Báčke posunul o 40 rokov. Napokon sem predsa prišli, i keď do oveľa horších podmienok, lebo právo výberu tu malo nemecké obyvateľstvo. Ostatným národnostiam bolo pridelené to, čo zostalo. Slovákom vo väčšine prípadov pripadli záplavové územia, iba Padina leží na úpätí Deliblatskej piesočiny (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 22-23).

Len v prvej etape sťahovania Slovákov do Banátu bol ich pôvod podobný ako tomu bolo v Báčke. Slováci najčastejšie prichádzali z Novohradskej, Peštianskej a Békešskej stolice, zriedkavejšie z Gemerskej a Nitrianskej, alebo z Liptovskej, Zvolenskej a Hontianskej stolice. Zriedkavo sa spomína aj Trenčianska a Aradská stolica, Zadunajsko a Poľsko (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 23).

Kolonizácia Sriemu

Aj Srieť bol vyše sto päťdesiat rokov, od moháčskej bitky (1526) až po porážku Turkov pri Budíne (1686), pod nadvládou Turkov. V tom období sa v ňom, ako v oblasti patriacej Osmanskej ríši, žilo relatívne pokojne. Srieť bol vojnou postihnutý najmä na prelome rokov 1687-1688, keď na línii Osijek - Ilok - Titel trvali dlhšie boje so striedavým úspechom oboch nepriateľských strán. Dňa 6. septembra 1688 padol Belehrad a rakúske vojsko preniklo hlboko na územie Osmanskej ríše, pripojilo Srieť, Slavóniu a južnú Báčku k Slavónskemu generalátu so sídlom v Osijeku. V roku 1690 Turci znova obsadili Belehrad a prišli aj do Sriemu, dokonca prenikli až po Petrovaradín. Po porážke pri Zente boli Turci nútení podpísať mier v Karlovcích a to dňa 26. januára 1699. Tak sa oblasť medzi Dunajom a Sávou stala hranicou, ktorá sa tiahla od Slankamenu na juhozápad k Srieťskej Mitrovici, rozdelená na rakúsky a turecký Srieť. Keď Eugen Savojský porazil v auguste 1716 Turkov pri Petrovaradíne a 16. augusta 1717 aj pri Belehrade, po podpise mieru v Požarevci Turci stratili všetky územia ležiace severne od Dunaja a Sávy. Na základe toho sa aj Turecký Srieť dostal pod správu Petrovaradínskeho provizoriátu.

Srieť bol v tom čase v úbohom stave. Nachádzalo sa tu veľa pustín, najmä v území bývalého tureckého Sriemu (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 24). Pustatiny slúžili bohatým Srbom ako pasienky, keď sa v roku 1722 konal v Srieťe súpis, bolo tu zapísaných 92 osídlených miest s 5 765 domácnosťami (Gavrilović 1979). V rokoch 1737-39 prebehla Druhá turecká vojna a mor, čo s ňou prišiel do Sriemu, vyhasil tisíce životov a zničil prvé nádeje aj tých najoptimistickejších poddaných. Krátko po vyhnaní Turkov sa do Sriemu sťahovali tiež Nemci, v malom počte tu žilo aj niekoľko španielskych a nemeckých Židov, v roku 1765 prišli do Sriemu aj Rusíni (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 24).

Slováci (prevažne evanjelického vierovyznania) prišli do Sriemu neskôr, pretože kvôli existujúcim zákonom bol pre obyvateľov nekatolíckeho vierovyznania Srieť ako oblasť možného osídľovania až do roku 1859 prakticky neprístupný. Výnimkou bola napríklad Stará Pazova. Slováci do Pazovy prišli sprostredkovaním Jána Bohna, ktorý v príhodnom čase požiadal cez najvyššie slavónske veliteľstvo v Záhrebe povolenie od Márie Terézie usadiť na Vojenskej hranici evanjelických Slovákov na ich vlastné náklady. Potom dlhú dobu Slováci do Sriemu neprichádzali. V roku 1791 sa v ojedinelých prípadoch usádzali na samom okraji severovýchodnej časti Srieťskej stolice v Starom

Slankameni, a pravdepodobne išlo o katolíckych Slovákov. V 20. a 30. rokoch 19. storočia prišli Slováci do Cerovače pri Neštíne. V roku 1835 sa usadili v osadách Sot a Binguľa, v rokoch 1847-1849 sa zo Starej Pazovej presťahovalo 40 slovenských rodín do Boľoviec. Keď sa v druhej polovici 19. storočia povolilo sťahovať aj nekatolíkom, Slováci smerovali do oblasti Rovný Sriem; v roku 1861 sa usadili v Dobanovciach a v roku 1892 aj v Ašani. O tri roky neskôr (roku 1895) vznikli Slankamenské Vinohrady a v roku 1902 osada Lug (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 25).

Pôvod slovenských prisťahovalcov do Sriemu siaha na územia dnešného Slovenska, tiež Maďarska, ale prichádzali aj z Báčky. Najčastejšie spomínané stolice odkiaľ prichádzali sú Trenčianska a Peštianska, zriedkavejšie sa objavuje aj Zvolenská, Turčianska, Liptovská a Nitrianska, tiež Veszprémska stolica. Časom však primárna migrácia ustúpila sekundárnej – najviac Slovákov prichádzalo z Báčky alebo z už formovaných osád v Srieme, v zriedkavých prípadoch aj z Banátu.

Takýmto spôsobom Slováci osídlili Sriem, rozšírili sa od Dunaja po Sávu a od Šídu po Slankamen. Iba v centrálnej časti Sriemu sa Slováci takmer vôbec nenachádzali. Stará Pazova spomedzi osád vynikala počtom obyvateľov a Lug bol národnostne najčistejší. V ostatných osadách Slováci žili najčastejšie so srbským obyvateľstvom. Vo väčšine týchto osád v Srieme žijú Slováci aj dnes (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 25).

4. 6 HISTORICKÝ VÝVOJ SLOVENSKEJ MENŠINY V BÁČSKOM PETROVCI

Báčsky Petrovec bol prvou osadou vo Vojvodine, ktorú Slováci cielene osídlili. Od týchto pôvodných čias si až do súčasnosti zachoval slovenský ráz, postupom času sa z neho stalo centrum dolnozemskej Slovákov. Komunita báčskopetrovských Slovákov je životaschopná, národne uvedomelá a hoci asimilácia prenikla aj sem, stále si mestečko drží vysoký podiel slovenského obyvateľstva (v roku 2002 to bolo 82,5 %).

Je dávno podloženým faktom, že prvé slovenské osady v Báčke vznikali v jej južnej časti, na veľkých zemepanských majetkoch vo Futogu a jeho okolí, ktorý od roku 1703 do roku 1744, kým sa stal majetkom Mihajla Čarnojeviča, vystriedal veľa majiteľov. Mihajlo Čarnojevič pochádzal z rodiny bývalého péčskeho patriarchu Arsena, pod ktorého vedením v roku 1690 prišli Srbi do Uhorska. Tieto majetky mali výmeru 24 000 katastrálnych jutár (1 katastrálne jutro = 0,58 ha), čo mohlo predstavovať územie s rozlohou okolo 140 km². Majetok sa nachádzal neďaleko Nového Sadu a zahŕňal aj katastrálne územia obcí Rumenka, Kysáč, Petrovec, Hložany, Begeč a Čerevič. Územie trpelo nedostatkom pracovných síl už od čias jeho prvého majiteľa, baróna Nehema (rok 1704).

Čo sa týka roku 1744, predtým ako Slováci kolonizovali Petrovec, sa zdroje rôznia. Niektorí autori prisudzujú vlastníctvo územia priamo Mihajlovi Čarnojevičovi, avšak maďarský prameň hovorí, že územie dostal Čarnojevič do prenájmu od grófa Cavrianiho a jednou z podmienok bolo, aby všetka hospodárska pôda bola obhospodarovaná. Tento maďarský prameň ďalej uvádza, že srbské obyvateľstvo v okolitých osadách nebolo ochotné pracovať, a tak sem boli osadení evanjelickí Slováci z Horného Uhorska. Či už Čarnojevičovci boli alebo neboli majiteľmi majetkov, ich meno je neoddeliteľne spojené so začiatkami osídľovania Slovákov vo Vojvodine (Kmeť 1995, s. 55).

Druhé meno, ktoré sa neoddeliteľne spája s osídľovaním Slovákov v južnej Báčke je meno Matej Čáni, pôvodom z Málinca (dedina na rieke Ipeľ). Po stretnutí s Čarnojevičom (pravdepodobne v roku 1744) sa zaviazal, že na jeho panstvo privedie potrebnú pracovnú silu – slovenských kolonistov. Dohodu dodržal a na jar v roku 1745 prišla na futocké panstvo väčšia skupina kolonistov, asi 120 rodín. Cestovali v kočoch ťahaných koňmi a volmi a za nimi sa tiahlo stádo dobytky. Mihailo Čarnojevič im dal časť chotára v osade Petrovec. Pristáhovalci prišli hlavne z Novohradu, Hontu a Gemera. K tejto skupine sa cestou pripájali aj slovenskí kolonisti z Oravy, Liptova, Zvolena, Turca a Peštianskej župy. V tom istom roku tu založili aj základnú školu a kúpili kostolný zvon, ktorým sa však mohlo zvoniť len v noci, keďže evanjelická viera nemala právo na farára, ani na kostol, ba ani na zvon. Petrovčania s Čarnojevičom uzavreli osadnícku zmluvu 25. mája 1747, boli v nej stanovené podmienky oboch strán. A tak sa predkovia vojvodinských Slovákov stali zmluvnými poddanými namiesto večnými, teda vrchnosť už od nich nemohla vyberať dane mimo zmluvne stanovených podmienok (Mučaji 1991, s. 3-4).

5 SLOVENSKÉ ETNICKÉ ENKLÁVY NA ÚZEMÍ BÝVALÉHO UHORSKA

Na základe štúdia historických prameňov sa pre potreby práce vymedzilo v bývalom Uhorsku 15 oblastí (Obr. č. 3), kde vznikli slovenské jazykové ostrovy mimo slovenského etnického územia, na niektorých miestach však nadviazali na staršie slovenské osídlenie, najmä v horských oblastiach. Toto staršie osídlenie dokumentujú napríklad maďarské geografické názvy pohorí ako Bükk a Pilis, ktoré v sebe nesú slovanský pôvod spojený so životom v horách – názov stromu buk a slovo pleš, ktoré sa vyskytuje pri označení nezalesnených vrcholkov pohorí (Papuček 2010). Napríklad aj pohorie Bakoňský les nesie znaky slovanského pôvodu (bukoň, buk), podobne blízke Blatenské jazero (blato) - maďarsky Balaton (Ottův slovník naučný 1909). Etnické ostrovy boli nasledovné oblasti:

1. Novohradská oblasť
2. Kerepešský jazykový ostrov
3. Pilíšsky jazykový ostrov
4. Bakoňský jazykový ostrov
5. Centrálnomaďarský jazykový ostrov
6. Juhozemplínska oblasť
7. Bukovský jazykový ostrov
8. Níredházsky jazykový ostrov
9. Békešský jazykový ostrov
10. Čanádsky jazykový ostrov
11. Báčsky jazykový ostrov
12. Banátske jazykové ostrovy
13. Sriemsky jazykový ostrov
14. Slavónsky jazykový ostrov
15. Transylvánsky jazykový ostrov

Prvých 9 oblastí sa nachádza na území dnešného Maďarska, Čanádsky jazykový ostrov z Maďarska zasiahol až do Rumunska, kde sa nachádza obec Nadlak. Oblasť č.

11 až č. 13 sa nachádzajú v srbskej Vojvodine, oblasť č. 14 je v dnešnom Chorvátsku a č. 15 v Rumunsku.

5.1 HISTORICKOGEOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA ETNICKÝCH ENKLÁV

Najstaršie oblasti boli vymedzené na základe údajov o počte rodín a ich národnosti, zo súpisov z rokov 1715 a 1720. Pri názvoch obcí sa v zátvorke udáva počet slovenských rodín v pomere k maďarským rodinám a rok súpisu. Tento spôsob vymedzenia bol použitý pri obciach, kde kolonizácia prebehla v prvej, respektíve druhej etape. V oblastiach alebo obciach, kde kolonizácia prebehla neskoršie, sa štatistické údaje čerpajú z neskorších súpisov, prípadne zo sčítaní ľudu v rokoch 1880 a 1900. Keď dostupné údaje za spomenuté roky neboli k dispozícii, boli použité najbližšie relevantné údaje zo zdrojov, ktoré boli k dispozícii.

Novohradská oblasť

Medzi mestami Balašské Ďarmoty (Balassagyarmat) a Šalgov-Tarjanami (Salgótarján) vzniklo v 18. storočí takmer kompaktné slovenské osídlenie. Došlo k nemu v dôsledku posunu slovenskej etnickej hranice smerom na juh po ústupe Turkov do pustých oblastí. Slovenské obyvateľstvo sa tu usídlilo prevažne v kotlinách medzi pohoriami Börzsöny, Cerová vrchovina, Mátra a Bukovské vrchy. Doloženú slovenskú väčšinu mali osady: Bánk (10/1; 1715), Dolné Peťany (7/0; 1715), Galaguta (21/7; 1720), Bodoň (11/2; 1720), Veňarec (spomína sa ako slovenská obec, v ktorej podľa sčítania ľudu v rokoch 1784-87 žilo 1054 obyvateľov), Sudice (21/1; 1715), Keszeg (14/3; 1720), Netejč (5/0; 1720), Szirák (21/10; 1720), Častva (10/7; 1720), Samsonháza (6/0; 1715), Rétság (4/2; 1715), Bádoň (v roku 1715 sa spomína ako prevažne slovenská obec s rodinami Liptákov, Lehockých atď.), Balašské Ďarmoty (42/12; 1720), Agárd (6/3; 1720), Terjén (16/12; 1720), Légénd (15/3; 1720), Bér, Horné Peťany, Lucín, Nógrád (7/5; 1715). Do mesta Šalgov-Tarjan prichádzajú Slováci neskôr, v roku 1880 ich tam bolo 24,2 %. Slováci sa spomínajú aj v Mohore, Patvarci, Ráde a Bokore. Južnejšie pri pohorí Mátra v Hevešskej župe sa tiež spomínajú viaceré slovenské obce: Hasznos, Domszló, Ajak, Kishána, Mátraszenimre, Mátraszenistván, ako aj Szob či Marianosztra, ktoré spoločne s Veňarcom pozvoľne prechádzali do Kerepešského jazykového ostrova (Sirácky 1980, s. 36-38).

Kerepešský jazykový ostrov

Na východ od Budapešti sa sformoval veľký Kerepešský jazykový ostrov. Rozkladal sa v celej východnej časti Peštianskej župy a tiahol sa od Hornej Jurky

(Galagagyörk) až po Albertirsu s centrom v Kerepéši. Slovenskú väčšinu mali obce: Čuvár (pri urbárskej regulácii Márie Terézie tu malo z 80 osôb až 64 slovenské priezviská), Püspökhatvan (Matej Bel ich označuje za Slovákov), Horná Jurka (18/11; 1715), Váckisujfalu (v roku 1880 je tu 66,7 % Slovákov), Vácbotyán (12/3; 1715), Vácegres (23/17; 1728), Domony (29/4; 1728), Aszód (podľa Mateja Bela slovenská dedina, v urbárskej regulácii len 3 maďarské priezviská), Vácduka (Czoering a Pesty uvádzajú obec ako slovenskú), Vácrátót (v roku 1760 bolo 40 slovenských rodín a koncom 19. storočia Slováci tvorili väčšinu), Sződ (62,9 % Slovákov v roku 1880), Kerepes (v roku 1880 bolo 73,6 % Slovákov), Čemer (15/9; 1728), Malá Tarča (Borovszkého monografia hovorí o slovenskej dedine), Veľká Tarča (v roku 1880 až 86,6 % Slovákov), Isaszeg (18/17; 1720 a v roku 1880 majú 66,3 %), Cinkota (38/10; 1728), Rákoskeresztúr (v roku 1880 bolo 68,9 % Slovákov), Escer (3/4 priezvisk v urbárskych tabuľkách sú slovenské), Maglód (28/21; 1728), Mende (5/4; 1728), Peterku (v roku 1880 bolo 77,9 % Slovákov), Biň (43/12; 1728), Piliš (22/21; 1728), Alberti (44/18; 1728), Irsa (15/6; 1728) – posledné 2 obce sa zlúčili do obce Albertirsa, Sári (v roku 1880 bolo 76,6 % Slovákov), Ujhartyán (v Lexikone z roku 1773 sa spomína ako slovenský). Kerepešský jazykový ostrov sa nachádzal v Peštianskej župe, kde ho na západe dopĺňal Pilišský ostrov (Sirácky 1980, s. 39-43).

Pilišsky jazykový ostrov

Sformoval sa severozápadne od Budapešti v pohorí Pilis. Nachádzalo sa tu kompaktné slovenské osídlenie v obciach: Pilišská Čaba (27/4; 1728), Pilišský Santov (43/2; 1728), Mlynky (v roku 1900 až 93 % obyvateľov boli Slováci), Pilisszentlászló (15/10; 1720). Išlo o predĺženie slovenského etnického územia z Ostrihomskej župy (Sirácky 1980, s. 40-41). Matej Bell ešte spomína Slovákov v obciach Kestúc, Sárísáp, Dág, Pilismarót a Csolnok. Borszovkého monografia uvádza Slovákov aj v obciach Dorog, Nagyszáp a Tokod. Neskôr boli osídlené mestá ako Tatabánya a Tata (Sirácky 1980, s. 44-45). Pilišský spoločne s Kerepešským jazykovým ostrovom zaberajú významnú časť Peštianskej župy a na konci osemnásteho storočia bol podiel slovenského obyvateľstva v Peštianskej župe až 52 % z celkového počtu obyvateľov (Marko, Martinický 1995). Významné slovenské osídlenie bolo aj v priľahlej Budapešti, kde v roku 1880 žilo vyše 22 000 Slovákov, čo predstavovalo 5 % obyvateľstva mesta (Sirácky 1980, s. 43).

Bakoňský jazykový ostrov

Do oblasti prišli slovenskí kolonisti hlavne ako drevorubači, aby využili bohatstvo tamojších dubových lesov. Usídlili sa severovýchodne od Balatonu v oblasti Bakoňského lesa. Vznikli tu slovenské obce: Čerňa (Bakonycsérnye), Eška, Šúr, Szapár, Jásd, Šoškút

a Tordas. Obyvateľstvo tu bolo izolované a vystavené značnej asimilácii. Častokrát si ani neuvedomovali, že sú Slováci. Napr. v Slovenskom týždenníku z roku 1909 sa hovorí o 2 000 katolíckych Slovákoch v obci Šoškút, ktorí si ani neuvedomujú, že sú Slováci (Sirácky 1980, s. 45-46).

Centrálnomaďarský jazykový ostrov

Nachádzal sa v centrálnom Maďarsku pri strednom toku Dunaja, južne od Budapešti. Patrili sem tri obce: Dunaegyháza (v roku 1880 mala až 95,7 % Slovákov), Malý Kereš – Kiskőrös (podľa urbárskej regulácie boli 2/3 priezvisk slovenské) a Miske (koncom 19. storočia mala obec 2 472 obyvateľov s materinským jazykom slovenčina). Obce boli kvôli značnej izolovanosti vystavené silnej maďarizácii, najmä obec Kiskőrös, kde sa v roku 1880 uvádza len 6,1 % Slovákov (Sirácky 1980, s. 43). Narodil sa tu aj maďarský básnik slovenského pôvodu Sándor Petőfi (rodený Alexander Petrovič).

Juhozemplínska oblasť

V tomto prípade išlo o prienik slovenského etnika na maďarské územie v horskom pásme Zemplínskych vrchov v okolí Nového Mesta pod Šiatrom (Sátoraljaújhely). Slováci tu žili v nasledovných obciach: Nižný Rednec (Alsóregmec – v Lexikóne z roku 1773 sa spomína ako slovenský), Füzér (v roku 1900 bolo 52,6 % Slovákov), Forró (v roku 1880 mala 74,8 % Slovákov), tiež všetky „huty“, kde sa vyrábalo sklo – Malá Huta, Veľká Huta, Stará Huta, Vágáshuta – založili Slováci (Sirácky 1980, s. 47-48). V Sátoraljaújhely sa počet Slovákov znížil a počet Maďarov narástol, keďže židia prijali maďarskú národnosť. A tak v roku 1891 bolo v meste len 7 % Slovákov (Pallas nagy lexikona 1897).

Bukovský jazykový ostrov

Znovu ide o slovenské osídlenie v horskej oblasti, konkrétne o Bukovské vrchy. Príťahovalci páliili vápno a vytvorila sa tu skupina osád západne od mesta Miškovce (Miskolc), v ktorom bola tiež početná slovenská menšina. Sú to: Nová Huta, Stará Huta, Répáshuta, Stará Maša a Hámor. V okolí Miškovca bývali Slováci i v obci Szirmabesenyő, Sajóbesenyő, Sajópálfalva, Görömbölyi a Mucsonyi (Sirácky 1980, s. 48).

Níredházsky jazykový ostrov

Kolonizácia Níredházskej pustatiny prebehla v druhej polovici 18. storočia obyvateľstvom z relatívne preľudnených slovenských osád na Dolnej zemi, kde už kolonisti nemali dostatok pôdy. V roku 1754 to bola čisto slovenská obec, v ktorej žilo 2 458 obyvateľov. V roku 1880 sa však kvôli maďarizácii podiel Slovákov ocitol na 38,2 %, keď oficiálna štatistika uviedla počet Slovákov 9 211. V menšom množstve sa Slováci

usadzovali aj v Kotáji, Lugosi, Ajaku, Nagykálló, Újfejtó, spolu v 13 osadách (Sirácky 1980, s. 57-58).

Békešký jazykový ostrov

Išlo o početný a kompaktný jazykový slovenský ostrov na juhovýchode dnešného Maďarska. Pustatiny boli osídlené na popud baróna Harruckerna, kedy sa prihlásili traja lokátori zo Slovenska, ktorí chceli osídliť Čabu aj so svojimi súkmeňovcami. Oblasť bola pred ich príchodom osídlená slabo (20 usadlostí - rodín), ale už v tejto dobe tu žili dve slovenské rodiny. V roku 1720 bolo v Čabe 58 domácností, s veľkou prevahou slovenských. Kolonizátori dbali na to, aby osídľovali do rovnakých osád príslušníkov jednotlivých národov, ale aj náboženstiev, pretože napríklad vznikali aj konflikty medzi Slovákmi evanjelickými a katolíckymi. Po Čabe boli osídlené aj obce Sarvaš, Mezőberény (Poľný Berienčok), Slovenský Komlóš, Békesszentandrás. V rokoch 1711 – 1730 sa podľa súpisu z Čaby odsťahovalo až 58 % nových obyvateľov, napriek tomu už roku 1733 narátali 274 hláv rodín a v roku 1745 spočítala evanjelická cirkev 2 740 duší. Ľudia sa vrátili nazad, alebo sa presunuli do obce Mokrá v dnešnom Rumunsku (Sirácky 1980, s. 49-53). Až do konca 19. storočia si územie držalo slovenský ráz, ešte v roku 1880 bol podiel Slovákov v okolí Békešskej Čaby 60 – 70 % (Obr. č. 4). V roku 1891 ešte stále bola Békešská Čaba hlavne slovenským mestom, keď Slováci s počtom 25 917 tvorili významný podiel z 34 243 všetkých obyvateľov, čo bolo 75,7 % (Pallas nagy lexikona. 1897). Toho to bol vôbec o najvyšší počet Slovákov v jednej obci. Sarvaš mal v roku 1730 len 65 hláv rodín (okolo 300 ľudí), ale v roku 1785 prevýšil počet obyvateľov 7 300. Napríklad v roku 1773 sa narodilo 415 detí, čo svedčí o obrovskej populačnej sile Slovákov. Aj Poľný Berienčok osídlili Slováci, pôvodný súpis sa nezachoval, ale v roku 1760 tu narátali 153 rodín a z prvých osadníkov tu žilo ešte 23 rodín. Sarvašskí osadníci sa neskôr presunuli do pustatiny Komlóš, kedy sa už za 30 rokov osada rozrástla a v roku 1776 tu žilo 3 468 obyvateľov. Slovenský Komlóš si dlho udržal čisto slovenský charakter, v roku 1880 bolo Slovákov 90,4 % a v roku 1900 to bolo 9 050 ľudí z 10 235, čo predstavovalo 88,4 %. Slovenský Komlóš zohrával dôležitú úlohu v národno-kultúrnom živote dolnozemskej Slovákov. Slováci ďalej vo väčšom či menšom počte žili aj v ostatných obciach v oblasti, napríklad v Oroszháze, Gerendáši, Telekgerendáši, Kondoroši či Kétsopronyi (Sirácky 1980, s. 52-60).

Čanátsky jazykový ostrov

Čanátsky jazykový ostrov sa rozkladal na hranici Maďarska a Rumunska. Tiahne sa južne od mesta Oroszháza po Nadlak v Rumunsku. Išlo o obce kolonizované z Békešskej oblasti. K hlavným obciam, kam smerovala slovenská kolonizácia, sa zaradil

Nadlak, v ktorom bolo roku 1806 spočítaných 3 335 Slovákov, v roku 1880 tu Slováci tvorili 52 %, keď ich bolo 5 598 (Sirácky 1980, s. 84). Najvyšší počet Slovákov sa tu dosiahol v roku 1930: s počtom 7 836 tvorili 62,9 % všetkých obyvateľov (Varga 2004). Druhou významnou obcou bol Pitvaroš, kde v roku 1900 žilo 92,3 % Slovákov a jeho obyvatelia si aj najlepšie zachovali slovenské národné povedomie. Slováci ďalej žili aj v Csanádalberti (v roku 1900 tvorili 95,3 %), Ambrózfalve (v roku 1900 tvorili 93,9 %), Slovenskom Bánhedeši (v roku 1880 tvorili 66,7 %), Medgyesegyháza (v roku 1920 tu bolo 48,3 % Slovákov a 38,1 % Maďarov). V menšom počte sa nachádzali aj vo Végegyháze (Slovenská Kováčháza), Medgyesbodzási, Gárodosi, Csanádapáci a Gárodosi (Sirácky 1980, s. 58-60).

Báčsky jazykový ostrov

Báčsky jazykový ostrov sa rozkladá západne od Nového Sadu do Selenče s centrom v Báčskom Petrovci. Prvou osídlenou obcou v oblasti bol Báčsky Petrovec, kam prišli prví slovenskí kolonisti už na jar v roku 1745, vtedy tam bývali necelé dve desiatky srbských rodín. Slováci pochádzali predovšetkým z Novohradu a Hontu. V roku 1772, z obdobia urbárskej regulácie Márie Terézie v Petrovci narátali približne 432 hláv rodín, z čoho srbských rodín bolo 37. V období vyhlásenia toleračného patentu Jozefom II. v roku 1785 tvorili Slováci v Petrovci 95-97 % obyvateľstva, v roku 1900 to bolo 95,2 %. Druhou osídlenou osadou bol Kisáč, kde v roku 1795 narátali 243 rodín, z ktoré prišli so Slovákami obývaných žúp (v roku 1900 to bolo 93 %). V Hložanoch v roku 1785 žilo 512 slovenských obyvateľov, čo bola značná prevaha a dodnes sú Hložany takmer čisto slovenské (v roku 1900 to bolo 94,4 %). Kulpín bol osídlený najmä Srbmi, v roku 1772 tu žilo iba 23 slovenských rodín. Po toleračnom patente sem začali prúdiť ďalší Slováci až dosiahli značnú väčšinu (v roku 1900 to bolo 58,5 %). Selenča vznikla na území patriacom arcibiskupstvu. Vznikali tu konflikty medzi katolíkmi a evanjelkmi, a v roku 1770 sa odsťahovalo 70 evanjelických rodín a prišlo 124 katolíckych zo západného Slovenska (v roku 1900 tvorili Slováci 95,2 % obyvateľstva). Významné slovenské osídlenie k roku 1900 bolo aj v: Laliti (50,4 %), Pivnici (57,7 %), Silbaši (29,3 %), Bajši (22,7 %), Novom Futogu (16,8 %) a Novom Sade (5,1 %) (Sirácky 1980, s. 66-73).

Banátske jazykové ostrovy

Banátske jazykové ostrovy sú dva a nachádzajú sa v okolí Kovačice a Aradáča. Na rozdiel od Báčky, kde Slováci prichádzali už do existujúcich osád, v Banáte Slováci zakladali osady nové. Aradáč bol osídlený najmä v rokoch 1785-87. V roku 1900 tu žilo 2 222 Slovákov, čo bolo 91 %. V Kovačici sa slovenské osídlenie datuje do roku 1802 na území Vojenskej hranice. Aj neskôr sem prúdili Slováci, či už zo Slovenska alebo z

ostatných dolnozemskej osád. Neskôr sa Kovačica zaradila medzi popredné slovenské obce vo Vojvodine, v roku 1900 tu žilo 4 141 Slovákov (93 % obyvateľstva). Ďalšie slovenské osady v Banáte boli: Padina, Slovenský Alexandrovec (Jánošík), Hajdušice, Vojlovica, Belo Blato. V roku 1900 žilo v Banáte 15 tis. Slovákov (Sirácky 1980, s. 75-77).

Sriemsky jazykový ostrov

Jazykový ostrov v Srieme sa nachádza v okolí mesta Stará Pazova. Osídlenie v tejto oblasti sa viaže na kolonizáciu tzv. Vojenskej hranice. Obyvatelia týchto osád boli hraničiar, museli strážiť hranicu, bojovať, ale aj starať sa o hospodárstvo. Osídlenie Starej Pazovy siaha najmä do roku 1770, keď sa prisťahovali evanjelické rodiny z Báčky. V roku 1784 tu žilo 1 348 Slovákov a 426 Srbov. V roku 1910 to už bolo 6 823 Slovákov, čo predstavovalo 83,86 % obyvateľstva. Slováci sa sťahovali aj do Boľoviec, Malej Pazovej, Bingule, Erdevíku a Šídu. V roku 1900 žilo v Srieme 11,4 tis. Slovákov. Niektoré sriemske obce sa nachádzajú už v Chorvátsku, ako napríklad Ilok (Sirácky 1980, s. 78-80).

Slavónsky jazykový ostrov

Nachádzal sa v Chorvátsku v okolí miest Našice a Djakova. Sťahovali sa sem najmä katolícki Slováci a kolonizácia sa dotýka 19. storočia. V tomto prípade išlo o rozptýlené chudobné roľnícke obyvateľstvo, ktoré rýchlo asimilovalo. Boli sústredení v osadách Ledenik, Bujče, Markovac, Jelisavac, Josipovac a Jurjevac. Nové osady zakladali Slováci prevažne kľčovaním lesa. Tunajší Slováci majú svoj pôvod najmä na Kysuciach (Sirácky 1980, s. 80-82).

Transylvánsky jazykový ostrov

Predstavuje najmladší jazykový ostrov nachádzajúci sa v Transylvánii, na území historických stolíc Bihar a Salaj. Boli to malé horské osady v Sedmohradskom rudohorí: Gemelčička (v roku 1910 bolo až 97,7 % obyvateľstva Slovákov), Cerový potok, Židáreň (v roku 1910 bolo Slovákov 97,1 %), Stará Huta, Nová Huta, Bodnoš, Borumlak (Slovákov v roku 1930 bolo 65,6 %). Maďarská štatistika v oblasti v roku 1910 narátala 10 862 Slovákov, avšak v roku 1930 ich bolo už 17 063, čo svedčí o ich veľkom populačnom raste (Sirácky 1980, s. 88-89).

Vo všetkých krajinách bývalého Uhorska však vývoj, udržanie národnej identity a vplyvy asimilácie neprebíhali rovnako. Kedysi najpočetnejšia menšina v Maďarsku sa vplyvom asimilácie značne zredukovala. I keď sú tu indície, že slovenské etnické povedomie aj tu pretrváva. V súčasnosti je oficiálne najpočetnejšia, ale aj najlepšie organizovaná a najsilnejšie odolávajúca asimilácii práve menšina vo Vojvodine.

V nasledovných kapitolách bude predstavená situácia slovenskej menšiny v nástupníckych krajinách Uhorska – v Maďarsku, Rumunsku, Chorvátsku a srbskej Vojvodine so špecifickým zreteľom na Báčsky Petrovec ako hlavné kultúrne stredisko dolnozemskej Slovákov.

5.2 SLOVÁCI V MAĎARSKU

Maďarsko bolo v minulosti oblasťou bývalého Uhorska s najvyšším zastúpením slovenského etnika žijúceho mimo etnického územia dnešného Slovenska, či už početne, alebo aj relatívne. V severných horských oblastiach súčasného Maďarska môžeme Slovákov považovať za autochtónnych obyvateľov. Väčšina Slovákov však prišla do Maďarska, ako aj do ostatných častí Dolnej zeme, v 18. storočí ako kolonisti, ktorí oživilí krajinu zničenú po 150 ročnej tureckej nadvláde. Usadili sa v regiónoch, ktoré už boli spomenuté vyššie. Otázkou však stále zostáva, aké boli ich skutočné počty. V 18. storočí sa možno odvolávať na urbárske súpisy. Keď sa pozrieme na mapu sídelných ostrovov, ktorá bola na základe súpisov (a aj neskorších sčítaní ľudu) zostavená, dá sa podiel slovenského etnika na území vtedajšieho Maďarska odhadovať na 20 – 25 %. Keďže najväčšie dediny boli slovenské, slovenské etnické územie zaberalo značnú plochu a takisto bol slovenský element zastúpený aj v mestách, vtedy obývaných hlavne uhorskými Nemcami. V dobovej literatúre sa tiež spomína obrovská populačná sila Slovákov: „Ich rod v rozmnožovaní sa prevyšuje Maďarov, a tam, kde raz vstúpili, tak rýchle nadobúdajú na silu, že sa ti zdá, že sa ani nenarodili, ale urodili ako obilie. Kolónie, ktoré založili pred dvadsiatimi alebo tridsiatimi rokmi sa už tak rozmnožili mladým hufom, že môžu znovu vypúšťať nové kolónie ako včely roje.“ (Bel 1737) Ďalším faktom, potvrdzujúcim vysoký podiel Slovákov vo vtedajšom Maďarsku bol urbársky súpis v Peštianskej župe, kedy bolo zrátaných 52 % Slovákov (zdroj však neudáva, či išlo o počet slovenských osád alebo priezvisk) (Marko, Martinický 1995). Slovakizovaná podoba kralickej bibličtiny sa hojne využívala ako lokálny jazyk a aj bol vyučovaný na ľudových školách.

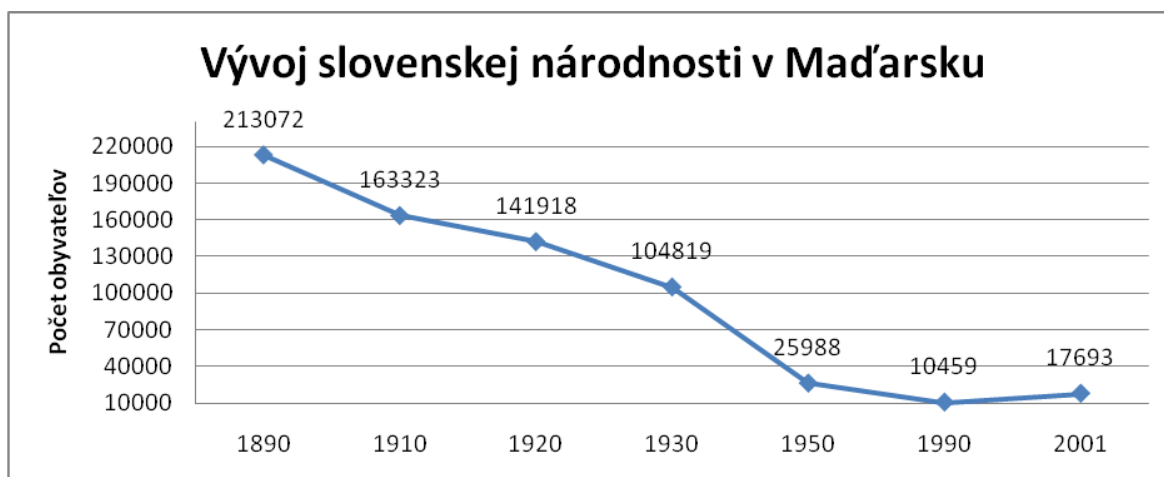
Zmena začala nastávať koncom 18. storočia, kedy sa začalo oslabovanie latinčiny a do popredia sa dostávala maďarčina, ako jazyk vtedajších intelektuálnych elít politickej národnosti tzv. *Natio Hungarica*, *Hungarus* (Soós 2007, In: Šutaj, Szarka, s. 19). Nevyprofilované slovenské etnikum (v tejto dobe ešte nemožno hovoriť o národe) začalo taktiež stotožňovať nadednické národné povedomie *Hungarus* s maďarským povedomím. V tomto období nastalo obdobie zvýšenej asimilácie, ktorá sa dotkla hlavne území mimo pôvodného etnického územia Slovákov. Tento typ asimilácie bol dobrovoľný a prirodzený. Zmena nastala hlavne po roku 1844, keď bolo zrušené používanie latinčiny v úradnom styku a najmä v roku 1867 po Rakúsko-Uhorskom vyrovnaní, kedy sa maďarčina stala

výhradným úradným jazykom v celom Uhorsku. Štatistiky z tohto obdobia nie sú hodnoverné a zaznamenávajú úbytok slovenského etnika. Hlásenie sa Slovákov k maďarskej národnosti alebo jazyku bolo bežné, keďže národotvorný proces Slovákov začal pomerne neskoro a obyvatelia mali často dvojitú alebo aj trojitú identitu. Častokrát sa považovali etnicky za Slovákov, ale svoju národnú príslušnosť brali politicky. Po generačnej maďarizácii možno uviesť, že kým v roku 1890 bolo v súčasnom Maďarsku 213 tis. Slovákov, v roku 1910 to bolo len cca 163 tis., pričom napríklad početnosť Slovákov vo vojvodinských stolicích rástla, keďže mali vysoký prirodzený prírastok. Úbytok obyvateľstva dokumentuje obr. č. 4, mapa z roku 1891, kde zo slovenských etnických ostrovov vykazuje výraznú prevahu Slovákov už len Békešský.

Celková stagnácia v prírastku slovenského etnika, resp. prudký úbytok na území vtedajšieho Maďarska, poukazuje na zámerne nesprávne vedenú štatistiku a maďarizáciu. Podľa údajov Mierovej konferencie v Paríži 1919-1920 žilo v Maďarsku pri zániku Uhorska približne 650 000 príslušníkov slovenského etnika (Conférence de la paix 1920), čo napríklad podporuje aj fakt, že ešte v 20. – 30. rokoch 20. storočia evidoval luteránsky cirkevný zbor v Nyíregyháze približne 100 tisíc členov a boli prijímaní len slovenskí kňazi (Divičanová 2007). Naproti tomu oficiálna maďarská štatistika evidovala pri sčítaní ľudu v roku 1920 len 142 tis. Slovákov a v roku 1930 to bolo 105 tis.

Po prvej svetovej vojne sa na odsun z Maďarska prihlásilo 97,6 tis. Slovákov. Nasledovala výmena obyvateľstva medzi Maďarskom a Česko-Slovenskom (1945 – 1949) a Maďarsko opustilo 71 215 Slovákov. Výmena však nebola urobená v plnom rozsahu, a tak v Československu zostalo značné množstvo Maďarov, ktorí mali byť presídlení, aj značné množstvo Slovákov v Maďarsku, ktorých čakala asimilácia (Popély 2009). Aj napriek tomu, po presídlení v roku 1950, deklarovalo slovenčinu ako svoj materinský jazyk 25 988 ľudí. Počas komunizmu menšinová otázka nebola rozoberaná a ďalšie sčítanie ľudu v roku 1990 evidovalo 10 459 ľudí so slovenskou národnosťou (12 745 osôb uviedlo slovenčinu ako materinský jazyk). Významný nárast, až 70 %, nastal v roku 2001, kedy sa k slovenskej národnosti prihlásilo 17,7 tis. ľudí, avšak slovenčinu ako materinský jazyk deklarovalo len 11,8 tis. osôb. Vývoj počtu Slovákov v Maďarsku na základe národnosti (a materinského jazyka, ak neboli dostupné údaje o národnosti) je v grafe č. 1.

Graf č. 1: Vývoj počtu Slovákov v Maďarsku od roku 1890 do roku 2001

Zdroj: Matica Slovenská (1998)

Z grafu vyplýva, že redukcia slovenskej národnosti (resp. materinského jazyka) za sto rokov, t.j. medzi rokmi 1890 a 1990, dosiahla 95,1% úbytok. V posledných rokoch sa prejavuje mierny trend oživovania slovenskej národnosti, ktorý môže mať súvis s uvedomovaním si slovenskej etnicity a komunikáciou v slovenskom jazyku. Napríklad 39 266 obyvateľov Maďarska deklarovalo slovenskú etnickú príslušnosť (Tab. č. 1).

Tab. č. 1: Vzťah k slovenskej kultúre v Maďarsku podľa sčítania ľudu v roku 2001

Národnosť	Vzťah ku kultúrnym hodnotám a tradíciám národnosti	Materský jazyk	Jazyk komunikácie s rodinou	Jazyk komunikácie okrem materského	Znalosť jazyka	Etnická príslušnosť
17 693	26 631	11 817	18 057	48 847	60 664	39 266

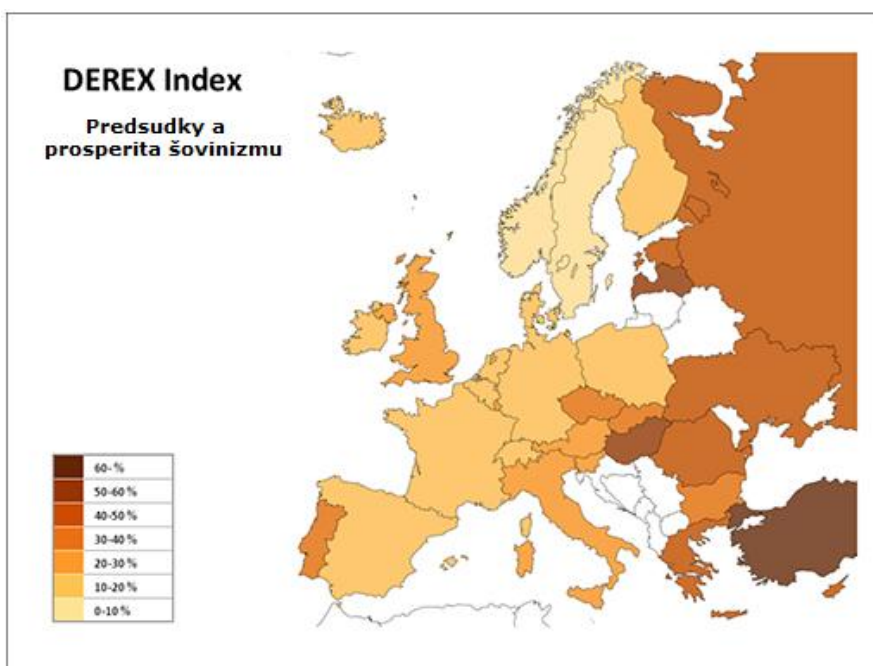
Zdroj: Hungarian central statistical office (2001)

Ako vidno z tabuľky, slovenskú etnickú príslušnosť vykázalo takmer 40 tisíc ľudí a na komunikáciu využíva slovenčinu takmer 50 tisíc ľudí. Tieto údaje poukazujú na nepomer medzi deklarováním národnosti a etnickou príslušnosťou. Na základe volieb do menšinových samospráv a podľa údajov slovenských organizácií, žije v súčasnom Maďarsku medzi 100 až 110 tisíc Slovákov v 110 obciach (Paulik 2007). Toto číslo sa zdá byť reálne aj vzhľadom na pôvodný oficiálny počet Slovákov, aj vzhľadom na postupnú asimiláciu maximalistického francúzskeho odhadu, ktorý predstavoval 650 000 ľudí. Napríklad za Slovákov sa považuje mnoho ľudí, ktorí to verejne nedeklarujú a ani už poriadne neovládajú slovenčinu, lenže sú si vedomí kultúry a predkov (Schön 2007).

Čo sa týka regionálneho zastúpenia slovenskej menšiny v maďarských župách (na základe etnicity), ešte aj v súčasnosti badať existenciu pôvodných jazykových ostrovov, avšak v značne zredukovanej podobe (Obr. č. 5). Békešský a Čanádský jazykový ostrov sa nachádza v Békešskej župe a žije tu 2,6 % slovenského etnika. V druhej najpočetnejšej kategórii sa nachádzajú Novohradská župa (Novohradská jazyková oblasť) a Komárňansko-Ostrihomská župa (Pilišský jazykový ostrov). V tretej kategórii je Peštianska župa, kde sa nachádza Kerepešský jazykový ostrov. Ostatné oblasti, kde sa vyskytovali slovenské jazykové ostrovy, sa nachádzajú v štvrtej kategórii. V západnej časti Maďarska sa Slováci takmer nevyskytujú a ani v minulosti tam slovenskí kolonisti nesmerovali.

Príčiny asimilácie, resp. nepriznávania sa k slovenskej národnosti, majú hlavne historické korene a pragmatické dôvody doteraz pretrvávajú. Slovenský národ sa sformoval pomerne neskoro a bol založený na regionálnej identite a etnickej identite. Politická identita bola uhorská, ktorá sa neskôr stotožňovala s maďarskou. Slováci ostali žiť vo svojej krajine, prijali jazyk svojej krajiny, ktorým hovorila majorita, ale svoju kultúru a jazyk používaný v osobnom styku sa medzi sebou snažili udržať. Tento typ asimilácie možno nazvať prirodzeným a nenúteným. Druhým typom asimilácie je asimilácia zámerne vedená zo strany maďarských politických elít, k čomu prispieva aj klíma a ľudia v maďarskej spoločnosti, kde je rozšírený šovinizmus, prehnaný nacionalizmus a silné postavenie tu má krajná pravica, ako to dokumentuje obr. č. 6.

Obr. č. 6: Index predsudkov a šovinizmu v Európe za roky 2007 - 2009

Zdroj: http://www.riskandforecast.com/post/in-depth-analysis/back-by-popular-demand_411.html

Zdroj: Politic research and consulting institut (2009)

Najvyššie hodnoty predsudkov a šovinizmu, ako aj ultrapravicového správania sa nachádzajú práve v Maďarsku (ide najmä o ich postoj k Rómom, Slovákom a Židom) a Lotyšsku (vypätá situácia s Rusmi). Konkrétne sféry, v ktorých sa prejavuje cielená asimilácia Slovákov, sú nasledovné: školský systém, bohoslužby, symbolika, miestne názvy, odrezanie od politickej moci, neefektívny systém samospráv.

Problémom školského systému nie je početnosť, ale spôsob, akým je národnostné školstvo v Maďarsku vedené. Zo slovenských škôl tu bolo 72 materských škôl, 66 základných škôl a 2 gymnázia (Paulik 2007). Problém je, že v škôlkach vyučujú síce možno kvalifikovaní, ale slovenčinu zle ovládajúci učitelia. Tento problém by sa mohol vyriešiť, keby mladí slovenskí študenti chodili na prax v rámci bilaterálnych dohôd do slovenských materských škôl v Maďarsku. Problémom základných škôl je taktiež nedostatok vhodne školených pedagógov, čomu by sa dalo pomôcť asistentmi zo Slovenska, podobne ako v prvom prípade. Druhým problémom je, že národnostné školy v Maďarsku dostávajú väčší príspevok a tak je táto forma inštitúcií zneužívaná. Z týchto 66 základných škôl až 61 má vyučovanie slovenčiny ako nepovinné, a to v rozsahu 3-4 hodiny týždenne. Aj v dvojjazyčných školách sa v slovenčine väčšinou vyučujú predmety, ktoré príliš nerozvinú slovenského ducha a slovnú zásobu, ako je telocvik alebo výtvarná výchova. Zaujímavý projekt by bol, keby sa v prvých ročníkoch základných škôl v pôvodne slovenských osadách deti učili histórii, tradíciám a ľudovej slovesnosti ich predkov. Práve materské a základné školy majú byť inštitúcie posilňujúce keď nie národné, tak aspoň etnické povedomie a nemali by byť nástrojom asimilácie alebo zneužívané kvoli finančným benefitom.

Už roky sa vo väčšine slovenských osád v kostoloch nepoužíva slovenčina. Tu stačí dať ľuďom z týchto osád aspoň možnosť výberu, na ktorú omšu chcú ísť (napríklad o deviatej slovenská a o pol jedenástej maďarská, ako paralela k poľskému Spišu). Náboženstvo slovenských prisťahovalcov však vymiera pomalšie ako ich národnosť a tak v roku 2002 bolo v Maďarsku 304 705 luteránov, zväčša potomkov slovenských kolonistov (ale severné jazykové ostrovy sú zväčša katolícke). Súvislosť náboženstva s jazykovými ostrovmi je však evidentná do súčasnosti (Obr. č. 7).

Symbolika národa v slovenských osadách absentuje, do osád bývajú umiestňované maďarské nacionalisticko–militaristické sochy, napr. Lajosa Kossutha (ktorý sa vyjadril o Slovákoch, že nie sú národ), pohanské symboly maďarstva – vtáky turuly. Nič zo symboliky Slovákov a Slovanov (Cyril a Metod, Hlinka, Jánošík, Svätopluk, Štúr), iba neustále prezentovaná klamlivá hrdosť k maďarským symbolom.

Duálne značenie lokálnych názvov absentuje. Napríklad v Slovenskom Komlóši, kde žije 26,7 % Slovákov, zaviedli duálne zobrazovanie ulíc až v roku 2009, aj to sú miestne názvy nahrádzané maďarskými (napr. Kossuthova ulica). V maďarskej

spoločnosti chýba vedomie multietnicnosti, čo je pozostatok z 19. storočia. Väčšina, hlavne mladí ľudia, už častokrát ani netušia, kto sa v ich obci alebo meste nachádza. Napomôcť k vytvoreniu multietnickej a tolerantnej spoločnosti by mohlo duálne značenie ulíc a názvu obce pri sídlach, kde slovenské etnikum dosahuje nad 5 %. Obce s menšinou o početnosti 1 – 5 % by mali mať aspon miestny názov na stanici, resp. obecnom dome. Obce s menšinou nad 20 % by mali mať duálne značenie nielen ulíc a názvu obce, ale aj inštitúcií a služieb. Jedine týmto spôsobom sa môže aktivovať etnické uvedenie Slovákov a môže im to pomôcť si zachovať svoj jazyk a kultúru (zoznam obcí so slovenskou menšinou je v tabuľke č. 2).

Slovenská menšina nie je v súčasnosti v Maďarsku dost' silná, aby sa maďarskí Slováci dostali do priamej výkonnej a zákonodárnej moci v Maďarsku, hoci zákon garantuje, aby menšiny mali svojho zástupcu. No aj napriek národnostnému zákonu č. LXXVII./1993 § 20 (1), kde sa píše, že menšiny majú právo na parlamentné zastúpenie, tomu tak nieje. Inak Maďarsko prezentuje svoje zákony navonok a iná je situácia vnútri. Podobne je to aj so systémom menšinových samospráv, ktoré zápasia s nedostatkom financií, moc nemajú žiadnu, lebo fungujú ako občianske združenia a tak isto bývajú zneužívané, lebo bývajú zakladané aj na miestach, kde slovenská menšina nežije, a tým odčerpávajú peniaze, ktoré by mali slúžiť na zveľadenie života Slovákov v Maďarsku (Papuček 2008).

Slovenská menšina je v Maďarsku existenčne ohrozená a Maďarsko by malo nastúpiť cestou k jazykovej a kultúrnej revitalizácii etník, k čomu však treba pevné stanovisko Slovenskej republiky – v určitých aspektoch využiť princíp reciprocity a podporiť našich krajanov v zahraničí. Inak hrozí úplný rozklad a zánik slovenskej národnosti v Maďarsku (Obr. č. 8).

Obr. č. 8: Schéma rozkladu národnostných menšín v Maďarsku

Zdroj: Upravil autor

5.3 SLOVÁCI V RUMUNSKU

Slovenskí migranti v Rumunsku patria medzi najmladších v Uhorsku. Osídlili horské oblasti a vytvorili jednotnú, kultúrne uvedomelú komunitu. Ich počet podľa posledných dostupných údajov z roku 2002 dosahoval 17 226. Ako to ukazuje graf č. 2, prebiehajú tu asimilačné tendencie.

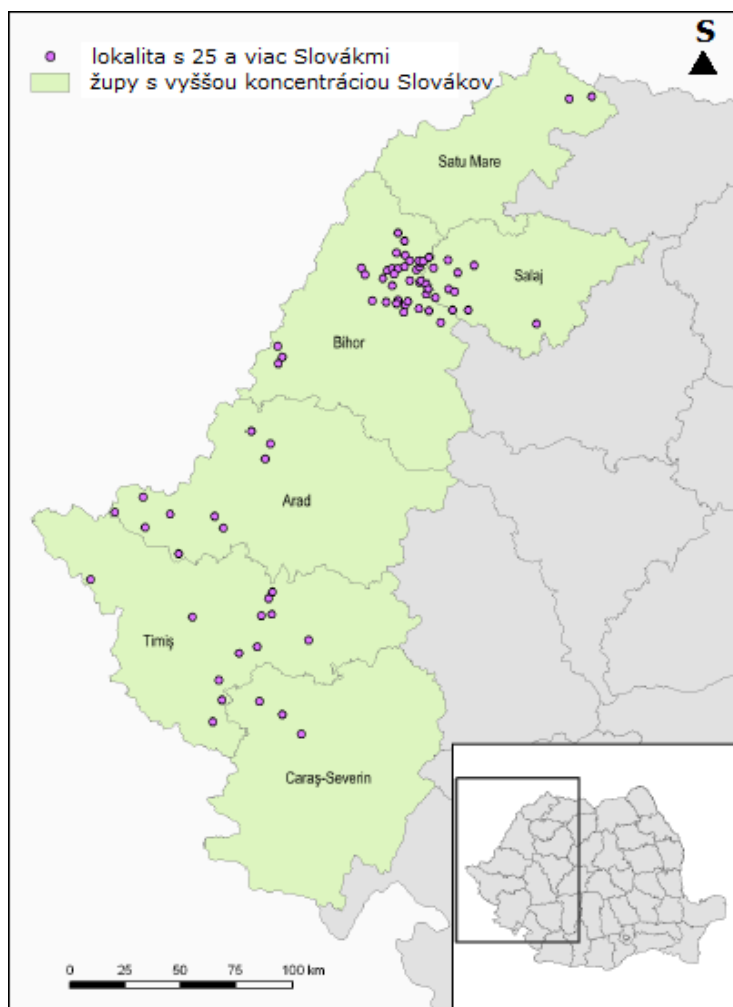
Graf č. 2: Počet Slovákov v Rumunsku za roky 1966 až 2002

Zdroj: National Institute of Statistics of Romania (2009), Hlásnik a Pasková (1997)

V dlhšej časovej perspektíve sa ukazuje, že slovenské obyvateľstvo za posledné štyri desaťročia klesá. Je to dôsledok asimilácie mladšej generácie a následného zníženia prirodzeného prírastku kvôli starnutiu populácie. V poprevratovom období po páde železnej opony sa výraznejšie posilnila migrácia Slovákov späť na Slovensko a strata obyvateľstva sa prejavila citelnejšie. Hoci počet slovenského obyvateľstva klesá (vo veľkej miere kleslo po II. svetovej vojne v dôsledku repatriácie, kedy odišlo 20 – 21 tisíc obyvateľov), slovenská menšina sa v niektorých obciach stále nachádza vo významnej miere. K takýmto obciam patria (v zátvorke údaj o podiele na celkovom obyvateľstve za rok 2002): Nadlak (47,7 %), Bodonoš (91,1 %), Varzal (70,4 %), Fogaš (75,1 %), Čerpotok (96,2 %), Ritoblaga (59,2 %), Nová Huta (97,8 %), Stará Huta (98,1 %), Sočet (100 %), Židáreň (98,3 %), Gemelčička (99,7 %). Areály s vyššou koncentráciou Slovákov možno vidieť na obr. č. 9.

Obr. č. 9: Areály s vyššou koncentráciou Slovákov v Rumunsku za rok 2002

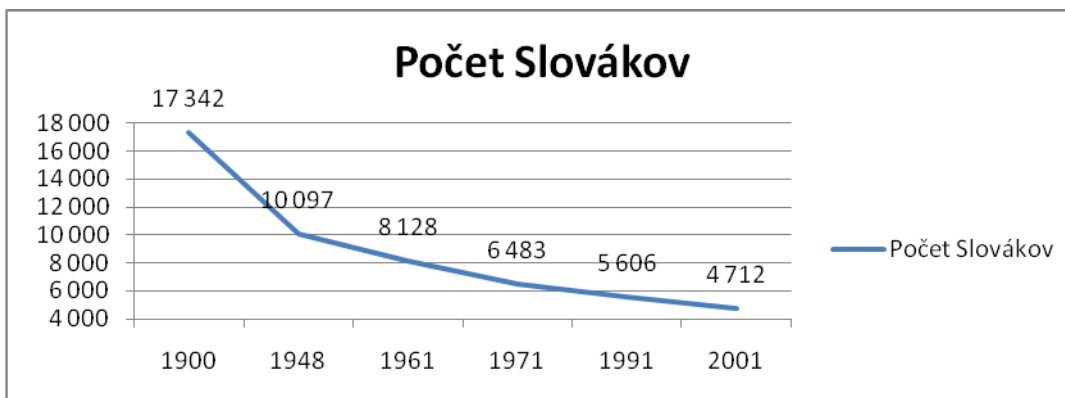
Zdroj: Daniel, J. 2007

Fungovanie školského systému majú Slováci v Rumunsku zabezpečené prostredníctvom jednojazyčných slovenských škôl na základnej a stredoškolskej úrovni. Aj politicky majú zastúpenie na zákonodárnej moci, keďže rumunská ústava garantuje menšine, ktorá má viac ako 15% zastúpenie obyvateľov vo svojej organizácii, právo na poslanca v parlamente. A slovenčina má tiež oficiálny status v Slováckmi obývaných obciach.

5. 4 SLOVÁCI V CHORVÁTSKU

Podobne ako v Rumunsku aj do Chorvátska sa Slováci dostali relatívne neskoro. Osídlili okolie mesta Našice a v súčasnosti v ňom majú zastúpenie 5,6 % a v Iloku majú 13% podiel na celkovom obyvateľstve. Celkový vývoj obyvateľstva je značne poznačený asimiláciou. Časť sa z dôvodu jazykovej blízkosti pochorváčtila a časť sa kvoli existencii československých spolkov v minulosti počestila (Graf č. 3).

Graf č. 3: Vývoj slovenskej menšiny v Chorvátsku v rokoch 1900 až 2001

Zdroj: Zväz Slovákov v Chorvátsku (2009)

Podľa údajov za celé obdobie od roku 1900 možno vidieť značnú redukciu slovenskej národnosti, ktorá dosiahla po Maďarsku druhý najvyšší úbytok: 72,8 % zo stavu v roku 1900 (za 101 rokov pokles z 17,3 tis. na 4,7 tis. ľudí). Dlhodobu tu bol malý záujem o slovenské školstvo, dokonca aj slovenské školy, čo sa založili, boli rušené alebo na nich prebiehalo chorvátske vyučovanie. V roku 2008 sa slovenčina učila na 11 školách, ktorú navštevovalo 506 detí (Zväz Slovákov v Chorvátsku 2009).

5.5 SLOVÁCI VO VOJVODINE

Komunita vojvodinských Slovákov je v súčasnosti najväčšou komunitou zahraničných Slovákov deklarujúcich svoju slovenskú národnosť. V sčítaní ľudu z roku 2002 sa k nej prihlásilo 56,6 tis. obyvateľov Vojvodiny, čo predstavuje 2,8 %. Po Maďaroch sú Slováci druhou najpočetnejšou menšinou, avšak aj tu sa prejavil klesajúci trend v počte slovenského obyvateľstva, ako to dokumentuje graf č. 4. V roku 1890 tu bolo 52,2 tis. Slovákov a ich nárast prebiehal pomaly kvôli maďarizácii. Prvá svetová vojna dokonca v počte obyvateľov spôsobila úbytok. Najväčší nárast zaznamenal počet Slovákov po druhej svetovej vojne, a to aj napriek vojnovým stratám aj repatriácii. Medzi rokmi 1921 a 1948 stúpol počet obyvateľov o 20,5 % a vtedy Slováci tvorili až 4,1% zo všetkých obyvateľov Vojvodiny. Početný nárast pokračoval až do roku 1961, kedy dosiahol počet Slovákov vo Vojvodine maximálnu úroveň a to 73,8 tis. ľudí. Po tomto roku nastal pokles, ktorý trvá až do súčasnosti. Pri porovnaní roku 2002 oproti stavu z roku 1961 predstavuje početný stav menšiny 76,7 %.

Graf č. 4: Vývoj slovenského obyvateľstva vo Vojvodine od roku 1890 do roku 2002

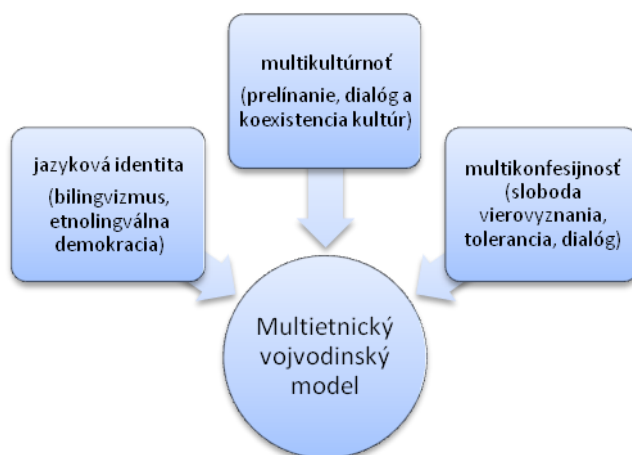
Zdroj: Babiak (2002)

Na tomto trende sa podpísala asimilácia a odchod mladých vojvodinských Slovákov na Slovensko. Slováci vo Vojvodine žijú vo všetkých okresoch, ale v 31 z nich tvoria menej ako 1 % obyvateľstva. Viac ako 1,8 % mali v roku 2002 v týchto okresoch: Aliburnar, Báč, Báčska Palanka, Báčsky Petrovec, Beočin, Zrenjanin, Kovačica, Nový Sad, Odžaci, Plandište a Stará Pazova (Obr. č. 10). Úroveň 1,8 % zastúpenia Slovákov v okrese predpokladala existenciu aspoň jedného významnejšieho slovenského sídla. Väčšinu obyvateľstva tvoria Slováci v okrese Báčsky Petrovec (66,4 %), významné osídlenie je aj v Kovačici (41,1 %), Báči (19,8 %), Báčskej Palanke (9,6 %) a Starej Pazovej (8,9 %).

Obce, kde sa nachádza Slovenská menšina v absolútnej alebo relatívnej väčšine, sú tieto: Laliť, Pivnica, Selenča, Kulpín, Báčsky Petrovec, Kisač, Hložany, Lug, Ľuba, Slamenkovské Vinohrady, Biele Blato, Kovačica, Jánošík, Hajdušica a Padina (Obr. č. 11). Významné zastúpenie majú taktiež Slováci v: Báčskej Palanke, Silbaši, Čelareve, Bajši, Kulpíne, Savinom Sele, Aradáči, Zreňanine, Báči, Novom Sade, Futogu, Odžaci, Pančeve, Srijemskej Mitrovici, Starej Pazove, Subotici, Titli, Erdevíku, Binguli, Ostojićeve a Šíde. Dnešnú Vojvodinu charakterizujú znaky ako multietnickosť, multikultúrnosť a multikonfesijnosť. Uskutočňovanie jazykovej a náboženskej identity je imperatívom času, keďže obohacuje kultúru, je preto nutná ich ochrana a podpora. Vo Vojvodine nie je etnicky homogénne územie, všade vládne heterogenita a rôzne kultúry sa vzájomne prelínajú (Domonoi 2001). Úradnými jazykmi sú srbština, maďarčina, slovenčina, chorvátčina, rumunčina a rusínčina. Aj ostatné národnosti môžu v rôznych dištriktoch používať svoj jazyk. Napríklad čeština sa používa v okrese Bela Crkva. Sústava vzdelávania umožňuje menšinám vzdelávanie v materskom jazyku – funguje tu bez problémov tzv. etnolingválna demokracia. V uskutočňovaní jazykovej identity existuje rovnaký vzťah štátnych orgánov ku všetkým jazykom menšín, nech už sú hocijako malé.

Dokonca existuje aj revitalizácia českého, ukrajinského a bulharského jazyka, ako aj snahy o to, aby sa rómsky jazyk vyučoval na školách. Je tu priestor na vytváranie kultúrnych inštitúcií – vydavateľstvá, kultúrno-umelecké spolky a divadlá. Dôležitým aspektom je však bilingvizmus, keďže menšinové obyvateľstvo je schopné komunikovať aj srbsky – buduje sa multietnické spolunažívanie. Multikonfesijnosť je demonštrovaná 35 náboženskými spoločenstvami. Veľmi úspešný multietnický model Vojvodiny zachytáva obr. č. 12.

Obr. č. 12: Multietnický model Vojvodiny

Zdroj: Domonoi (2001), upravil autor

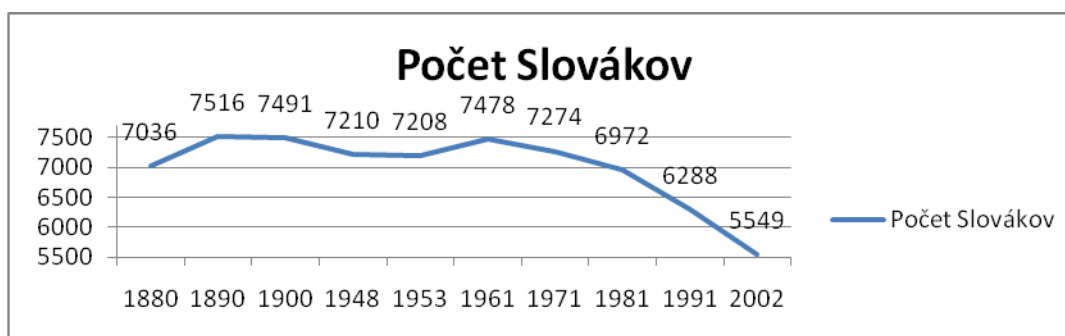
Oblasť školstva a výchovy je jednou z najvýznamnejších oblastí ľudských činností. Pre slovenskú menšinu vo Vojvodine význam školstva multiplikuje fakt, že ide o menšinu a okrem základného poslania vzdelávať získava ešte osobitnú úlohu – usilovať o vlastné zachovanie národnej identity (Boldocká 2001). Najvýznamnejšou takouto inštitúciou je Gymnázium Jána Kollára v Báčskom Petrovca, ktoré bolo založené v roku 1919. Je to samostatné kultúrne a intelektuálne miesto v priestore Báčskeho Petrovca, ktoré samo o sebe reflektuje socioekonomické a dejinné súvislosti Slovákov vo Vojvodine. Údaje o stave slovenského menšinového školstva sú z roku 1999/2000. Do vzdelávania detí predškolského veku bolo zahrnutých 777 detí. Existuje 17 základných škôl a 2 triedy v 12 obciach, kde sa vzdelávanie vykonáva v slovenskom jazyku. Do edukačného procesu bolo zapojených 3 731 žiakov. Dvojazyčné vyučovanie sa realizovalo v jednej obci s 98 žiakmi. Do vyučovania v materinskom jazyku bolo zahrnutých 76,5 % žiakov slovenskej národnosti. Pre 702 žiakov, ktorí sa vyučovali v srbskom jazyku, bola v rámci voliteľného predmetu zabezpečená výučba slovenského jazyka s prvkami národnej kultúry v rozsahu 2 hodiny týždenne. V riadnych stredných školách sa vzdelávalo 1 767 žiakov slovenskej

národnosti, z čoho 385 žiakov (21,8 %) v slovenskom jazyku na 2 gymnáziách so štrnástimi triedami v Báčskom Petrovci a Kovačici (Domonoi 2001).

5. 5. 1 SLOVÁCI V BÁČSKOM PETROVCI

Mesto Báčsky Petrovec si až do dnešných dní zachovalo slovenský charakter, keďže až 82,5 % ľudí sa hlásili k slovenskej národnosti. Avšak postupne sa zvyšuje podiel Srbov na celkovom počte, keďže ešte v roku 1900 tu bolo 95,2 % Slovákov. Aj tak je ale enklávou, ktorá na Dolnej zemi najlepšie odoláva asimilácii. Príčinou poklesu počtu obyvateľov je najmä odchod mladých ľudí, zmiešané manželstvá a starnutie populácie. V grafe č. 5 môžeme vidieť vývoj počtu Slovákov v Báčskom Petrovci.

Graf č. 5: Vývoj počtu Slovákov v Báčskom Petrovci v rokoch 1880 až 2002

Zdroj: Sirácky (1980), Babiak (2002)

V grafe badať dva výrazné poklesy v počte Slovákov: medzi rokmi 1961 a 2002 to bolo až 25,8 % a medzi rokmi 1991 a 2002 pokles asi polovičný – 11,8 %. Fenomén poklesu počtu slovenského obyvateľstva je spôsobený predovšetkým množstvom mladých ľudí, ktorí odchádzajú študovať na Slovensko alebo ďalej do Srbska, ako aj tým, že populácia v Báčskom Petrovci je stará a vykazuje nízky prirodzený prírastok. Prognóza do budúcnosti by mohla byť priaznivá, keďže je šanca, že mladí ľudia sa sem neskôr s rodinami vrátia. Petrovec je prirodzené kultúrne stredisko vojvodinských Slovákov, nachádza sa tu gymnázium, učiteľský ústav, vydavateľstvo, knižnica, ochotnícke divadlo, organizujú sa tu kultúrne predstavenia, ako napr. Slovenské národné slávnosti či Spievajže si, spievaj a iné.

6 FORMOVANIE A UDRŽANIE SLOVENSKEJ IDENTITY

Už v úvode boli definované základné faktory formovania identity. Identita Slovákov sa potýkala už od novoveku s niekoľkými základnými dilemami. Jednou z nich bolo etnické povedomie, často sa stotožňujúce s jazykom, druhou vrstvou identity bola identita uhorská (Natio Hungarica, Natio Hungarorum, Hungarus). Etnické povedomie fungovalo na lokálnej úrovni, používali sa slovenské, slovanské dialekty. Ešte v 18. storočí boli Slováci označovaní ako Sylvania (Horného) Uhorska (Evans 2006). Neexistovalo masové šírenie informácií v slovenskom jazyku a tak sa ani nedalo vymedziť národné povedomie. Elita a aristokracia si svoje národné povedomie budovala v stavovsko-politickom zmysle, bez ohľadu na etnicitu. V dobe stavovských povstaní prevažovala maďarská zložka šľachty a tak bola v komunikácii medzi šľachtou čoraz viac používaná maďarčina, ktorá vytlačala z komunikácie latinčinu. To však neznamená, že medzi najvýznamnejšími osobnosťami povstaní neboli aj iné etniká než Maďari. Významným reprezentantom uhorskej šľachty slovenského etnického pôvodu v období stavovských povstaní bol napríklad Juraj Ottlyk (Kónya 2007, In: Šutaj, Szarka, s. 21).

Uhorská nobilita mala národné povedomie už od stredoveku a to vyššie spomenuté Natio Hungarica, ktoré sa však v priebehu času v spojení so slovenským národným obrozením menilo. Dopad na slabnutie povedomie Hungarus mali maďarské jazykové a literárne snahy, a predstavitelia maďarizačného krídla Hungarus sa ocitli v protiklade s predstaviteľmi povedomia Hungarus, ktorí nemali maďarský materinský jazyk (napríklad slovenský). Aj napriek tomu boli naďalej slovenskí príslušníci povedomia Hungarus loajálni voči krajine, no koncipovanie ich literárnych a jazykových hnutí a maďarizačný tlak donútil nemaďarských príslušníkov povedomia Hungarus postupne toto povedomie opúšťať (Soós 2007, In: Šutaj, Szarka, s. 19). Veľký význam šľachty na budovaní uhorského národného povedomia mala aj skutočnosť, že autori priradili ku kultúrnej a štátnej tradícii konštitúcie národa aj povedomie šľachty na základe spoločného uhorského šľachtického pôvodu (častokrát mýtického), takže uhorský stavovsko-politický národ prijímal aj nemaďarské etniká.

Ako už bolo spomenuté vyššie, v 19. storočí nastala zmena, keď sa uhorské (Hungarian) začalo stotožňovať s maďarským (Magyar) (Varga 2007, In: Šutaj, Szarka, s. 46-47). Dôležitá bola kodifikácia štúrovskej slovenčiny v roku 1844 ako aj revolučné obdobie rokov 1848/1849. Etnicita predstavuje univerzálnu stránku dejín, pretože ľudia majú prirodzenú potrebu patriť do spoločenstva a práve etnicita je takým spoločenstvom, ktoré sa vytvára spontánne. Môžu sa stotožniť s jazykom, v kultúrnych vzorcoch, na základe zrozumiteľnosti, príbuznosti a viere v spoločných predkov. Spojenie politickej moci a etnicity v predmoderných storočiach je zanedbateľné. Dôležitejšie bolo politické

správanie, oddanosť panovníkovi a príslušnosť k štátu a cirkvi. Zároveň však získavalo jedno etnikum v rámci štátu dominantnú rolu, čo hralo významnú úlohu v období nacionalizmu.

Keď bolo územie Slovenska v Rakúskej ríši, prekvitala slovenská kultúra aj jazyk – slovakizovaná kraličtina. Neskôr začali Habsburgovci štát centralizovať, čo sa nepáčilo uhorskej šľachte (ani jej etnicky slovenským príslušníkom). Etnické väzby sa začali meniť na národné a tradičné etniká sa pretvárali na moderné národy. Obraz národa sa začal cielene a ideologicky kryštalizovať – podporou štátneho jazyka, kultúry a histórie. Ľud si národnosť osvojoval postupne, cez jednotlivé triedne úrovne. Od začiatku tohto obdobia narážalo na seba maďarské chápanie Uhorska ako národného maďarského štátu a slovenské chápanie Uhorska ako multietnického štátu (Škavrna, In: Šutaj, Szarka, s. 58-70). Slováci dlho vystupovali lojálne, po prvý krát sa bojovne vyjadril J. M. Hurban na Slovanskom zjazde v Prahe: „Ak nám dajú Maďari, čo nám patrí, nemôžeme ich vykoreniť, meč proti nim tasiť... Ak však Maďari nedajú, tak potom boj“ (Hurban 1848, In: Žáček 1948). Ľ. Štúr však upokojoval situáciu a zastával názor, že slovenský národ ešte pre Slovensko nie je dobitý. Národne uvedomelí boli najmä luteráni. To dokladá aj tá skutočnosť, že do boja proti Uhorsku sa zapojil len malý počet Slovákov a oveľa väčší počet bojoval na strane Uhorska. Centrum územia, ktoré dobyli Slováci, sa stalo okolie Myjavy, kde žije významná luteránska komunita. Po porážke sa Slováci pridali k cisárovi a spoločne s ním porazili uhorských vzbúrencov pri Világoši (13. 8. 1849). Avšak ich situáciu to nezmenilo, keďže v roku 1867 prišlo k Rakúsko-Uhorskému vyrovnaniu a žiadna z ich požiadaviek nebola naplnená (Škavrna 2007, In: Šutaj, Szarka, s. 58-70).

Tieto požiadavky neboli reflektované až do roku 1918, čo môže mať za následok, že slovenská menšina, ktorá sa po rozpade Uhorska ocitla v Maďarsku, sa z hľadiska národnej identity stotožnila s maďarskou a len na etnickej báze sa považujú za Slovákov. Preto maďarská vláda robí chybu, že pristupuje k slovenskej menšine na svojom území ako k národnosti. Slováci, ktorí ostali žiť v Maďarsku, ostali žiť vo svojej vlasti, chápali jej kultúru a rešpektovali jazyk. Táto lojálnosť bola zneužitá, keď bola menšina vystavená nacionálnym tlakom a asimilácii. Tieto tendencie a možnosť uplatniť sa tvorili rozdielne chápanie identity, niektorí ľudia pôvodne slovenského etnického pôvodu otvorene vystúpili proti Slovensku a zriekli sa všetkých spojení so slovenskosťou, ako napríklad Lajos Kossuth. Iní ako napríklad Ján Nepomuk Bobula, začínal ako slovenský politik, no využil uhorskú národnosť na osobnú kariéru, ale zostal Slovákom a ich podporovateľom. Mihály Zsilinszky bol členom Natio Hungarica, významným maďarským politikom, ktorý po slovensky vedel a uznával svoj slovenský etnický pôvod ako potomok pôvodne slovenského dolnozemskeho šľachtického rodu. A napríklad boli aj osobnosti ako

Czambel a Rudnay, ktorí sa otvorene hlásili aj podporovali Slovákov (Halász 2007, In: Šutaj, Szarka, s. 58-70). Typ vzniku národnosti v prostredí Uhorska naznačuje obr. č. 13:

Obr. č. 13: Formovanie identity národnosti v čase a priestore Uhorska v 19. storočí

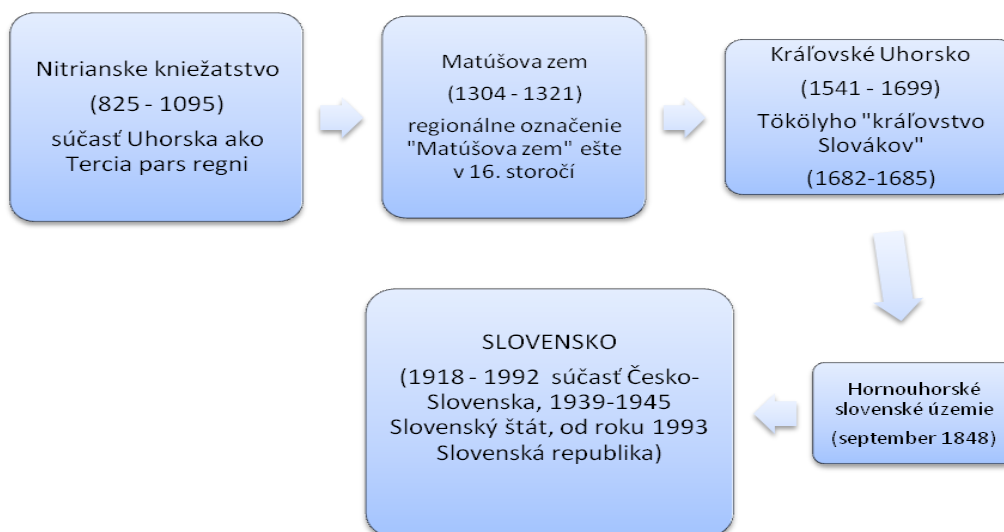
Zdroj: Upravil autor

Okrem vymedzenia identity na základe celospoločenského, politicko-kultúrne-jazykového chápania, sa môže identita chápať aj regionálne. Hlavný regionálny rozdiel v chápaní identity bol medzi západom a východom. Východniari si poriadne až do vzniku Česko-Slovenska neuvedomovali, že sú členmi slovenského národa, inteligencia bola maďarizovaná a boli lojálni voči Uhorsku, dokonca sa v mnohých častiach ani nestretli so štúrovou slovenčinou, ktorá nebola na školách vyučovaná, ale napríklad v roku 1919 bol vydaný Šarišský šlabikár (Šoltés 2001). Taktiež vznikala špeciálna identita obyvateľov Horného Uhorska (Horná Zem, Horniaky), ktorá bola v kontraste s „maďarskou“ dolnou zemou a udržovala si multietnický charakter s výrazným slovenským charakterom zo širokého spektra spoločenských vrstiev (Kiss 2007, In: Šutaj, Szarka, s. 79).

V Maďarských oblastiach sa vytvorili typy regionálnej identity na základe regiónu, ktorý Slováci obývali. Napríklad Békešskí Slovania alebo Békešskí Slováci, Pilišskí Slováci, Pilíšania alebo Tirpáci. Každé pomenovanie má inú etnogenézu, Békešskí Slováci sa stotožnili so župným zriadením, čo si pravdepodobne priviezli s Horného Uhorska, kde tento typ identity pretrval dlhšie, keďže nebol prerušený tureckou nadvládou. To dokumentuje aj názov priezvisk, kedy sa obyvatelia stotožňovali s regiónom – Oravec, Turčan, Spišiak, Lipták. Pilíšania sa usadili na pomerne izolovanom horskom území, kde vytvorili kompaktné osídlenie, išlo o katolíckych Slovákov a jeden z najstarších jazykových ostrovov. Stotožnili sa s pohorím, ktoré obývali. Tirpáci boli chudobní Slováci, ktorí kolonizovali Nyíregyházu, v priebehu 20 rokov sa asimilovali (z 9 211 v roku 1880 na 940 v roku 1900), avšak maďarské obyvateľstvo v Nyíregyháze si dodnes udržuje tirpácku identitu (Divičanová 2007, In: Šutaj, Szarka, s. 79).

Regionálny charakter môže vyplývať aj z rozličnej regionálnej interpretácie etnického územia súčasného Slovenska v časopriestore strednej Európy. Územie je dôležitým faktorom vzniku a udržania etnickej, ale aj národnej identity. Obyvateľstvo v danom regióne sa stotožňuje s určitým územím na základe etnicity. Tak v povedomí Slovákov rezonovalo Nitrianske kniežatstvo (súčasť Veľkej Moravy, Poľska a Uhorska), Domínium Matúša Čáka Trenčianskeho známe medzi ľuďom ako „Matúšova Zem“ (de facto nezávislá štátna jednotka v Uhorsku), Kráľovské Uhorsko, ktoré zaberalo približne dnešné Slovensko a Burgenland a bola to časť Uhorska neobsadená Turkami. Hornouhorské slovenské územie bolo vyhlásené v revolučných rokoch 1848/1849 Ľudovítom Štúrom s centrom v Myjave. Aj keď nezávislosť mala len krátke trvanie, výraz Horné Uhorsko sa odvetdy používal na označenie Slovenska a v dejinách Slovenska by mal mať významné miesto ako boj Slovákov za národnú slobodu (Obr. č. 14).

Obr. č. 14: Vnímanie slovenského etnického územia v priestore a čase v kontexte geografických názvov

Zdroj: Upravil autor

Pri vymedzovaní kultúrnej identity nie je možné vynechať interpretácie historických faktov. História kultúry je v podobe kultúrnej tradície priamou súčasťou kultúrnej identity, formuje ju, upravuje, vymedzuje jej hranice, odlišuje ju od iných kultúrnych identít. Slovenskú identitu vymedzovalo viacero faktorov.

Náboženské vymedzenia

Príchod Konštantína a Metoda na slovenské územie považuje slovenská kultúra v posledných storočiach za zrod slovenskej kultúry a často sa stotožňuje vznik slovenskej kultúry s príchodom kresťanstva. Ďalej pretrvávajú predstavy, že kultúra je spojená s

ľudovou kultúrou, kde sú pohanské znakové systémy. Ide o paradox, že kresťanstvo zlikvidovalo prvú kultúru, ale pritom je začiatkom našej kultúry.

Vymedzovanie na báze kresťanstva sa posilnilo v časoch priblíženia Osmanskej ríše k slovenskému územiu. Od rýchleho rozvoja protestantstva na Slovensku v 16.-18. storočí a počas prudkej habsburskej protireformácie sa v slovenskej kultúrnej identite ustálil ďalší rozpor – rozpor medzi katolicizmom a protestantstvom. V 18. storočí sa prevažne protestantské Slovensko premenilo na dnešné prevažne katolícke, čo však dve storočia prinášalo ostré spory medzi týmito vierovyznaniami. Hlavne príklon luteránskej inteligencie k slovakizovanej kráľčine a potom k štúrovskej kodifikácii slovenčiny. Podobné spory pretrvávali až do rozpadu Uhorska, prenášali sa aj do politiky a komplikovali prácu množstvu kultúrnych tvorcov (Mistrík 2006, s. 59-60).

Jazykové vymedzenia

Rozpory pri kodifikácii spisovného jazyka boli už len vyvrcholením slovenskej kultúrnej sebaidentifikácie. Výrazne v tomto smere pôsobil rozpor medzi poddanskými vrstvami hovoriacimi slovenčinou a uhorskou nobilitou, ktorá používala ako úradný jazyk latinčinu. K tomuto procesu sebaidentifikácie prispela slovakizovaná kráľčina, ktorá sa na niekoľko storočí stala jazykom vzdelaných vrstiev a približovala slovenské kultúrne povedomie bližšie k Slovanom. Jazykovú identifikáciu naplno spustili snahy o formovanie česko-slovenského jazyka J. Kollárom a neskôr podobná cieľavedomá politika českých vládnucich špičiek v Česko-Slovensku, v prvej polovici 20. storočia. V oboch prípadoch sa však slovenská inteligencia snažila o oddelenie slovenčiny od češtiny (Mistrík 2006, s. 60).

Politické vymedzenia

Politické procesy mnohokrát pôsobia na kultúrnu sebaidentifikáciu. Už Rastislavova žiadosť byzantskému monarchovi hovorila o priamom stotožnení sa tohto regiónu so Slovanmi, ktorí existovali na území Veľkej Moravy. Rastislav nechcel šíriť kresťanstvo v cudzom jazyku, ale v jazyku domácom. Ku kultúrnej identite je potrebný vlastný jazyk, i keď Rastislavovi v prvom pláne išlo o vymanenie sa z politického vplyvu Franskej ríše.

V čase Uhorska sa územie súčasného Slovenska politicky vymedzovalo a bolo vymedzované ako Horné Uhorsko (Nitrianske Kniežatstvo, Tercia Pars Regni – jedna tretina kráľovstva, Kráľovské Uhorsko, Tököly s jeho kniežatstvom nazvaný v dobových prameňoch ako „slovenský kráľ“, Horniaky, Horná Zem, Felvidék...), čiže ako relatívne samostatná časť veľkého mnohonárodnostného štátu. Politické odlíšenie však so sebou nieslo aj odlíšenie geografické, jazykové a kultúrne. V 19. storočí sa posilňujú snahy o

vyhlásenie samostatného Slovenského okolia v rámci Uhorska a neskôr aj samostatného Slovenska. Súčasťou týchto politických a vojenských snáh je, okrem iného, aj Štúrov prejav v uhorskom sneme, v ktorom žiadal rešpektovanie národných práv Slovákov. Odvtedy sa slovenská kultúra začala vymedzovať v strednej Európe ako samostatný kultúrny celok, hoci včleňovanie do Česko-Slovenska vzhľadom k jeho veľkej nemeckej menšine prináša ideu československého národa. Pri každom politickom uvoľnení sa kultúrne hlasy stávajú aj politickými snahami, až do definitívneho rozpadu Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky v roku 1993 (Mistrík 2006, s. 60-61).

Nacionálne vymedzenia

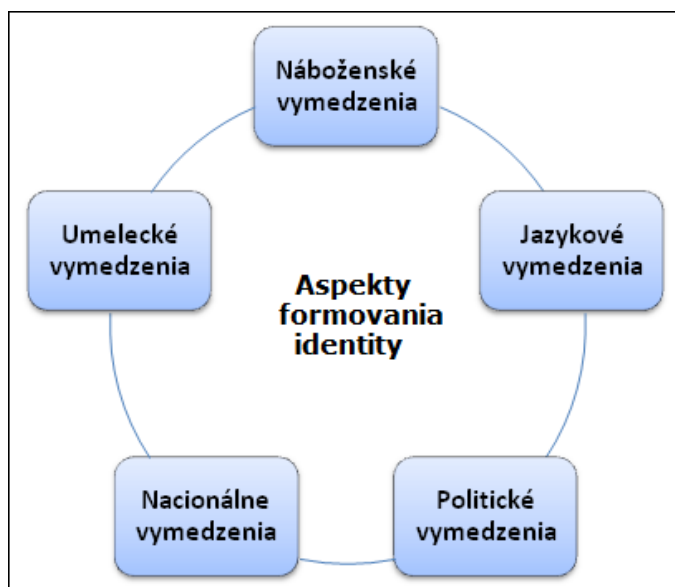
Slovenská kultúrna identita v histórii budovala vymedzenie aj etnicky voči iným národom v Uhorsku. Od 18. storočia hlavne voči Maďarom v Uhorsku (kvôli maďarizačným tendenciám). Vzniká snaha o záchranu národa v postupujúcej maďarizácii a orientácia na ostatné slovanské národy – panslavizmus. I keď štúrovci hovorili ešte o jednom slovanskom kmeni, v ČSR sa o ňom hovorilo ako o vetve jednotného československého národa, stále silnela tendencia hľadiť na nositeľa slovenskej kultúry ako na samostatné etnikum (Mistrík 2006, s. 61-62).

Umelecké vymedzenia

Slovenská kultúra sa dlho stotožňovala hlavne s roľníckym a vidieckym prostredím, na miestach stretu s cudzími umelcami prišlo k pevnejšej kultúrnej identifikácii. Slovenská kultúra sa konfrontovala so zahraničnými majstrami v Bratislave, na Spiši a v banských mestách. Konfrontovala sa aj s českými spisovateľmi v literatúre na celom území. V jednotlivých identifikáciách si postupne uvedomovala svoju svojbytnosť v stredoeurópskom priestore a vždy boli silné väzby na slovanstvo a českú kultúru (Mistrík 2006, s. 62).

Tieto typy vymedzenia (Obr. č. 15) adaptované na Maslowovu pyramídu hodnôt budú v ďalších kapitolách objasňovať formovanie identity a jej organizovanie, najmä vo Vojvodine.

Obr. č. 15: Kultúrne vymedzenia formujúce identitu

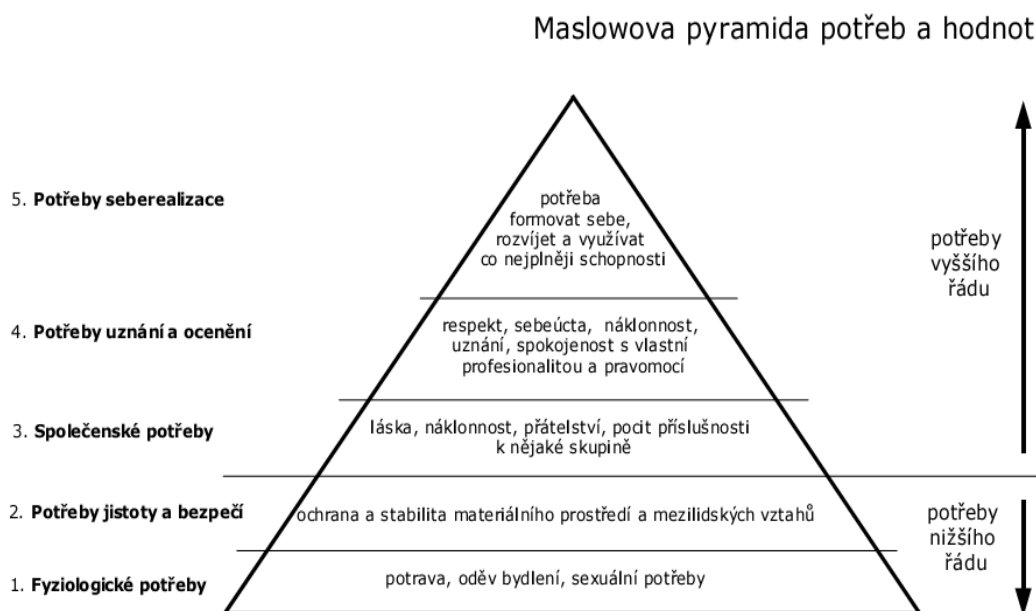

Zdroj: Mistrík, E. (2006), Filadelfi, S. (2010)

6.1 FORMOVANIE A UDRŽANIE IDENTITY VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV

Tvorba identity môže prebiehať rôznymi spôsobmi, môže sa vytvárať zdola, kedy identitu ľudí formujú fyziologické potreby, kvôli ktorým sa združujú a vytvárajú spoločenské štruktúry, ako aj zhora, kedy určitá moc napomáha tvorbe a upevňovaniu identity. Identitu vojvodinských Slovákov môžeme nazvať ako národnú, jazykovú a religióznu. Každý aspekt vojvodinskoslovenskej identity má vlastný vývoj a postupom času sa vybuodovala aj vlastná inštitucionálna forma. V minulosti patrila hlavná úloha náboženstvu zastrešenému cirkvou, neskôr išlo o jazykovú a nacionálnu otázku, ktorá prešla do podoby politickej organizácie a politického boja. Dôležitý je mediálny aspekt, kedy médiá postupne preberali a stále preberajú funkcie zo starších spôsobov šírenia a podpory identity dolnozemsých Slovákov. Význam majú aj kultúrne inštitúcie, ktoré sa vyprofilovali apoliticky, z nich najväčší význam pre vojvodinských Slovákov má Matica slovenská a gymnázium v Báčskom Petrovci. V nasledovných častiach práce budú rozobraté jednotlivé aspekty formovania identity, ktorým ako vzor slúži Maslowova pyramída potrieb (Obr. č. 16).

Obr. č. 16: Maslowova pyramída potrieb

Zdroj: <http://www.skuhry.com/img/maslow.gif> (2009)

6. 1. 1 FYZIOLOGICKÉ POTREBY AKO FAKTOR EXODU SLOVÁKOV DO JUŽNÉHO UHORSKA

Podľa Maslowa patria fyziologické potreby k potrebám nižšieho stupňa. Zaraďuje k nim zabezpečenie potravy, oblečenia, bývania a rozmnoženia rodu. V dimenzii slovenského prostredia, ktoré v 17. storočí zaberalo územie Kráľovského Uhorska, to bola najmä snaha zabezpečiť si dostatok potravy, splodiť potomkov ako ďalšiu pracovnú silu a pokračovateľov rodu, v čom im bránil ekonomický útlak od feudálov, neustále ohrožovanie zo strany Turkov, ako aj stavovské povstania uhorských feudálov a náboženská nesloboda, keďže značný počet obyvateľov Kráľovského Uhorska patril k evanjelickej viere. Práve fyziologické potreby prinútili predkov dnešných dolnozemskej Slovákov opustiť domovinu a vydať sa „hľadať svoje šťastie“ inde. V oblastiach južného Uhorska boli sústredené obrovské riedkoobývané pláne s kvalitnou pôdou, ktoré poskytovali dostatok možností pre hospodárenie, roľníctvo a zlepšovali možnosti slovenských prisťahovalcov na uspokojenie ich fyziologických potrieb. Osadníci taktiež predpokladali, že na nových územiach budú mať lepší pocit bezpečia a istoty, lenže primárnym pudom ich živelného sťahovania boli prosté fyziologické potreby, aj keď druhý stupeň Maslowovej pyramídy s nimi úzko súvisí.

6. 1. 2 POTREBY ISTOTY A BEZPEČIA AKO FAKTORY USADZOVANIA SA SLOVÁKOV NA DOLNEJ ZEMI

Slováci historicky ako autochtónny národ Uhorska nepatrili medzi nomádske národy, a tak k ich pocitom istoty a bezpečia patrila roľnícky život viazaný na určitú lokalitu. Preto sa usádzali v osadách, kde vytvárali pospolitosť. Tönnies vyčlenil 3 typy pospolitosti, príbuzenskú, susedskú a priateľskú (Tönnies 1955). Najvyšiu formu združenia, a zároveň aj určitého pocitu bezpečia tvorilo príbuzenstvo, ktoré sa združovalo v domácnosti. Domácnosť tvorila tiež samostatnú ekonomickú jednotku. Zo svojej pôvodnej domoviny si taktiež preniesli aj tvorbu susedských vzťahov typických pre dedinské komunity. Susedské vzťahy pozostávali zo vzájomnej pomoci – upevňovanie medziľudských vzťahov, šírenie informácií a vzájomná komunikácia. Komunikácia pomáhala udržiavať jazyk, respektíve dialekt, ktorý síce danú komunitu izoloval od vonkajšieho prostredia, avšak vnútorne ju spájala. Priateľstvo vznikalo hlavne pri spoločnom type zamestnaní, čo je typické skôr pre väčšie sídla. Išlo o dobrovoľné stretávanie sa. V pospolitosti má veľký význam spoločné vlastníctvo, je tu vysoký stupeň sociálnej kontroly, ktorý je rámcovaný zvykmi a tradíciami. Medzi zvyky a tradície patrí aj náboženstvo, ktoré bolo silným utužovateľom komunity. Náboženstvo predstavovalo dôležitý faktor, ktorý dával pospolitosti určité pravidlá a pocit jedinečnosti. Keďže slovenskí prisťahovalci boli vo väčšej miere evanjelici, čo bola iná relígia ako u ostatných vojvodinských etník, stala sa evanjelická viera fenoménom, ktorý sa v obrovskej miere prispel k rozvoju, zachovaniu a budovaniu hrdosti a vlastenectva Slovákov vo Vojvodine. Možno tiež zdôrazniť, že evanjelické vierovyznanie v značnej miere zakonzervovalo slovenskú pospolitosť. Pomohlo vzniku komunity a neskoršiemu inštitucionálnemu zastrešeniu Slovákov vo Vojvodine.

6. 1. 3 SPOLOČENSKÉ POTREBY AKO FAKTOR ORGANIZÁCIE A KULTÚRNEHO ROZVOJA VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV

Tu už ide o potreby vyššieho stupňa, tak prichádza k odlišeniu medzi jednotlivými štruktúrami. Spoločenské potreby si vyžiadali určitú diferenciáciu v duchu my a oni. „My“ to je naše náboženstvo, náš jazyk, naše inštitúcie a naša kultúra. „Oni“ to je to ostatné, čo nie je naše. Tým vzniká komunita s vlastnými špecifickými sociálnymi väzbami vo vnútri, ako aj s postavením v širšom priestore, do ktorého daná komunita spadá. Slovenská komunita vo Vojvodine sa ocitla v multikulturálnom prostredí, kde žila v koexistencii s Maďarmi, Srbmi, Nemcami, Rumunmi a inými národmi. Vojvodina sa stala multietnickým územím a každý z národov sa snažil o zachovanie svojej kultúry v tomto národnostom

mixe. Tieto snahy mala samozrejme aj slovenská komunita. Ako sa uvádza vyššie, významnú rolu zohrávalo náboženstvo, jazyk, národnosť (národné uvedomenie), aj politická profilácia. Vzhľadom na dôležitosť týchto faktorov je vhodné, ak bude každému venovaná samostatná pozornosť.

Náboženstvo ako faktor organizácie a kultúrneho rozvoja vojvodinských Slovákov

Pri príchode prvých slovenských kolonistov na územie južného Uhorska ešte náboženská sloboda nevládla. Náboženstvo pomáhalo pretvárať takzvané potreby nižšieho stupňa, živočíšne, na potreby vyššieho stupňa. Formovalo ľuďom typickú živočíšnosť na ľudskosť, ktorá pomáhala rozvíjať osobnosť a vďaka tomu sa mohla vytvárať humanistická spoločnosť. Pre vojvodinských Slovákov evanjelického vierovyznania sa otvorili väčšie slobody a možnosti v roku 1781, kedy Jozef II. vydal Tolerančný patent. Tým sa umožnilo, že si vojvodinskí Slováci mohli verejne zriaďovať cirkevný život, stavať kostoly, vyučovať. Na základe toho mohlo duchovenstvo ľahšie pozdvihnúť duchovnú a vzdelanostnú úroveň slovenského ľudu na Dolnej zemi. Vzdelanie malo veľký význam pre adaptáciu a schopnosť orientácie Slovákov v zložitých náboženských a sociálnych pomeroch v obrovskom vojvodinskom kultúrnom konglomeráte. Náboženstvo pomáhalo upevňovať komunitu, je to vlastne hlavný patrón pospolitosti, hlavne rodiny. Jeho funkcie pre komunitu boli viaceré: emocionálna podpora, pocit, že ľudia niekam patria, pomoc udržiavať medziľudské vzťahy, posilňovanie sociálneho kapitálu – vzdelanie, tradície, rodinu, toleranciu; a účasť v neformálnych organizáciách. Z náboženského prostredia tiež vzišlo množstvo elít, ktoré sa vo veľkej miere pričínili o rozvoj slovenského jazyka a národného cítienia v južnom Uhorsku. Veľký význam pre prerod spoločnosti od pospolitosti ku komunite má dielo evanjelického kňaza Štefana Lešku. Svojim dielom Osvietený kresťan evanjelický sa zaradil medzi najpoprednejších slovenských osvietencov a zastával názor, že v zlepšení človeka v hospodárskom podnikaní a zlepšení života sa ľud musí zbaviť zaslepenosti poverami a predsudkov. V evanjelickej scéne tiež vznikali národní dejatelia, ktorí sa pričínili o rozvoj národného uvedomenia a jazyka (Širka 1996, s. 308-309).

Jazyk ako faktor organizácie a kultúrneho rozvoja vojvodinských Slovákov

Jazyk sa v ústnej podobe zachovával už v pospolitosti, fakticky je pre zachovanie národa dôležité budovanie elít, silných osobností, ktoré sú schopné pôsobiť na spoločenský vývoj a majú aj veľký vplyv na ľud. Preto sa v 18. a 19. storočí objavujú snahy o vznik jednotného jazyka Slovákov. Na Slovensku bol silný rozkol medzi katolíckmi, ktorí sa snažili o slovenský jazyk, resp. využívali slovakizovanú češtinu a evanjelikmi, ktorí pri svojich bohoslužbách, ako aj pri písaní ich diel využívali biblickú češtinu. V prostredí

Vojvodiny, kde katolícke náboženstvo nebolo vo väčšej miere zastúpené, dlho dominovala pri bohoslužbách čeština. Zmenu prinieslo až angažovanie sa evanjelickej intelektuálnej elity za vlastný slovenský jazyk – tzv. obrodenecké hnutie Ľudovíta Štúra. Avšak aj jeho myšlienky sa vo vojvodinskom prostredí stretli s rôznymi ohlasmi. Medzi zástancov patril už vyššie spomínaný Štefan Leška, ktorý sa zasadzoval za odstránenie češtiny v bohoslužbách. Aplikoval to aj vo svojej farnosti v Starej Pazove. Vtedy prvýkrát nastáva pokus inštitucionálne zaradiť slovenčinu do kultúrneho prostredia vojvodinských Slovákov, otvorila sa možnosť na pozdvihnutie prestíže slovenského jazyka, ako aj budúceho budovania a rozvoja slovenského školstva na území Vojvodiny. Na jeho myšlienky nadviazal Štefan Homola, ktorý vytváral ďalšie inštitúcie ako knižnicu, nedeľnú školu, remeselnícky a gazdovský spolok, zapájal občanov do verejných prác a bol to práve on, kto položil základy, aby sa z Báčskeho Petrovca stalo všestranné stredisko vojvodinských Slovákov v budúcich časoch. Jazyk bol taktiež faktorom, kedy sa pri národneuviedomovacích procesoch mohli prenášať informácie a osvetové myšlienky v spoločnom jazyku, ktorý má vlastnú a ustálenú formu (Širka 1996, s. 309).

Nacionalizmus ako faktor organizácie a kultúrneho rozvoja vojvodinských Slovákov

Veľký význam pri udržaní kultúry v rámci komunity má národné uvedomenie. V začiatkoch národného uvedomovania mali pre vojvodinských Slovákov dôležitý význam Kollárove všeslovenské myšlienky. V prostredí Vojvodiny sa ujali veľmi rýchlo v zmysle slovanskej vzájomnosti a spolupatričnosti. Vytvorili sa pevná väzby, najmä čo sa týka vzťahu k Srbom, ktorá pretrváva do dnešných dní. Čím silnejšie sa prejavoval a mobilizoval protislovenský šovinizmus, tým silnejšie väzby vznikali v rámci slovanskej komunity vo vnútri a vytvárala sa užšia väzba medzi slovenskou komunitou a Srbmi. Roky 1848/49 sa niesli v znamení európskej buržoáznej revolúcie, kedy sa vojvodinskí Slováci snažili o udržanie dobrých a pokojných vzťahov s ostatnými národmi a chceli žiť v pokoji. Avšak maďarský nacionalizmus a šovinizmus, ktorý sa snažil o likvidáciu Slovákov národ ešte viac zomkol. Vzbudila sa u nich túžba po lepšom vzájomnom zblížení, organizovaní a ešte viac ako kedykoľvek pred tým sa utužovala spolupatričnosť so Srbským obyvateľstvom (Širka 1996, s. 309).

6. 1. 4 POTREBY UZNANIA A OCENENIA AKO ĎALŠIE FAKTORY ORGANIZÁCIE A INŠTITUCIONALIZÁCIE VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV

Na budovanie kultúry a identity sa treba vždy pozeráť v kontexte času. Ak sa podarí dosiahnuť jednu časť jej formovania, doba tlačí k naplneniu aj tých ostatných. Každý menšinový národ chce požívať rovnaké práva ako majú ostatné plnohodnotné

národy v danom štáte, každý národ chce mať sebaurčenie, chce slobodne rozvíjať svoje kultúrne aspekty, chce byť inštitucionalizovaný, chce mať vybudované školstvo aby sa vzdelanosť a duch národa mohli ďalej šíriť a rozvíjať – vo všeobecnosti možno povedať, že chce byť rešpektovaný a mať vlastnú právomoc v kultúrnych otázkach. Pri týchto potrebách zohrávajú dôležitú rolu médiá a politická orientácia. Politická organizácia zase pomáha zastupovať národ ako obranca, zástanca a presadzovateľ jeho myšlienok.

Hlavné médiá, ktoré pôsobili v slovenskom vojvodinskom priestore v minulosti, boli noviny. Pôsobenie novín a politika sa vo veľkej miere od seba odvíjali. Významným fenoménom bolo založenie novín Dolnozemský Slovák v roku 1902, radili ako bojovať proti maďarizácii, presadzovali sociálnu rovnosť a odzrkadľovali hospodársky rozvoj. Boli za demokraciu a proti pozostatkom feudalizmu. Po prevrate v roku 1918 sa na báze novín vo Vojvodine rozvinula Slovenská národná strana. Táto prvá politická organizácia vojvodinských Slovákov propagovala a mobilizovala za uskutočnenie práva Slovákov na sebaurčenie. SNS bola za pričlenenie Slovákov k zväzku južnoslovanských národov. Vyzdvihovali, že strana je za slobodné sebaurčenie národov, za bezpodmienečnú jazykovú, konfesijnú, občiansku a triednu rovnoprávnosť národov, taktiež schválila politické, školské, hospodárske a iné požiadavky. Neskôr sa strana znova vyjadrila o pripojení Slovákov k bratskej Juhoslávii a pasovala sa do role povolaneho reprezentanta vôle ľudu voči vrchnostiam a vláde (Širka 1996, s. 309-313). Pred zasadnutím Veľkého národného zhromaždenia Srbov a ostatných Slovanov vo Vojvodine schválilo 62 slovenských predstaviteľov nasledovné rozhodnutie: „Na základe prirodzeného práva národov na sebaurčenie žiadame si, aby sme boli pričlenení k države Srbov, Horvátov a Slovincov v tom istom presvedčení, že v bratskej države rovnoprávnosť a rovnocennosť národov uznaná, šetrená a zachovaná bude“ (Labáth 1932). Taktiež žiadali aby aj nesrbským národom bolo zaručené každé právo aby si ako menšina udržali národné bytie. Tým sa Slováci v Srbsku stali štátotvorným národom. Boli im pridelené dva mandáty v Národnej rade, ktoré kvôli zvadám odmietli. Nakoniec sa však Igor Štefánik nechal zvoliť. Strana prepadla ďalším nedôstojným sporom, v ktorých sa rozložila. V roku 1927 vznikla silná Slovenská národná roľnícka strana, ktorá si vytýčila za cieľ združenie všetkých Slovákov v kráľovstve, ktorí sú národom štátotvorným, a priznanie rovnakých práv ako majú Srbi, Chrováci a Slovinci. V roku 1929 bola strana diktatúrou kráľa Aleksandra zakázaná.

Vtedy sa opäť dostala k zastrešovaniu národných požiadaviek evanjelická cirkev a opäť sa preukázala jej silná zakorenenosť v slovenskej spoločnosti a dôležitosť v otázkach udržania národnej identity. Vyslovili sa za názor, aby slovenský národ nebol závislý v kultúrno-osvetových otázkach od dennej politiky, tým pádom muselo prísť k ďalšiemu inštitucionalizovaniu. Bola pociťovaná dôležitosť založiť apolitickú inštitúciu,

ktorá by uchovávala a rozvíjala slovenskú kultúru a identitu na Dolnej zemi. Konal sa Poradný výbor Slovákov Dunajského bánstva (žilo tam približne 70 000 Slovákov), ktorý bánovi predostrel memorandum so slovenskými podmienkami.

Zároveň sa položil základ vybudovania inštitúcie zastrešujúcej kultúrne potreby slovenskej menšiny a v roku 1932 vznikla Matica slovenská v Juhoslávii. Činnosť Matice mala byť apolitická, aby bola nezávislá od politického diania a jej úlohou bola ľudovýchova, pestovanie ducha, šírenie poučných a zábavných kníh, zbieranie národopisného materiálu a pod. Matica slovenská má aj v súčasnosti významnú úlohu v živote vojvodinských Slovákov, väčšina z nich je jej členmi.

Pred druhou svetovou vojnou sa v slovenskom prostredí výrazne rozvíjala komunistická strana, ktorá po obsadení kráľovstva fašistickým Nemeckom výrazne spojila Slovákov a mobilizovala ich do boja proti okupácii. Už v lete 1941 sa strana postavila do boja proti okupantom a do boja vstúpili tisíce Slovákov. Do roku 1945 sa do národnooslobodzovacieho boja proti okupantom zapojilo okolo 6 000 Slovákov, z ktorých asi 700 zahynulo. V jeseni 1943 v Bosne vznikla prvá slovenská bojová jednotka v II. svetovej vojne – Jánošíkova rota, o rok v oslobodenom Báčskom Petrovci vznikla 14. vojvodinská slovenská úderná brigáda. Medzi jej vodcov a členov oslobodzovacích národných výborov ľudovej moci patrili mnohé osobnosti slovenského národného života.

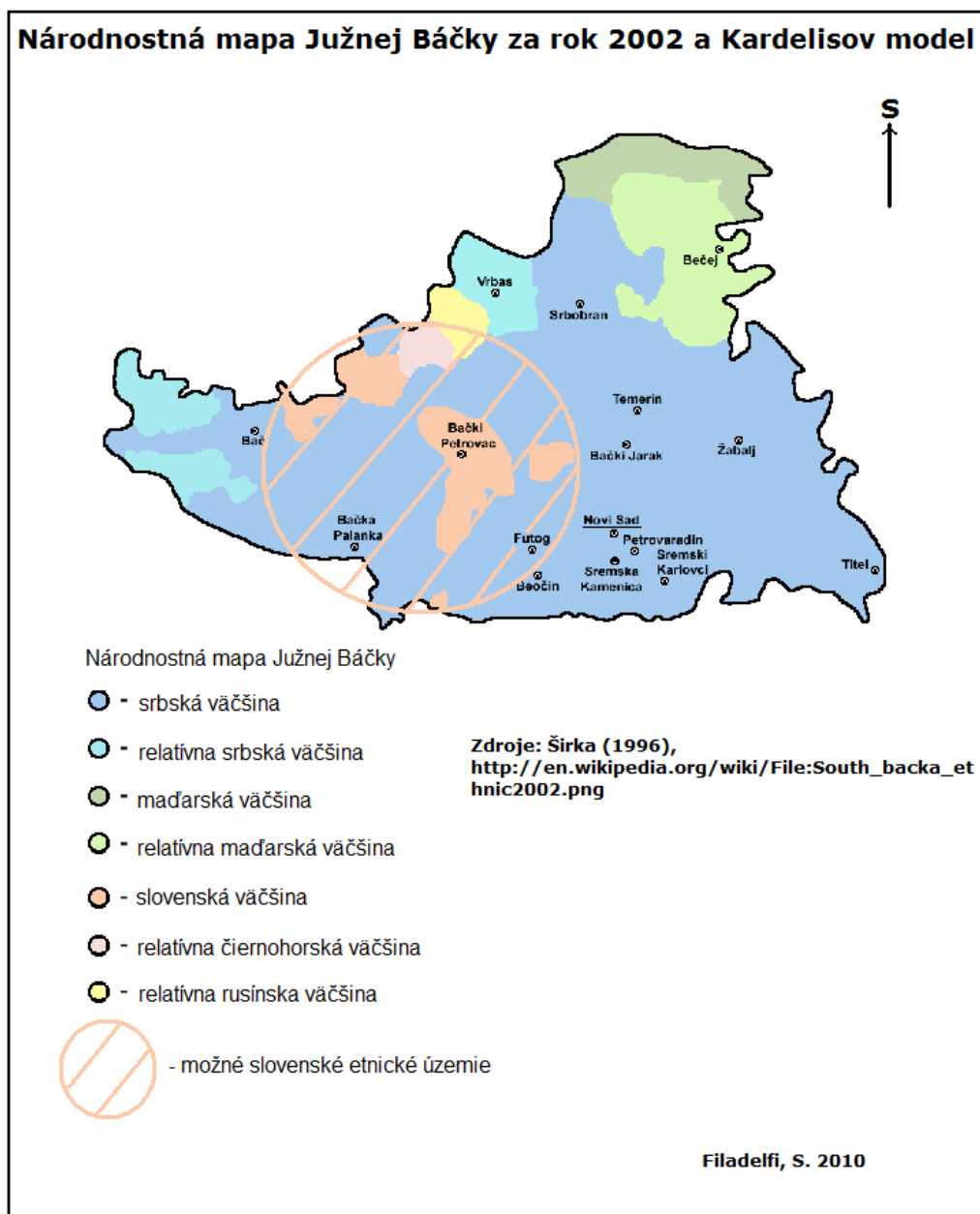
Rozchod Juhoslávie s krajinami východného bloku znamenal odmlku vo vzťahoch slovenských a vojvodinských Slovákov. Politické rozhodnutia plynuli mimo slovenského etnika a dôležitosť udržania identity sa presunula na školstvo, médiá a kultúrne inštitúcie (Širka 1996, s. 309-313).

6. 1. 5 POTREBA SEBAREALIZÁCIE AKO VRCHOLNÝ FENOMÉN BUDOVANIA A UDRŽANIA IDENTITY A KULTÚRY SLOVENSKEJ MENŠINY VO VOJVODINE

Táto potreba patrí k najvyššiemu stupňu budovania identity, pretože vychádza z vnútra človeka, jeho individuálnych schopností, želaní a potrieb. Je ale podmienená inštitucionálnym zázemím, ktoré stimuluje ďalší rozvoj osobnosti jednotlivcov. Vyprofilovali sa nové noviny Hlas ľudu – informatívno politické médium, ktoré politicky komentovali a usmerňovali dianie v prostredí vojvodinských Slovákov. Do popredia sa dostávali otázky repatriácie na Slovensko, avšak prebehla len v malej miere. Niektorí predstavitelia obnovenej Matice slovenskej sa zasadzovali za presídlenie Slovákov z ostatných častí Vojvodiny do južnej Báčky, kde je významné sústredenie Slovákov. Boli by dosídlení do obcí, odkiaľ bola odsunutá nemecká menšina. Tento koncept presadzoval Andrej Kardelis, i keď väčšina ľudí s ním nesúhlasila (Širka 1996, s. 314). Vytvorilo by sa

kompaktné osídlenie v rámci regiónu Južná Báčka, kde by tamojší Slováci tvorili významnú menšinu so zastúpením okolo 20 % (Obr. č. 17).

Obr. č. 17: Slovenská menšina v Južnej Báčke v súčasnosti a Kardelisov model

Zdroje: Širka (1996), Wikipédia (2010), upravil autor

Tento model by prispel k vytvoreniu veľkého národnostného ostrova v Južnej Báčke na západ od Nového Sadu so silnou politickou mocou na regionálnej úrovni. Centrum by bolo v Báčskom Petrovci a aj v rámci Vojvodiny by takmer 5% menšina Slovákov mohla zasahovať do politických záležitostí pokrajiny. Takáto koncentrácia by prípadne zamedzila silnejúcej asimilácii. Lenže zostalo pri disperzii Slovákov, a tak sa už

podobné politické ambície neobjavili. Kultúrny život Slovákov formovala aj naďalej Matica Slovenská, noviny Hlas ľudu a Gymnázium Jána Kollára v Báčskom Petrovci. Zlom priniesol rok 1956, keď sa začína rozvíjať sústava kultúrno-osvetových spoločenstiev ako druhu samosprávnych organizácií. V podmienkach decentralizácie a rozvoja samosprávy boli Slováci rovnoprávnymi účastníkmi pri rozhodovaní o ich kultúrnom rozvoji. Prichádza k rozvoju ich kultúrnych aktivít, jazykovej autonómii, vzniku rozhlasového a televízneho vysielania a rozmachu školstva od predškolskej výchovy po Katedru slovenského jazyka a literatúry. Veľký priestor, silné národné cítenie a dobrý vzdelanostný základ vytvorili pre Slovákov vo Vojvodine vnútorne aj navonok dobre integrovanú politiku, akceptovanú aj u srbskej majority (Širka 1996, s. 314-15).

Vojvodinskí Slováci prekonali zložitý historický vývoj, kedy postupne prešli budovaním svojej identity od základov. Po naplnení potrieb nižšieho stupňa sa výborne adaptovali do prostredia multietnickej Vojvodiny, kde žili v harmonickom spoložití s ostatnými národmi, postupne si budovali inštitucionálny rámec a národnú hrdosť. Sú dobrými vlastencami a vyznačujú sa vysokou organizovanosťou v kultúrnych spolkoch. Srbsko považujú za svoju vlasť, ale stále sa hlásia ku slovenským koreňom, čo možno ilustrovať na prácach žiakov základných škôl, konkrétne na práci Ivany Struhárovej, žiačky ôsmeho ročníka: „...počujem svoje myšlienky. Znejú tak... po slovensky. Vždy tak zneli a vždy aj budú. Slová padajú z našich pier, ale pramena v srdci. V srdci každého Slováka, ktorý nie je tam, kde sú jeho korene. V srdci, ktoré sa cíti cudzie, tak ďaleko od svojej vlasti. Ako moje... môj život patrí sem, kde som, v celkom inej krajine, ale ja sem nepatrím... lebo nemôže človek zabudnúť na svoj pôvod, svoje korene. Ani ten najkrajší kvet by nejestvoval bez koreňa, hlboko vrasteného do svojej zeme... pocítiť, že patrí niekde... že som hrdá, že som Slovenkou... A som... Slovenčina je tá, ktorá ma robí úplnou, lebo viem, že niekde hlboko vo mne horí malý plamienok, horí láskou k materčine...“ (Ministerstvo kultúry Slovenskej republiky 2002).

6.2 ÚLOHA BÁČSKEHO PETROVCA PRI FORMOVANÍ A UDRŽANÍ IDENTITY VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV

Formovanie národných entít v európskom priestore je dlhodobým procesom, ktorý pozostával z rôznych etáp z hľadiska toho, ktoré faktory a procesy v Európe prebiehali. V 19. storočí sa jedným z najdôležitejších faktorov v dôsledku priemyslovej revolúcie stala urbanizácia, vyplývajúca jednak z rozvoja priemyslu, dopravnej a komunikačnej infraštruktúry, aj z charakteru sídlisťných podmienok a ďalších predpokladov modernizácie spoločnosti. V mestách sa sústreďovali politické a kultúrne elity, ktoré stáli na čele národných ambícií, snáh, pohybov a hnutí. Z hľadiska ideového, programové

a inštitucionálneho organizovania vznikali také mestá, ktoré v sebe zoskupovali všetky tieto elementy a stávali sa regionálnymi centrami dôležitými pre udržanie, v našom prípade slovenskej identity (Podrimavský 2007, In: Šutaj, Szarka 2007, s. 48). Takýmto centrom sa stal aj Báčsky Petrovec – najstaršie osídlené miesto Slováckmi vo Vojvodine.

Formovanie Báčskeho Petrovca ako centra dolnozemsých Slovákov prebiehalo postupne. Prví slovenskí obyvatelia sem prišli ako poddaní bez svojej inteligencie, patrónov, učiteľov a duchovenstva. Najvýraznejšou osobnosťou pri príchode Slovákov do Petrovca bol Matej Čáni, ktorý ich sem priviedol. Jediné duchovné bohatstvo, ktoré si so sebou ako luteráni priniesli, bola Kralická biblia a Transcius, kniha piesní (Mučaji 1991, s. 5). Zmenu v stave spoločnosti v Petrovci priniesol až rok 1781, kedy Jozef II. vydal dekrét o náboženskej tolerancii a o zrušení nevoľníctva, čím oslobodil sedliakov od viazanosti k pôde a feudálovi a umožnil väčšiu sociálnu mobilitu. Už v roku 1783 mali svoju modlitebnicu a prvého farára Andreja Stehlu. V tej dobe prišiel aj evanjelický učiteľ Daniel Zátarecký, pretože dovtedy ich učili len katolícki kňazi. V rokoch 1822 – 1823 sa vystaval veľkolepý kostol, vtedy mal Petrovec 4 000 obyvateľov. V roku 1841 bolo v meste povolené založiť cech (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 65). V roku 1844 mal Petrovec už 6 000 obyvateľov, bohatšiu sedliacku vrstvu a 70 remeselníkov, ktorí boli organizovaní vo svojom stavovskom cechu.

Veľká zmena prišla v roku 1845, keď Štefan Homola založil Nedeľnú školu – andragogickú ustanovizeň, kde dospelí nadobúdali vedomosti z poľnohospodárstva, matematiky, biológie, včelárstva, hydínarstva a iných hospodárskych oblastí. K formovaniu inteligencie v Báčskom Petrovci prispelo aj otvorenie knižnice v rovnakom roku, ktorá bola prvou slovenskou verejnou knižnicou medzi dolnozemsými Slováckmi. Nasledoval ešte Spolok striezlivosti a o rok neskôr aj Gazdovský spolok (Mučaji 1991, s. 5-6). Tým sa v Petrovci vytvorila čulá kultúrno-osvetová činnosť, ktorú podporovali resp. rozvíjali ďalší intelektuáli. V roku 1848 bol Petrovec povýšený na mesto. V predvolebnom období v roku 1865 privítali medzi sebou Kuzmányho a slovenského poslanca kulpínskeho obvodu Viliama Paulínyho-Tótha, ktorému pomohli vyhrať voľby do Uhorského snemu.

Už vtedy bol Petrovec významným sídlom, kde sa zdržovali slovenské kultúrne elity. V roku 1866 sa tu odohralo prvé ochotnícke predstavenie (5 rokov po Novom Sade a 3 roky pred Belehradom). Maďarská vrchnosť videla v Petrovci panslavistické hniezdo a preto jeho činnosť tlmila (Babiak 2002, In: Surový 2002, s. 65). Petrovec bol vystavený rôznym úskaliam a udržanie identity nebolo vždy jednoduché, ale táto vetva slovenského národa si ju udržala do dnešných dní. Veľkou mierou k tomu prispel rozpad Uhorska a to, že sa Slováci ocitli v srbskej Vojvodine. Stali sa jedným zo štátotvorných národov a mohli naplno začať žiť národným životom. Bola založená kníhtlačiareň a **Gymnázium Jána Kollára v Petrovci**. Gymnázium bolo dlho jediným slovenským gymnáziom mimo

Slovenska. Škola bola výsledkom dlhoročných snáh o vzdelávanie sa a kultúrne posilnenie. Pre zotrvanie každého národa v čase a priestore je potrebné, aby si vybudoval inteligenciu. Práve z prostredia tohto gymnázia vzišli významné osobnosti kultúrneho života vojvodinských Slovákov. Po okupácii Báčky fašistickým Horthyho Maďarskom bolo gymnázium zatvorené a fungovalo ako občianska škola. Slobodný duch, ktorý panoval v škole, podnietil mnohých študentov a učiteľov na odboj v národnooslobodzovacej vojne. Veľký hmotný aj kultúrny rozvoj gymnázia nastal v novej Juhoslávii, vzniklo aj množstvo študentských aktivít, z ktorých má najvýznamnejšiu úlohu Samovzdelávací literárny krúžok Sládkovič, z ktorého vzišlo počas vojny množstvo odbojárov. Vznikali tu športové kluby, početné kultúrno-umelecké krúžky (divadelný, folklórny, spevácky zbor, orchester), vedecko-výskumné kúžky. Všetky aktivity gymnázia sú súčasťou snáh o to, aby gymnázium prerástlo vo významné stredisko formovania kultúrnych a verejných pracovníkov a aby sa stalo hybnou silou kultúrnych udalostí širšieho a užšieho prostredia (Gymnázium Jána Kolára 2010).

7 BEHAVIORÁLNA CHARAKTERISTIKA SLOVENSKO-SRBSKÝCH VZŤAHOV

Srbsko, resp. celá Juhoslávia sa v nedávnej minulosti stalo krajinou, v ktorej prepukol otvorený krvavý konflikt. Vzťahy medzi národmi a národnosťami sa narušili a prejavil sa veľmi vyhrotený nacionalizmus. Avšak nikdy nebol problém medzi slovenskou menšinou a ostatnými národmi žijúcimi v Juhoslávii. Tu by som rád podotkol, že srbská menšinová politika bola skutočne demokratická a príkladná. Je možné všeobecnejšie konštatovať, že Slováci ako menšina nie sú problematickí v žiadnej krajine, vždy boli schopní sa veľmi dobre adaptovať do spoločnosti, neizolujú sa, vyznačujú sa bilingvizmom, no aj napriek tomu si uchránili svoj folklór, náboženstvo a jazyk. Ako sa uvádza v predchádzajúcich kapitolách, geografická disperzita slovenského etnika však podmienila stav zachovania si jazyka, kultúry a etnického povedomia. Asimilácia sa za posledných sto rokov preukázala vo všetkých pozorovaných oblastiach či regiónoch, ale vo veľmi rozdielnej úrovni: pohybovala sa od 95,1% redukcie Slovákov v Maďarsku po 0,6% redukciu vo Vojvodine. V poslednej dobe ale vidieť výraznejší pokles obyvateľstva slovenskej národnosti už aj vo Vojvodine, kde sa za posledných 10 rokov znížil počet obyvateľov slovenskej národnosti o 11 %.

Aj napriek tomu je zaujímavé sledovať, čo pomohlo Slovákom vo Vojvodine relatívne úspešne odolávať asimilácii, ako vnímajú svoju asimiláciu a budúcnosť, aké majú vzťahy s ostatnými národmi v krajine. Výskumnícku pozornosť púta tiež otázka, aká je informovanosť a povedomie o slovenskej menšine vo Vojvodine medzi Srbmi v Novom Sade. Táto vzácna interkultúrna symbióza si zaslúži analytické skúmanie, nakoľko by mohla ako dobrá prax do budúcnosti pomôcť pri zmiernovaní interetnického napätia v rizikových oblastiach. Žiadne vzťahy nie sú ideálne stále, aj medzi Slovákami a Srbmi za stáročia koexistencie určité menšie konflikty vznikli, nepokazilo to však ich spolužitie v nejakej výraznejšej miere. Vo výskume interetnických vzťahov vo Vojvodine sa v rámci tejto práce položil dôraz na bilaterálne vzťahy – medzi srbskou majoritou a slovenskou menšinou. Pritom Srbom a Slovákom sa vo výskume kládli rôzne typy otázok (dotazník pre slovenských respondentov bol obsažnejší). Pri spracovaní odpovedí za štatistický súbor Slovákov aj Srbov sa vzhľadom k malému počtu dali použiť len metódy kvalitatívne.

7.1 VNÍMANIE VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV A HODNOTENIE MULTIKULTÚRNEHO SPOLUŽITIA ZO STRANY SRBSKEJ MAJORITY V NOVOM SADE

V tejto časti práce sa charakterizuje vnímanie vojvodinských Slovákov, zo strany srbskej majority. Prieskum názorov srbského obyvateľstva, ktorý využíval ako nástroj

zberu dát dotazník, sa realizoval v Novom Sade (Srbsko) v júli 2008. Obsahovo sa zamerlal na zisťovanie informovanosti vojvodinských Srbov o spoluobčanoch slovenskej národnosti a na vzťah, aký k nim prechovávajú. Druhá časť dotazníka sa orientovala na vzťah Srbov k ostatným menšinám a na ich vnímanie národnostného napätia v Srbsku (Príloha č. 2). Anketa sa uskutočnila na vzorke 50 respondentov a respondentiek (Tab. č. 3).

Tab. č. 3: Vekové zloženie súboru Srbov v Novom Sade podľa pohlavia a vzdelania

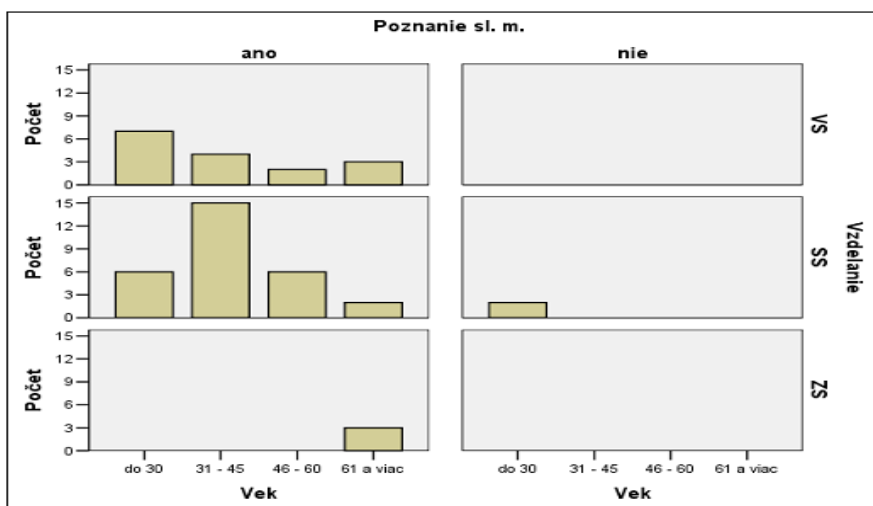
		Pohlavie			Vzdelanie			Total
		Muz	Zena	Total	ZS	SS	VS	
Vek do 30	Count	4	11	15	0	8	7	15
	% of Total	8,0%	22,0%	30,0%	,0%	16,0%	14,0%	30,0%
31 - 45	Count	8	11	19	0	15	4	19
	% of Total	16,0%	22,0%	38,0%	,0%	30,0%	8,0%	38,0%
46 - 60	Count	2	6	8	0	6	2	8
	% of Total	4,0%	12,0%	16,0%	,0%	12,0%	4,0%	16,0%
61 a viac	Count	5	3	8	3	2	3	8
	% of Total	10,0%	6,0%	16,0%	6,0%	4,0%	6,0%	16,0%
Total	Count	19	31	50	3	31	16	50
	% of Total	38,0%	62,0%	100,0%	6,0%	62,0%	32,0%	100,0%

Zdroj: vlastný výskum, Nový Sad, 2009

Z celkového súboru 50 anketovaných bolo 31 žien a 19 mužov (vyššia ochota žien zúčastniť sa ankety). Prevalha žien platila pre všetky vekové kategórie, okrem najstaršej. Podľa vzdelania prevážilo stredoškolské vzdelanie, ktoré deklarovalo až 62 % skúmaných Srbov. Pomerne vysoké zastúpenie získalo tiež vysokoškolské vzdelanie – spolu 32 % konečného súboru, jeho nositeľmi bola hlavne najmladšia veková kategória. Zastúpenie jednotlivých kategórií veku bolo nasledovné: mladšia generácia tvorila 30 %, mladšia stredná 38 %, staršia stredná a staršia generácia mali každá po 16 %.

Prvý problémový okruh sa týkal informovanosti o slovenskej menšine. Zisťovalo sa, či vôbec Srbi z Nového Sadu vedia o tom, že v Srbsku žijú Slováci, ďalšia otázka žiadala upresniť, či vedia v akých konkrétnych lokalitách. Zistené údaje zobrazuje graf č. 6.

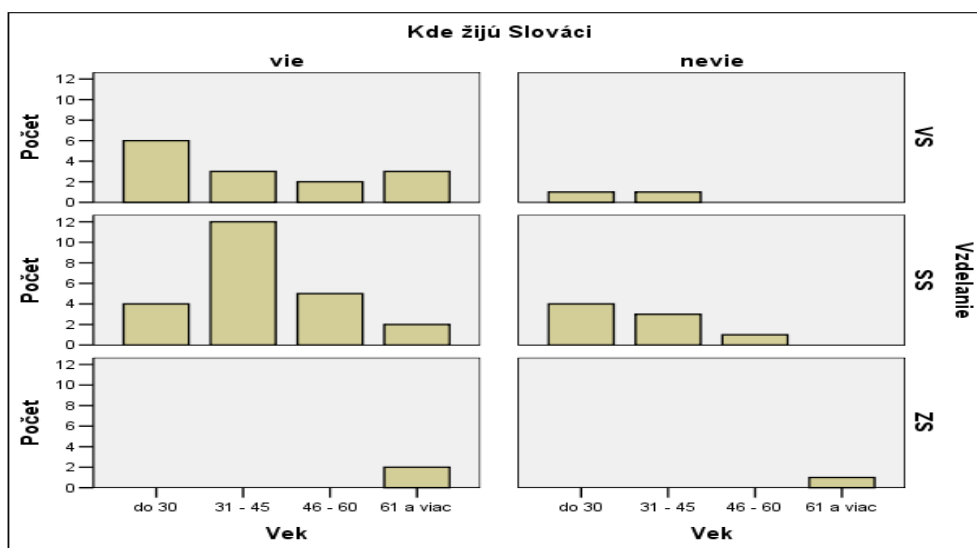
Graf č. 6: Poznanie slovenskej menšiny v Srbsku zo strany Srbov v Novom Sade na základe vzdelania a veku

Zdroj: vlastný výskum, Nový Sad, 2009

Z grafu vyplýva vysoká úroveň informovanosti o existencii slovenskej menšiny v Srbsku; až 96 % skúmaných Srbov všetkých vekových kategórií a bez ohľadu na vzdelanie uviedlo, že o Slovákoch v Srbsku vie (iba dvaja mladí respondenti odpovedali záporne). Rozloženie odpovedí na otázku týkajúcu sa informovanosti o konkrétnych lokalitách výskytu Slovákov vo Vojvodine je zobrazené v grafe č. 7. Ako vidieť, aj tieto údaje potvrdili vysokú informovanosť o slovenskej menšine, keďže až 78% respondentov vedelo uviesť lokalitu, kde sa Slováci nachádzajú. Prejavil sa zároveň istý klesajúci trend informovanosti na základe veku, kedy najmladšia generácia, najmä so stredoškolským vzdelaním, má oveľa nižšiu informovanosť o slovenskej menšine ako ostatné generácie. Tento trend možno vysvetliť dvoma spôsobmi. Po prvé znižujúcim sa počtom Slovákov a ich slabou prezentáciou v médiách; druhým dôvodom môže byť strata záujmu mladej generácie o folklórne akcie, ktoré vo Vojvodine organizuje slovenská menšina. Je všeobecným faktom, že medzi mladými ľuďmi klesá kultúrnosť, všeobecná vzdelanosť a záujem o okolie. Tento fakt je badateľný aj na Slovensku a v Čechách a je spôsobený konzumným životným štýlom mladej generácie a „užívaním si“. Ide o komparáciu a potvrdenie toho, že mnoho javov sa v terajšom spoločensko-ekonomickom systéme vyskytuje spoločne.

Graf č. 7: Informovanosť o lokalitách výskytu Slovákov vo Vojvodine vzhľadom na vzdelanie a vek

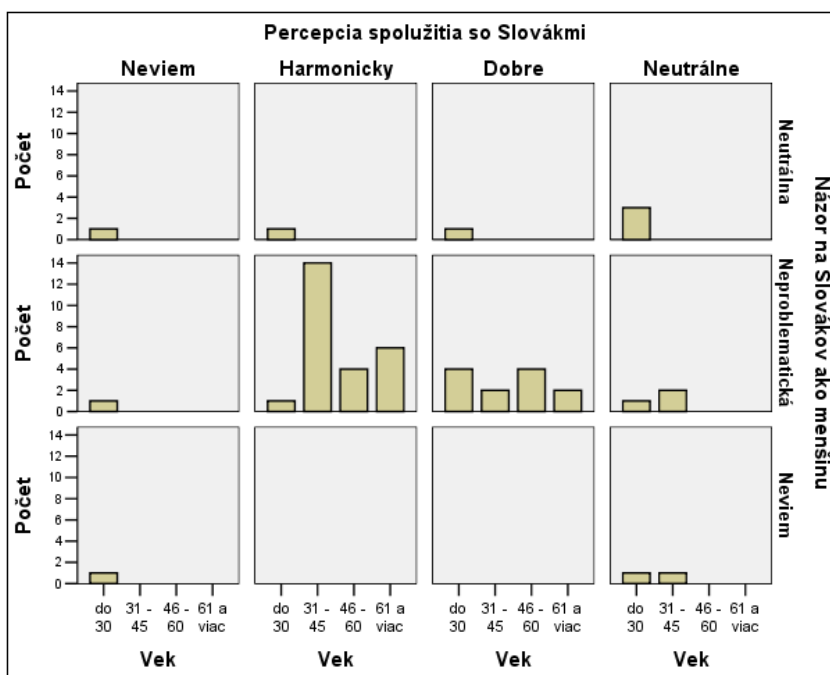
Zdroj: vlastný výskum, Nový Sad, 2009

Pozrime sa ešte na konkrétne názvy lokalít – ktoré obce vymenovali. Spomedzi obcí, kde žijú Slováci bol medzi skúmanými Srbmi najznámejší Kisáč ako súčasť novosadského okresu, ktorý uviedlo 14 ľudí; na druhom mieste bol Báčsky Petrovec s 9 odpoveďami. Za nimi nasledovali obce Nový Sad (4), Hložany (3), Selenča (2) a Kovačica (1).

Ďalšia časť dotazníkového prieskumu sa zamerala na spolužitie Slovákov a Srbov vo Vojvodine. Otázky sa týkali názoru ohľadom vzájomného spolužitia a vnímania slovenskej menšiny (Graf č. 8). Z grafu jednoznačne vyplýva, že najviac respondentov vnímalo slovenskú menšinu ako neproblematickú a spolužitie označili za harmonické. Ako neproblematickú menšinu označilo Slovákov 82 % respondentov. Čo sa týka mladej generácie, tak vo veľkej miere prejavili neutrálny postoj (40 % z nich), respektívne nemali názor (13,3 % z nich). Harmonické a dobré spolužitie so Slovákami uviedlo spolu až 78 % respondentov. Aj tu je badať rozdiel medzi najmladšou generáciou a ostatnými, keďže až 20 % z nich nevedelo povedať svoj názor a tretina vnímala slovenskú menšinu neutrálne. Čo opäť svedčí o generačnej priepasti a pohodlnosti mladej generácie, spojenej s nezaujmom o svoje okolie. Podľa voľných odpovedí, v staršej generácii vznikali intenzívne vzťahy a priateľstvá so Slovákami, poznali slovenské kultúrne akcie alebo slávnú petroveckú klobásu. Staršia generácia bola tiež lepšie informovaná o histórii, či už o slovenskej všeobecne alebo o histórii slovenskej menšiny v Srbsku. Často poukazovali na nadštandardné vzťahy Srbov a Slovákov v minulosti, ako napríklad v boji proti maďarskému útlaku alebo v boji proti Turkom, komentovali aj súčasnú situáciu, keď sa

Slovensko na rozdiel od českej vlády zastalo Srbska v otázke Kosova. U mladšej generácie k častým kontaktom neprichádzalo, nevedeli veľa ani o histórii; je možné, že si bilingválnych Slovákov v srbskej spoločnosti ani nevšimnú.

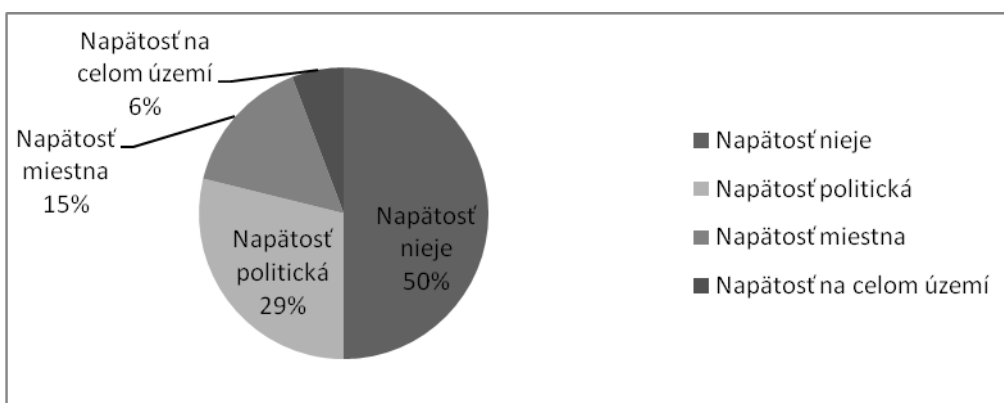
Graf č. 8: Percepcia spolužitia so Slovákami a názor na Slovákov ako na menšinu

Zdroj: vlastný výskum, Nový Sad, 2009

Ďalší problémový okruh bol všeobecnejší, otázky smerovali k zisteniu, ako obyvatelia Nového Sadu pociťujú národnostné napätie v krajine. Ich odpovede prezentuje graf č. 9.

Graf č. 9: Pociťovanie národnostného napätia

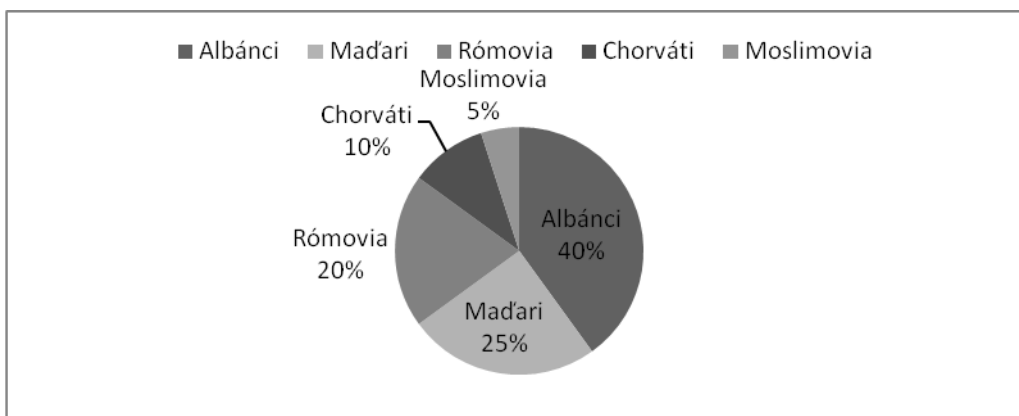

Zdroj: vlastný výskum, Nový Sad, 2009

Najvyšší podiel získali respondenti, ktorí žiadne napätie nepociťovali - presná polovica. To by sa dalo vysvetliť tým, že Vojvodina – na rozdiel od Srbska – je multietnické územie, kde dokážu menšiny spolupracovať a tolerovať sa. Naznačujú to aj odpovede 15 % respondentov, ktorí vnímajú napätosť miestnu, na regionálnej alebo lokálne úrovni a často sa vyjadrovali v zmysle, že Vojvodiny sa to netýka. Ďalších 29 % respondentov vyjadrilo názor, že národnostné napätie je produkované iba zo strany politikov, iba malý počet respondentov sa vyjadril v zmysle, že pociťuje národnostné napätie na celom území Srbska.

Čo sa týka existencie problematických menšín, ich prítomnosť v Srbsku vnímalo 26 % respondentov. Väčšina skúmaných si nemyslí, že sú v Srbsku problematické menšiny, avšak častokrát sa tu vyskytoval názor, že Vojvodina nie je Srbsko, že tu je všetko v poriadku a problém je len v Srbsku. Zastúpenie tzv. problematických menšín je zhrnuté v grafe č. 10.

Graf č. 10: Problematické menšiny v Srbsku

Zdroj: vlastný výskum, Nový Sad, 2009

Najvyššie percento v počte problematických menšín pripadlo pochopiteľne na Albáncov (40 %), kvôli vojne a strate Kosova. Maďarské separatistické snahy posunuli maďarskú menšinu na druhé miesto s 25 % z celkového súboru. Vyššie percento (20 %) označilo za problematickú rómsku menšinu – z dôvodu ich vysokej kriminality a neprispôsobivosti. V menšej miere boli za problematických považovaní ešte Chorváti a Moslimovia.

Na základe zistení orientačného prieskumu možno konštatovať, že informovanosť Srbov z Nového Sadu o slovenskej menšine je pomerne dobrá, rovnako aj spolužitie s ňou. Prieskum naznačil tendenciu znižovania informovanosti o slovenskej menšine u mladých Srbov, rovnako aj slabé väzby na slovenskú menšinu u najmladšej generácie. Vojvodina v očiach respondentov pôsobí ako bezproblémové multietnické územie, napätie

sa pociťuje prevažne v súvislosti so zvyškom Srbska alebo sa vníma ako dôsledok činnosti politikov. Prevažil názor, že v krajine sa vo väčšej miere nevyskytujú problematické menšiny. Z problematických menšín boli uvedené hlavne tie, ktoré ohrozujú územnú celistvosť Srbska – Albánci a Maďari, ako aj z väčšiny neprispôsobivá menšina Rómov.

7.2 STAV KULTÚRNEJ IDENTITY, ÚROVEŇ SPOLUŽITIA SO SRBMI A PERCEPCIA BUDÚCNOSTI VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV V BÁČSKOM PETROVCI

Ako už naznačili výsledky dotazníkového šetrenia medzi Srbmi, dobré vzťahy medzi Slovákami a Srbmi možno predpokladať aj z uhľa pohľadu slovenskej menšiny v Báčskom Petrovci. Prieskum medzi Slovákami v Báčskom Petrovci sa uskutočnil na vzorke 163 respondentov. Prebehol kvótny výber, na vzorke približne 3 % Slovákov v Petrovci, pri ktorom bola snaha zohľadniť vekovú štruktúru aj pohlavie. Podobne ako u srbskej vzorky respondentov, aj tu bola menšia ochota zúčastniť sa dotazníkového šetrenia u mužov ako u žien (Tab. č. 4).

Tab. č. 4: Zastúpenie respondentov na základe veku, pohlavia a vzdelania

		vzd				pohl		Total	
		ZŠ	SŠ bez maturity	SŠ s maturitou	vysoká škola	muž	žena		
vek	do 30	Count	11	4	28	4	19	28	47
		% of Total	6,7%	2,5%	17,2%	2,5%	11,7%	17,2%	28,8%
	31 - 45	Count	2	2	31	20	19	38	55
		% of Total	1,2%	1,2%	19,0%	12,3%	11,7%	22,1%	33,7%
	46 - 60	Count	6	2	17	11	16	20	36
		% of Total	3,7%	1,2%	10,4%	6,7%	9,8%	12,3%	22,1%
	61 a viac	Count	12	0	9	4	15	10	25
		% of Total	7,4%	,0%	5,5%	2,5%	9,2%	6,1%	15,3%
Total		Count	31	8	85	39	69	94	163
		% of Total	19,0%	4,9%	52,1%	23,9%	42,3%	57,7%	100,0%

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

Z tabuľky vyplýva, že 42,3 % súboru tvorili muži a 57,7 % ženy. Podľa vzdelanostnej štruktúry dominuje stredoškolské vzdelanie s maturitou, ktoré uviedlo až 52,1 % skúmaných. Vysokoškolské vzdelanie mala približne štvrtina respondentov a základné okolo jednej pätiny. V súbore boli zastúpené všetky vekové skupiny: z najmladšej generácie bolo 28,8 % respondentov, z mladšej strednej 33,7 %, zo staršej strednej 22,1 % respondentov a staršia generácia bola zastúpená 15,3 % respondentmi. Podarilo sa teda dosiahnuť pomerne vyrovnanú štruktúru anketovaných Slovákov v Báčskom Petrovci.

Po preskúmaní základných demografických charakteristík výskumného súboru bolo dôležité vybrať štatistickú metódu, ktorá by uľahčila prácu s empirickým materiálom. Jednalo sa o kvalitatívne premenne a bolo potrebné použiť metódu, ktorá by odhalila skryté vzťahy a zistila, prečo a ako sú premenné navzájom podobné. Keďže bol počet premenných vyšší ako 2, pristúpilo sa k analýze hlavných komponentov, ktorá bola vybratá ako jedna z metód optimálneho škálovania pre analýzu multivariačných dát (Leeuw, Mair 2009). Vstúpilo do nej 9 premenných (vzdelanie, viera, materinský jazyk, účasť v spolkoch aktívna a pasívna, kontakt so Slovenskom a vnímanie asimilácie, financovania a budúcnosti slovenskej menšiny vo Vojvodine), ktoré sú uvedené v tabuľke č. 5.

Tab. č. 5: Analýza hlavných komponentov premenných pri slovenských anketách

	Component			
	1	2	3	4
vzd	-.407	.055	.166	-.533
viera	-.039	-.045	.791	.134
mat_jaz	.034	-.015	.784	-.115
spolky_aktiv	.228	-.793	.080	.272
spolky_pasiv	.229	.751	-.023	.257
asimilacia	-.190	.032	.099	.808
buduc_svk	.778	-.088	-.131	-.200
kontakt_SVK	.739	-.170	.124	.297
financ_kult	.697	.317	.055	-.048

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

Pri analýze bola využitá rotovaná matica, ktorá bola rotovaná metódou Varimax. KMO index (Kaiser-Meyer-Olkin index), ktorý porovnáva významnosť korelácií dosiahol hodnotu 0,546. Keďže je hodnota vyššia ako 0,5 môžeme výsledky považovať za prijateľné, aj keď hodnota ich významnosti je podpriemerná. Podobnosti premenných v našej analýze zatriedili premenné do štyroch komponentov, ktoré vysvetľujú 65 % variability. Za relevantnú hranicu podobnosti medzi premennými bola stanovená hranica +/- 0,4. Dostali sme niekoľko zaujímavých vzťahov, ktoré naznačuje tabuľka a budú podrobnejšie rozoberané v ďalších častiach kapitoly.

Prvý komponent pojednáva o závislosti odpovedí ohľadom kontaktu so slovenskou menšinou, budúcnosti slovenskej menšiny a financovania kultúry vzhľadom na vzdelanie respondentov, môžeme ho nazvať komponentom percepcie vnímania stavu slovenskej menšiny. Druhý komponent pojednáva o negatívnej závislosti medzi aktívnou a pasívnou účasťou v kultúrnych spolkoch a môže byť nazvaný ako komponent kultúrnej organizovanosti Slovákov. Tretí komponent poukazuje na vzťah medzi jazykom a náboženstvom – kultúrny komponent. Posledný štvrtý komponent odhaľuje závislosť medzi vnímaním asimilácie a vzdelaním – komponent budúcnosti slovenskej menšiny. Komponenty budú v nasledovných kapitolách použité na lepšie pochopenie stavu

slovenskej menšiny a hľadanie skrytých súvislostí, tak isto budú aj doplnením exploračnej analýzy, ktorá už bola použitá pri predstavení vzorky respondentov.

7. 2. 1 STAV KULTÚRNEJ IDENTITY SLOVÁKOV VO VOJVODINE

Základnou črtou, ktorá mapuje stav kultúrnej identity menšín, je jazyk. V prípade vojvodinských Slovákov je to aj evanjelické náboženstvo, ktoré si zo Slovenska priniesli ich predkovia. Podľa všeobecných údajov deklarovalo na úrovni celej Vojvodiny až 97,1 % Slovákov ako svoj materinský jazyk slovenčinu. Podobne je tomu aj v Báčskom Petrovci, kde vyšla v prieskume 95,1% používanosť slovenčiny a bol zistený aj jeden bilingválny srbsko-slovenský respondent, čo tvorí dokopy 95,7 %. Komponent č. 3 objavil súvislosť medzi jazykom a náboženstvom a tá je zaznamenaná v tabuľke č. 6.

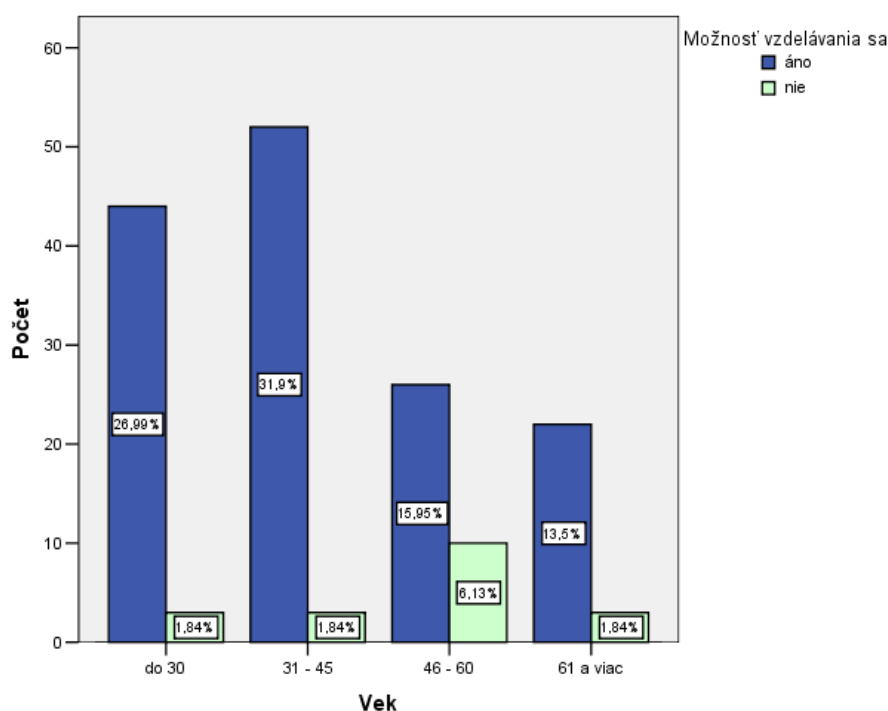
Tab. č. 6: Závislosť medzi náboženstvom a materiským jazykom

			mat_jaz				Total
			slovenský	srbský	iný	slovenský a srbský	
viera	evanjelická	Count	152	2	1	1	156
		% within viera	97,4%	1,3%	,6%	,6%	100,0%
		% of Total	93,8%	1,2%	,6%	,6%	96,3%
	katolícka	Count	0	1	0	0	1
		% within viera	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% of Total	,0%	,6%	,0%	,0%	,6%
	pravoslávna	Count	0	2	0	0	2
		% within viera	,0%	100,0%	,0%	,0%	100,0%
		% of Total	,0%	1,2%	,0%	,0%	1,2%
	bez vyznania	Count	2	1	0	0	3
		% within viera	66,7%	33,3%	,0%	,0%	100,0%
		% of Total	1,2%	,6%	,0%	,0%	1,9%
Total		Count	154	6	1	1	162
		% within viera	95,1%	3,7%	,6%	,6%	100,0%
		% of Total	95,1%	3,7%	,6%	,6%	100,0%

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

Až 98 % evanjelických Slovákov (vrátane bilingválneho respondenta) uviedlo ako materinský jazyk slovenčinu. Pri katolíckej a pravoslávnej viere je 100 % materinský jazyk srbský. Penetrácia srbského jazyka a pravoslávnej viery medzi Slovákov vzniká zmiešanými manželstvami: keď je matka Slovenka a otec Srb dochádza často krát k situácii, že otec nedovolí matke komunikovať s deťmi po slovensky. Je to hlavne prípad Magličanov, ktorí sú potomkovia Srbských prisťahovalcov z Bosny a zastávajú radikálnejšie postoje. Ďalším významným ukazovateľom stavu kultúrnej identity je možnosť vzdelávať sa v slovenskom jazyku a študovať kultúru (Graf č. 11).

Graf č. 11: Možnosti vzdelávania sa v slovenskom jazyku

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

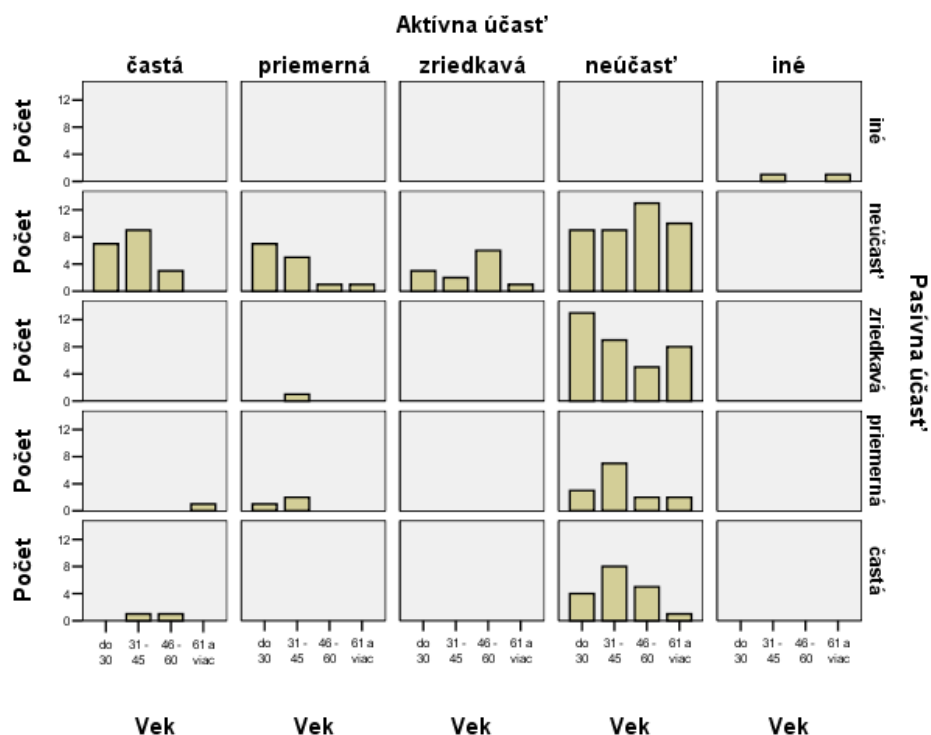
Z grafu vyplýva, že až 88,3 % z celkového počtu respondentov malo možnosť vzdelávať sa v slovenskom jazyku a študovať kultúru. To svedčí o pomerne dobrej možnosti vzdelávať sa v menšinovom jazyku. Badat' však väčší podiel odpovedí o nedostatku možností vzdelávania sa u staršej strednej generácie (tvorí 6,13 % všetkých respondentov), ktorí sa v materskom jazyku vzdelávať nemohli. Podrobnejšou analýzou sa prišlo k záverom, že v tej dobe bola v Petrovci nedostatočná kapacita pre študentov a v 60-tych rokoch bolo gymnázium dobudované. Ďalším dôvodom nízkej možnosti vzdelávania sa bola skutočnosť, že staršie generácie pochádzali zo Starej Pazovej, Zemunu a Báčskej Palanky, kde deklarovali nemožnosť vzdelávania sa v ich materskom jazyku. Znížený prístup ku vzdelaniu sa taktiež objavil aj u mladšej generácie v Novom Sade, kde aj napriek významnej menšine nie je slovenská škola.

Tretí pohľad na súčasný kultúrny stav Slovákov v Báčskom Petrovci sa dotýkal aktívnej a pasívnej organizovanosti v kultúrnych spolkoch (hlavným spolkom je tam Matica Slovenská). Komponent č. 2 preukázal negatívnu podobnosť medzi aktívnou a pasívnou účasťou, teda ľudia, čo sa zúčastňujú spolkov aktívne, sa nezúčastňujú pasívne a naopak.

Celkovo sa v akciách spolkov zúčastňuje 74,7 % respondentov, čo je pomerne vysoká účasť. Pasívnu účasť v spolkoch uviedlo spolu 46,9 % respondentov, pri aktívnej

účasti to bolo len 33,3 % respondentov. Podrobnejší prehľad organizovanosti v spolkoch podľa veku prezentuje graf č. 12.

Graf č. 12: Organizovanosť v spolkoch vzhľadom k veku

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

Z údajov vyplývajúci trend vysokej účasti v organizáciách a spolkoch pomáha Slovákom v Petrovci udržiavať kultúrne a národné povedomie na vysokej úrovni. Prejavil sa tiež trend znižovania účasti v organizáciách s rastúcim vekom.

7. 2. 2 ÚROVEŇ SPOLUŽITIA SLOVÁKOV SO SRBAMI A INÝMI MENŠINAMI

Úroveň spolužitia s ostatnými menšinami sa skúmanla z viacerých aspektov. Jedna z otázok smerovala k pocitom diskriminácie, ďalšia sa týkala vzťahu k Srbom – v minulosti aj v súčasnosti, ako aj k iným menšinám. Pri diskriminácii sa nepreukázala vysoká miera výskytu, spolu 14,2 % respondentov uviedlo, že sa s diskrimináciou stretli (Tab. č. 7). Uvádžali hlavne konflikty s Magličanmi, bitky a urážky, hlavne za mlada. Ďalej to boli skúsenosti s Chorvátmi počas vojny, tiež v škole, ale vyskytol sa aj názor, že sa cítili diskriminovaní od Slovákov na Slovensku.

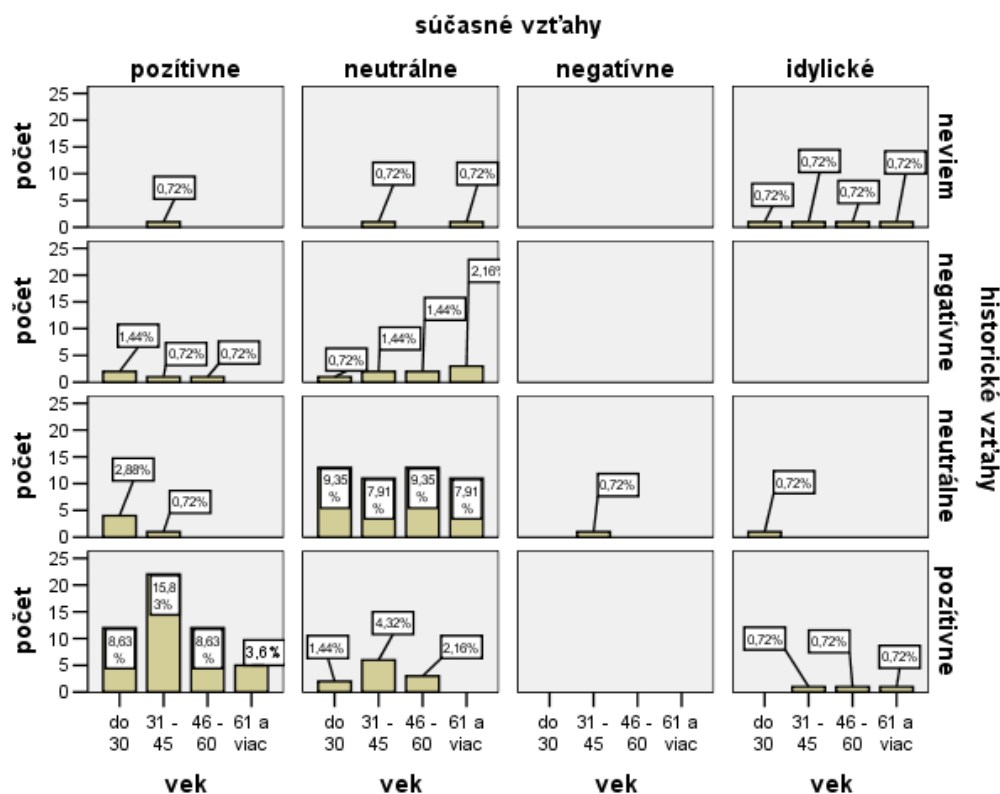
Tab. č. 7: Skúsenosť Slovákov s diskrimináciou

Total	Count	23	139	162
	% of Total	14,2%	85,8%	100,0%

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

Úroveň spolužitia so Srbmi sa skúmala v dvoch dimenziách, sledovala sa historicky aj v súčasnosti. Graf č. 13 prezentuje triedenie hodnotenia podľa veku respondentov.

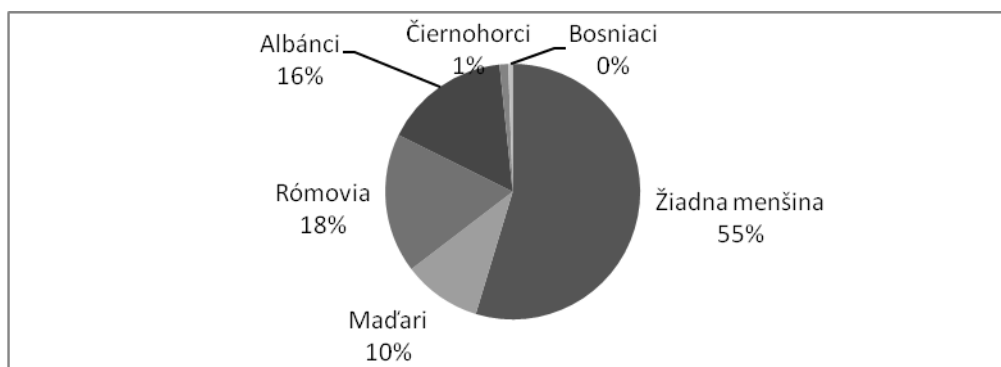
Graf č. 13: Vzťahy medzi Slovákami a Srbmi v histórii a súčasnosti

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

V perspektíve súčasnosti je badať veľký podiel neutrálnych vzťahov (50 %), ale zároveň pozitívnych a veľmi pozitívnych, ktoré spolu získali 48 %. V porovnaní s minulosťou síce neklesol počet pozitívnych hodnotení (46,8 %), avšak minulosť vnímali respondenti viac negatívne, čo sa prejavilo na nižšej neutralite vzťahov a na vyššej negativite (8,2 % v minulosti a 2 % v súčasnosti), čo môže byť spôsobené hlavne negatívnymi skúsenosťami starších ročníkov. Z odpovedí respondentov badať, že vzťahy sú dobré, oproti iným menšinám nadštandardné a je tu vízia, že vzťahy sa budú stále zlepšovať. S tým súvisí aj chápanie problematických menšín v Srbsku a v tomto chápaní sa príliš slovenské odpovede nelíšili od srbských (Graf č. 14).

Graf č. 14: Problematické menšiny v Srbsku

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

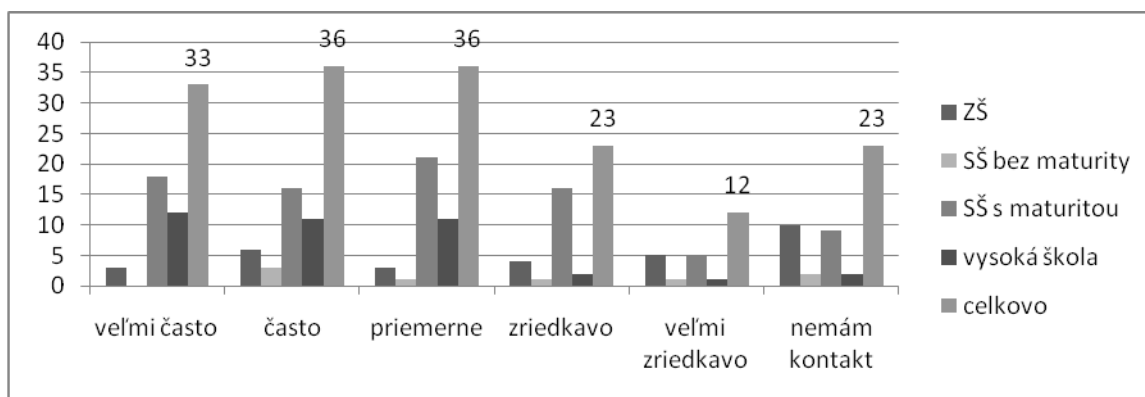
Z grafu vyplýva, že väčšinu menšín Slováci v Báčskom Petrovci nepovažujú za problematické. Ako problematické sa spomenuli rovnaké menšiny, ktoré uvádzali skúmaní Srbi z Nového Sadu. Rozdiel bol iba v poradí – na prvé miesto zaradili Slováci vyššou kriminalitou líšiacich sa neprispôsobivých Rómovi a separatistickí Albánci a Maďari sú na nižšej priečke.

7. 2. 3 PERCEPCIA VLASTNEJ KOMUNITY A BUDÚCNOSTI VOJVODINSKÝCH SLOVÁKOV

Vnímanie vlastného etnika je dôležitý fenomén, ktorý odzrkadľuje budúcnosť a zachovanie identity menšiny. Dotazník sa preto zamerával aj na otázky typu: ako Slováci vnímajú svoju budúcnosť, či sú si vedomí asimilácie, alebo či majú kontakt so Slovenskom (Tab. č. 8). Z tabuľky vyplýva, tak ako ukázali komponenty číslo jedna a štyri, súvislosť medzi vzdelanosťou a odpoveďami respondentov. Asimiláciu si uvedomuje 74,4 % respondentov, pričom najvýraznejšie si ju uvedomujú vysokoškolsky vzdelaní respondenti, z ktorých až 86,8 % si je vedomých asimilácie. V otázke budúcnosti až 64,9 % respondentov verí, že sa bude budúcnosť Slovákov v Srbsku zlepšovať alebo mierne zlepšovať. Vysokoškolsky vzdelaní ľudia sa vyhýbali definitívnym odpoveďami a prikláňali sa k odpoveďami s prívlastkom „mierne“, boli aj menej pesimistickí ako ľudia so základnou školou, ktorí uviedli, že budúcnosť smeruje k horšiemu až v 25,8 % (oproti vysokoškolsky vzdelaným s 5,3 %). Aj pri financovaní menšiny v porovnaní s inými menšinami prevažovali pozitívne odpovede (57,7 %). Pozitívnejší pohľad opäť rástol so vzdelaním, kedy až 76,9 % vysokoškolsky vzdelaných uviedlo pozitívnu odpoveď. Pri kontakte so Slovenskom opäť rástla intenzita kontaktu v závislosti od vzdelania. Z celkového súboru časté kontakty so Slovenskom uviedlo 42,3 % respondentov, z vysokoškolákov to bolo až

59 % (Graf č. 15). Tu je možné obecné skonštatovanie, že tieto údaje prekazujú pozitívny vplyv vzdelania pre stav a vývoj spoločnosti.

Graf č. 15: Intenzita kontaktov so Slovenskom

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009

Kontakt so Slovenskom je teda pomerne vysoký. Zaujímavé bolo zistenie, že až 63,3 % ľudí, ktorí majú kontakt so Slovenskom, majú kontakt s vojvodinskými Slovákmi. To svedčí o vysokej migrácii vojvodinských Slovákov na Slovensko, ako aj o množstve študentov z Báčskeho Petrovca na Slovensku.

Na základe výsledkov prieskumu môžeme skonštatovať existenciu nadštandardných vzťahov medzi Slovákmi a Srbmi, hlavne v porovnaní s inými menšinami. Srbi o Slovákoch vedia, avšak je badať znižujúca sa úroveň informovanosti u mladších ľudí. Diskriminácia sa vyskytla hlavne na miestnej úrovni (bitky, nadávky v mladosti), v menšej miere cez vojnu. Slováci si stále vo veľkej miere zachovávajú jazyk, významnú úlohu pritom zohráva výrazná organizovanosť v spolkoch a organizáciách. Z výskumu taktiež vyplynula veľká diferenciácia názoru ohľadom ich percepcie vlastnej komunity. Vzdelanejší ľudia si viac uvedomujú asimiláciu a majú pozitívnejší pohľad na budúcnosť a širšie kontakty so Slovenskom.

8 ZÁVER

Rozpadom Uhorska zdedili všetky nástupnícke krajiny menšiny iných národov. Takto sa slovenská menšina ocitla v niekoľkých cudzích štátoch, ktoré pred tým tvorili ich domovinu. Práca sledovala ako sa identita vyvíjala cez teoretické koncepty stanovené v úvode práce a boli aplikované na menšiny Slovákov v pozorovaných krajinách. V každom regióne sa národné uvedomenie aj asimilácia vyvíjala rozdielne. V Maďarsku sa obyvatelia vo veľkej miere identifikovali s Maďarskom a zachovali si len etnicitu. K redukcii obyvateľov na 4,9 % z pôvodného stavu od roku 1890 prispela aj asimilačná politika a necitlivý prístup k menšinám. V ostatných krajinách prebehla asimilácia pozvolnejšie, pretože Slováci, keďže sa ocitli v cudzích štátoch, si mohli svoju identitu vymedziť voči „cudziemu“. Vojvodina bola špeciálnym prípadom, kde Slováci až do 70. Rokov 20. stor. zaznamenávali početný rast a asimilácia je tu len otázkou posledných dekád. Mapy, grafy a tabuľky v práci poskytli grafické zobrazenie zmeny etnických areálov v priestore a čase bývalého Uhorska. Taktiež aj prehľadne ukázali aká je v súčasnosti situácia Slovákov v pozorovaných regiónoch. V súvislosti so zachovaním identity boli v práci aj ponúknuté riešenia problému, ktoré sa viažu na zlepšenie školstva, zvýšenia politického vplyvu ako aj to, že v prípade Maďarska je vhodné vnímať slovenskú menšinu na etnickej báze a na základe toho voči nim vymedzovať menšinovú politiku. Behaviorálna charakteristika poskytla informácie o nadštandardnom spolužití Slovákov a Srbov vo Vojvodine ako aj pomerne dobrú informovanosť, hlavne u starších generácií. Rovnako ani Slováci v Srbsku sa necítia ohrození, základné podmienky majú zabezpečené a diskriminácia je len okrajová záležitosť, aj keď asimilácie sú si vedomí. Vojvodina je územím, kde je bilingvizmus prínosný a prirodzený, pomáha Slovákom adaptovať sa do spoločnosti a nebýva zneužívaný v edukačnom systéme na elimináciu národnosti ako je tomu napríklad v Maďarsku.

V úvode stanovené hypotézy sa podarilo potvrdiť. Asimilácia bola potvrdená vo všetkých oblastiach, od extrémne silnej v Maďarsku (za 100 rokov 95,1 % úbytok) po asimiláciu vo Vojvodine, ktorá je záležitosťou novodobou, lenže za posledné 4 dekády úbytok zaznamenal 23,3 %. Druhá hypotéza bola potvrdená zistením, že obyvatelia Báčskeho Petrovca sa vyznačujú silným vnímaním slovenskej identity, čo bolo v prieskume dokázané vysokým podielom užívateľov slovenčiny ako materinského jazyka, vysokou intenzitou kontaktov so Slovenskom ako aj organizovanosťou v spolkoch. Potvrdila sa aj tretia hypotéza, kedy sa Srby pri ankete odvolávali na dobré vzťahy so Slovákami v minulosti (boj proti maďarskému útlaku, boj proti Turkom. Podobne aj v slovenskej ankete v Báčskom Petrovci vyšlo vnímanie historického spolužitia ako výborné. Potvrdenie posledných dvoch hypotéz spolu súvisí. Regióny, kde bola vyššia

disperzita, prebehla rýchlejšia asimilácia. Ďalšími faktormy urýchľujúcimi asimiláciu bola blízkosť väčších miest, rovnaká cirkev u Slovákov a väčšinovej národnosti ako aj nevyhovujúca menšinová politika daného štátu.

Je tu predpoklad, že prínos práce spočíva v možnosti prispieť ku koncipovaniu menšinovej a regionálnej politiky, teda v aplikačnej rovine. Ďalším prínosom práce je prehľadnosť a geografické poňatie, vďaka čomu by mohla byť využívaná pri výučbe. Práca prináša nový pohľad na etnickú identitu slovenských migrantov v krajinách bývalého Uhorska, pretože vznikla na základe analýzy a interpretácie množstva faktorov vplývajúcich na vývoj Slovákov v jazykových areáloch v priestore a čase.

9 ZOZNAM LITERATÚRY

LITERATÚRA:

- BABIAK, J. (2002): Etnická história Slovákov v Juhoslávii. In: Surový, J.: Atlas ľudovej kultúry Slovákov v Juhoslávii, Matica Slovenská, Báčsky Petrovec, s. 17 – 65
- BARKER, CH. (2004): The SAGE Dictionary of Cultural Studies. SAGE publications, London, 211 s.
- BEL, M. (1737): Notitia Hungariae Novae Historico-Geographica. In: Sirácky, J.: Slováci vo svete. Matica slovenská, Martin, s. 47
- BLAŽEK, J., UHLÍŘ, D. (2002): Teorie regionálního rozvoje. Karolinum, Praha, 212 s.
- BOLDOCKÁ, V. (2001): Stredné a vysoké slovenské školstvo v Juhoslávii. In: Stračiak, P.: Slováci v Juhoslávii. Dom zahraničných Slovákov, Bratislava, s. 47
- CAMBEL, S. (1987): Dejiny Slovenska II (1526 - 1848). SAV, Bratislava, 819 s.
- CONFÉRENCE DE LA PAIX 1919-1920: Recueil des actes de la conférence. Partie IV. Paríž
- DANIEL, J. (2007): Slovenská menšina v Rumunsku. Magisterská práca. Katedra geografie, prírodovedecké fakulta Univerzity Palackého, Olomouc, 106 s.
- DESCHAMPS, J. C., DEVOS, T. (1998). Regarding the relationship between social identity and personal identity. In: Tesař, F.: Etnické konflikty. Portál, Praha, s. 53
- DIVIČANOVÁ, A. (2007): „Békéški Slované“, Pilíšania, Tirpáci. Varianty regionálnej a lokálnej identity. In: Šutaj, Š., Szarka, L.: Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Universum, Prešov, s. 104-110
- DOMONOI, P. (2001): Jazyková, kultúrna a náboženská identita národnostných menšín. In: Stračiak, P.: Slováci v Juhoslávii. Dom zahraničných Slovákov, Bratislava, s. 113-117
- EVANS, R. J. W. (2006): Austria, Hungary, and the Habsburgs: Essays on Central Europe, c.1683-1867. Oxford University Press, New York, 337 s.
- FORSTER, M. (2007): Hermeneutics. In: Brian Leiter & Michael Rosen (eds.), The Oxford Handbook of Continental Philosophy. Oxford University Press, New York, s. 30 – 75
- GADAMER, H.-G. (1998): Truth and method (2nd ed.) In: Forster, M. Hermeneutics. In: Leiter, B., Rosen, M.: The Oxford Handbook of Continental Philosophy. Oxford University Press, New York, s. 30 – 75
- GAVRILOVIĆ, S. (1979): Srem od kraja 17. do sredine 18. veka. Filozofski fakultet, Novi Sad, 104 s.
- HALÁSZ, I. (2007): Tzv. lojálni Slováci v dualistickom Uhorsku („dobří Slováci“, „úradní Tóti“, uhorskí vlastenci, maďaróni a tí druhí...). In: Šutaj, Š., Szarka, L.: Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Universum, Prešov, s. 91 – 104

- HARVEY, D. (1996): Justice, nature and the geography of difference. In: Poppe, J.: Poststructuralist ethics: subjectivity, responsibility and the space of community. Progress in Human Geography 27, č. 3, s. 298 – 316
- HLÁŠNIK, P., PASKOVÁ, B. (1997): Slováci v Rumunsku. Humánogeografické aspekty. Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, Nadlak, 119 s.
- HURBAN, J. M. (1848): Slovanský sjezd v Praze 1848. In: Žáček a kol.: Slovanský sjezd v Praze 1848, Orbis, Praha, 135 s.
- CHRŤAN, P. (1958): Starý Petrovec: Zo života Petrovčanov v minulosti. In: Nový život, Petrovec, 10, č. 1-2, s. 26 – 44
- JELEČEK, L. (2007): Environmentalizace vědy, geografie a historické geografie: environmentální dějiny a výzkum změn land use Česka v 19. a 20. století. Klaudyán, 4/2007, č. 1, s. 24
- JENKINS, R. (2000): The limits of identity: ethnicity, conflict and politics. In: Tesař, F.: Etnické konflikty. Portál, Praha, s. 56
- KISS, CS. (2007): Regionális magyar identitás a XIX. század végén – Felső-Magyarország, Felföld, Felvidék Mikszáth múveiben. In: : Šutaj, Š., Szarka, L.: Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Universum, Prešov, s. 73-81
- KMEŤ, J. (1995): Petrovec 1745 – 1995. Zhromaždenie obce, Báčsky Petrovec, 990 s.
- KÓNYA, P. (2007): Uhorské vlastenectvo elity slovenského pôvodu v období protihabsburských povstaní na príklade zemana Juraja Ottlyka. In: Šutaj, Š., Szarka, L.: Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Universum, Prešov, s. 21-32
- LABÁTH, A. (1932): Brožúrka – Naša politika od prevratu dodnes, Petrovec
- LEEuw, J., MAIR P. (2009): Gifi Methods for Optimal Scaling in R: The Package homals. Journal of Statistical Software, 31, č. 4, s. 2
- MARKO A., MARTINICKÝ, P. (1995): Marko A., Martinický P.: Slovensko-maďarské vzťahy – história a súčasnosť vo faktoch. Signum, Bratislava, 83 s.
- MASSEY, D. (1994): Space, Place and Gender. Open University, Milton Keynes, 288 s.
- MATICA SLOVENSKÁ. (1998): Národnostné menšiny v SR z hľadiska demografického vývoja. Matica slovenská, Martin, s. 12
- MATLOVIČ, R. (2006): Geografia – hľadanie tmelu (k otázke autonómie a jednoty geografie, jej externej pozície a inštitucionálneho začlenenia so zreteľom na slovenskú situáciu). Acta Facultatis Studiorum Humanitatis et Naturae Universitatis Prešoviensis, Folia Geographica, 44, č. 9, s. 6 – 43
- MIČIAN, L., ZATKALÍK, F. (1986): Náuka o krajine a starostlivosť o životné prostredie. Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, 264 s.

- MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2002): Prečo mám rád slovenčinu, prečo mám rád Slovensko. Národné osvetové centrum, Bratislava, 40 s.
- MISTRÍK, E. (2006): Slovenská kultúra v multikulturalizme. UKF, Nitra, 99 s.
- MUČAJI, J. (1991): 250 rokov osídlenia Petrovca a sťahovania Slovákov na územie dnešnej Vojvodiny.
- POPÉLY, Á. (2009): Výmena obyvateľstva medzi Československom a Maďarskom a menné zoznamy Maďarov určených na presídlenie. Človek a spoločnosť, 12, č. 1, s. 22
- SIRÁCKY, J. (1980): Slováci vo svete. Matica slovenská, Martin, 304 s.
- SMITH, D. (1989): The ethnic origin of nations. Blackwell, Oxford, 315 s.
- SOJA, E. (1996): Thirdspace: journeys to Los Angeles and other real-and-imagined places. Blackwell, Oxford, 334 s.
- SOÓS, I. (2007): Értelmiségi minták és a Hungarus-tudat. In: Šutaj, Š., Szarka, L.: Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Universum, Prešov, s. 10-21
- SÝKORA, L., PAVLÍNEK, P. (1993): Úvod: Geografie v kontextu spoločenských vied. In: Sýkora, L.: Teoretické prístupy a vybrané problémy v súčasnej geografii. Katedra sociálnej geografie a regionálneho rozvoje PF UK, Praha, s. 1 – 3
- ŠIRKA, J. (1996): Pohľad na niektoré naše ideové a politické orientácie v snahe o národné udržanie sa a spolužitie s inými národmi vo Vojvodine. In: Dudok, M.: 250 rokov života Slovákov vo Vojvodine. Spolok vojvodinských slovakistov, Nový Sad, s. 308-315
- ŠKAVRNA, D. (2007): Lojalita v kontexte etnicity a nacionality a slovenská politika v rokoch 1848/1849. In: Šutaj, Š., Szarka, L.: Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Universum, Prešov, s. 58-73
- ŠOLTÉS, P. (2001): Špecifiká formovania národnej identity na východnom Slovensku na prahu modernej doby. In: Danič, M.: Acta historica Posoniensia I., Štúdie z dejín baníctva a banského podnikania. Zborník k životnému jubileu Mariána Skladaného. Stimul, Bratislava, s. 84-100
- TAJFEL H., TURNER J. C. (1986): The social identity theory of inter-group behavior. In: Tesař, F.: Etnické konflikty. Portál, Praha, s. 51
- TESAŘ, F. (2007): Etnické konflikty. Portál, Praha, 251 s.
- TÖNNIES, F. (1955): Community and Association. Routledge, London, 295 s.
- TUAN, Y. F. (1991): A view of geography. The Geographical Review, 81, č. 1, s. 99 – 107
- URBÁNEK, J. (2006): Krajinné syntézy. Geografický časopis, 58, č. 2, s. 85-98
- VARGA, P. (2007): A nemzetfogalom változatai a 19. századi magyar irodalomban. In: Šutaj, Š., Szarka, L.: Regionálna a národná identita v maďarskej a slovenskej histórii 18.-20. storočia. Universum, Prešov, s. 40-48

INTERNETOVÉ ZDROJE:

- ASHBROOK'S REGIONALISM WEBPAGE A GIS EXERCISE. (2010): Vojvodina (in northern Serbia) by district. <http://www.faculty.sbc.edu/jashbrook/images/vojvodina.gif>
- GOOGLE MAPS. (2009): Central Europe.
<http://maps.google.com/?ie=UTF8&hq=&hnear=Bratislava,+Slovensk%C3%A1+republika&ll=46.800059,20.061035&spn=3.955967,9.876709&t=p&z=7>
- GYMNÁZIUM JÁNA KOLÁRA. (2010): Základné údaje o Gymnáziu Jána Kollára.
<http://jankolar.tripod.com/sk/info.htm>
- HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE. (2009): Census 2001.
http://portal.ksh.hu/portal/page?_pageid=38,119919&_dad=portal&_schema=PORTAL
- LOUŽENSKÝ, J. (2007): Historie slovenského osídlení na území Sedmihradska.
<http://jirilouzensky.txt.cz/clanky/34111/historie-slovenskeho/>
- MAGYAR ELEKTORNİKUS KONYVTÁR. (2010): Anyanyelv térkép népszámlálás 1891 .
Tót. http://mek.niif.hu/00000/00060/html/kepek/monyelv-terkep3_dka.jpg
- MATICA SLOVENSÁ. (2005): Slovenská menšina v Chorvátsku.
<http://www.msilok.sk/slovenska-mensina-v-cro2.htm>
- МИНІСТЕРСТВО ЗАКОРДОННИХ СПРАВ УКРАЇНИ. (2007): Magyarországról.
<http://www.mfa.gov.ua/data/upload/publication/hungary/hun/8956/image007.gif>
- NATIONAL INSTITUTE OF STATISTICS OF ROMANIA. (2009): Census 2002.
<http://www.insse.ro/cms/rw/pages/index.en.do>
- OTTŮV SLOVNÍK NAUČNÝ. (1909): Bakoňský les.
<http://leccos.com/index.php/clanky/bakonsky-les>
- PALLAS NAGY LEXIKONA. (1897): Békes-Csaba.
<http://mek.niif.hu/00000/00060/html/011/pc001184.html#6>
- PAPUČEK, G. (2008): Potreba riešenia slovensko-maďarských vzťahov na základe princípu reciprocity.
<http://www.voltaire.netkosice.sk/archive/slovensko/Potreba%20riesenia%20slovensko-madarskych%20vztahov%20na%20zaklade%20reciprocity.doc>
- PAPUČEK, G. (2010): Pôvod a význam zemepisného mena Pilíš. http://www.pilis-slovak.hu/index.php?option=com_content&task=view&id=59&Itemid=71
- PAULIK, A. (2007): Slováci v Maďarsku v procese transformácie.
http://www.foruminst.sk/publ/disputa/11/disputa11_antal-paulik.pdf
- POLITIC RESEARCH AND CONSULTING INSTITUT. (2009): Back by Popular Demand.
http://www.riskandforecast.com/post/in-depth-analysis/back-by-popular-demand_411.html
- SCHÖN, J. (2007): Slovák ako maďarská repa. <http://www.comp-press-data.hu/Portal/Archives/LUNO/2007/Ln51/I05.pdf>

STATISTICAL OFFICE OF REPUBLIC OF SERBIA. (2009): Census 2002.
<http://webrzs.stat.gov.rs/axd/en/index.php>

VARGA, Á. (2004): Arad megye településeinek etnikai (anyanyelvi/nemzetiségi) adatai, 1880-1992. <http://www.kia.hu/konyvtar/erdely/erdstat/aretn.pdf>

WIKIPÉDIA. (2009): Kingdom of Hungary counties.
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/95/Kingdom_of_Hungary_counties.svg

WIKIPÉDIA. (2009): Ottoman Hungary - 1683.
http://en.wikipedia.org/wiki/File:Hungary_1683.png

WIKIPÉDIA. (2010): Ethnic map of South Bačka District (2002 census).
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/ff/South_backa_ethnic2002.png

WIKIPÉDIA. (2010): Vojvodina west east slavs.
http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/04/Vojvodina_west_east_slavs.png

WWW.SKUHRY.COM. (2009): Maslowova pyramida potreb a hodnot.
<http://www.skuhry.com/img/maslow.gif>

ZVÄZ SLOVÁKOV V CHORVÁTSKU. (2009): Slováci v Chorvátsku. <http://www.savez-slovaka.hr/>

10 PRÍLOHY

Príloha č. 1: Dotazník pre slovenskú menšinu v Srbsku

Vek: do 30; 31-45; 46-60; nad 60

Vzdelanie: ZŠ; SŠ bez mat.; SŠ s mat., VŠ

Pohlavie: M - Ž

Vierovyznanie:

1. Ktorý jazyk považujete za materský?
 - a) Slovenský
 - b) Srbský
 - c) Iný

2. Myslíte si, že je dostatočne financovaná kultúra slovenskej menšiny v Srbsku v porovnaní s inými menšinami?
 - a) Určite áno
 - b) Skôr áno
 - c) Skôr nie
 - d) Určite nie

3. Mali ste možnosti vzdelávať sa v slovenskom jazyku a študovať slovenskú kultúru?
Áno - Nie

4. Stretli ste sa s diskrimináciou na základe vašej národnosti? Akou?
Áno – Nie
.....

5. Akou frekvenciou by ste hodnotili váš kontakt s ľuďmi na Slovensku? Jedná sa pôvodne o Vojvodinských Slovákov?
 - a) Veľmi často
 - b) Často
 - c) Priemerne
 - d) Zriedkavo
 - e) Veľmi zriedkavo
 - f) Nemám kontakt
Áno - Nie

6. Ako vnímate spolužitie Slovákov a Srbov z
A: historického hľadiska
.....
B: súčasnosti
.....

7. Ktoré menšiny v Srbsku považujete za problematické? Prečo?
.....
.....

8. Z ktorej obce Srbska pochádzate?

9. Vašu účasť v slovenských spolkoch hodnotíte?

- a) Aktívna (organizovanie) častá
- b) Aktívna (organizovanie) priemerná
- c) Aktívna (organizovanie) zriedkavá
- d) Pasívna účasť častá
- e) Pasívna účasť priemerná
- f) Pasívna účasť zriedkavá
- g) Iná odpoveď, aká:.....

10. Prebieha podľa vás v Srbsku asimilácia Slovákov?

Áno - Nie

11. Ako vidíte vývoj slovenskej menšiny v Srbsku do budúcnosti?

- a) Vývoj k lepšiemu
- b) Neutrálny vývoj mierne k lepšiemu
- c) Neutrálny vývoj mierne k horšiemu
- d) Vývoj k horšiemu
- e) Budúcnosť Slovákov v Srbsku je kritická
- f) Iná odpoveď, aká:.....

Ak máte záujem, pridajte na záver Vaše pripomienky, komentár k téme národnostných menšín alebo slovenskej menšiny

v Srbsku:.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

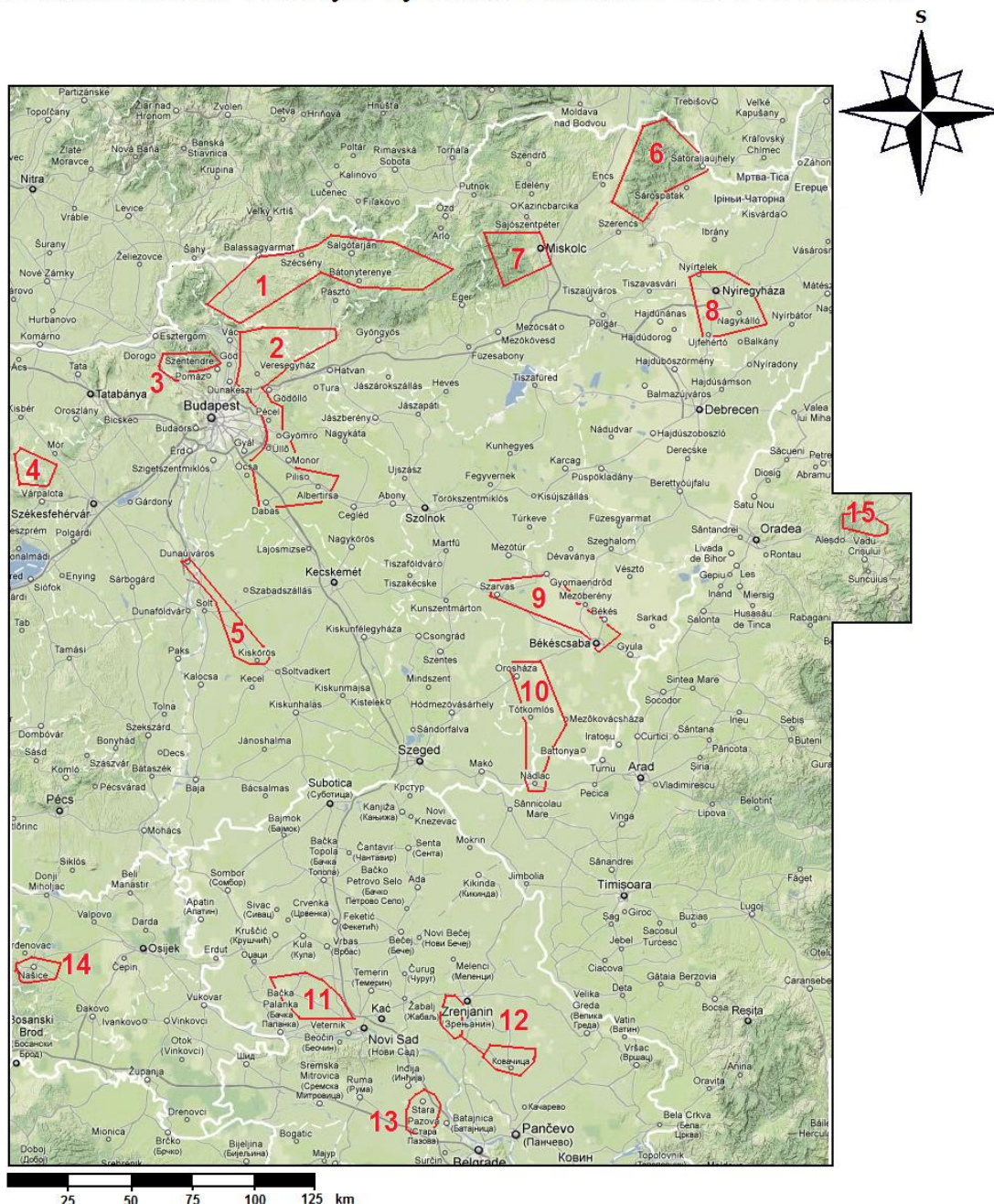
Ďakujem veľmi pekne za Vašu ochotu a čas!

Príloha č. 2: Dotazník pre Srbov v Novom Sade o Slovákoch

1. Viete o existencii Slovenskej menšiny v Srbsku?
Áno – Nie
Ak áno viete v ktorých lokalitách?
A:.....
B: neviem
2. Akého charakteru je podľa vás spolunažívanie Slovákov a Srbov v Srbsku?
 - a) Harmonické
 - b) Pokojné
 - c) Neutrálne
 - d) Problematické
 - e) Nevraživosť
 - f) Naviem posúdiť
3. Aký je váš pohľad na Slovákov ako národnostnú menšinu v Srbsku?
 - a) Neproblematická menšina
 - b) Neutrálna menšina
 - c) Problematická menšina
 - d) Naviem o existencii slovenskej menšiny
 - e) Naviem posúdiť
4. Vnímate národnostné napätie v Srbsku?
 - a) Napätie na celoštátnej úrovni
 - b) Napätie na miestnej úrovni
 - c) Napätie je vykonštruované politicky
 - d) V Srbsku nieje národnostné napätie
 - e) Je to kritický problém
5. Považujete niektoré národnostné menšiny v Srbsku za problematické? Ak áno, aké?
Áno – Nie
Áno
považujem:.....

Obr. č. 3: Mapa slovenských etnických ostrovov v Uhorsku v 18. a 19. storočí

Slovenské etnické ostrovy v bývalom Uhorsku v 18. a 19. storočí

Oblasti so slovenským obyvateľstvom:

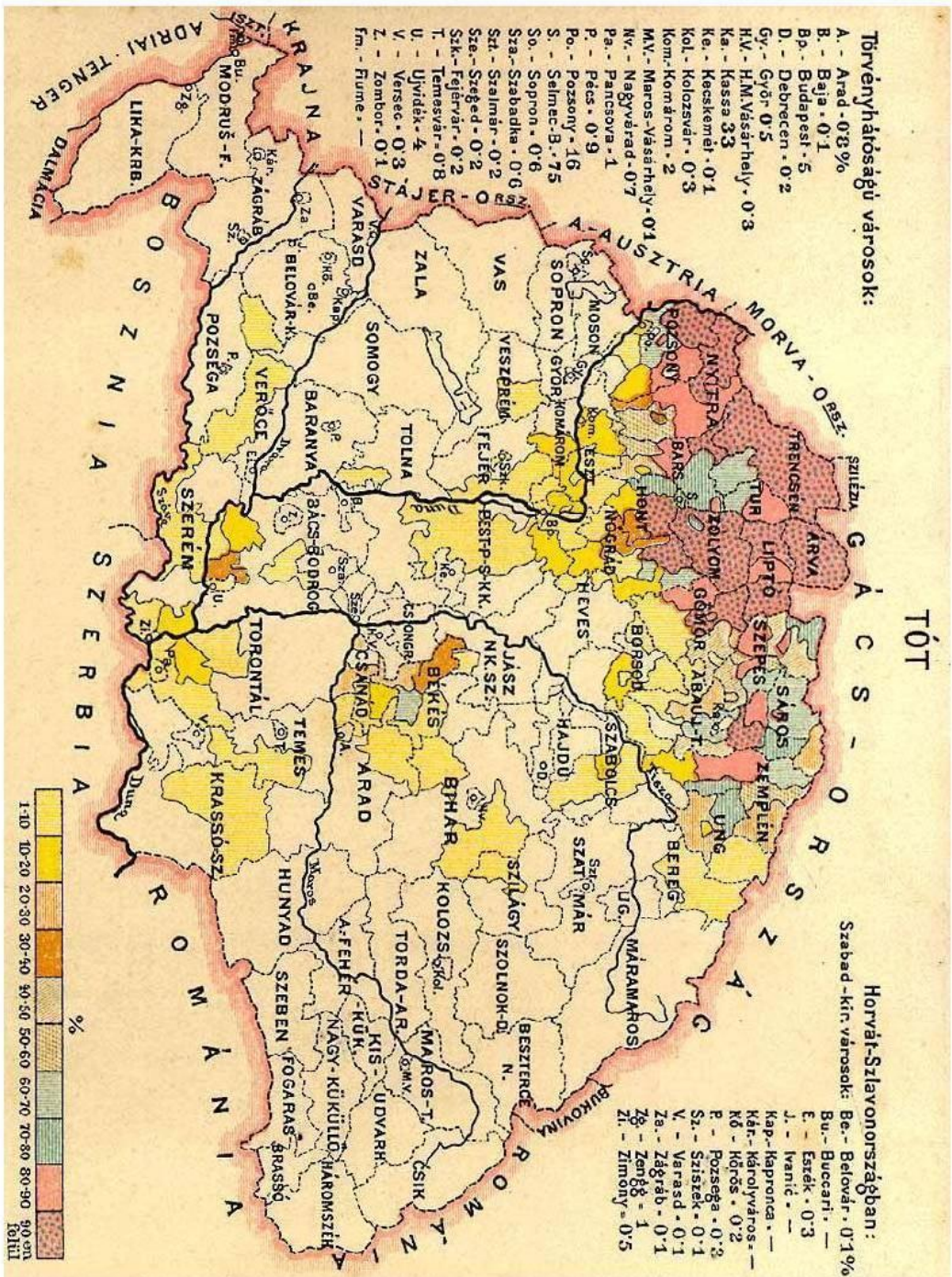
1 Novohradská oblasť	9 Békešský jazykový ostrov
2 Kerepešský jazykový ostrov	10 Čanádsky jazykový ostrov
3 Pilišský jazykový ostrov	11 Báčsky jazykový ostrov
4 Bakoňský jazykový ostrov	12 Banátske jazykové ostrovy
5 Centrálno-maďarský jazykový ostrov	13 Sriemsky jazykový ostrov
6 Juhozemplínska oblasť	14 Slavónsky jazykový ostrov
7 Bukovský jazykový ostrov	15 Transylvánsky jazykový ostrov
8 Níred'házsky jazykový ostrov	

Zdroje: Sirácky (1980), <http://maps.google.com/>

Filadelfi, S. 2009

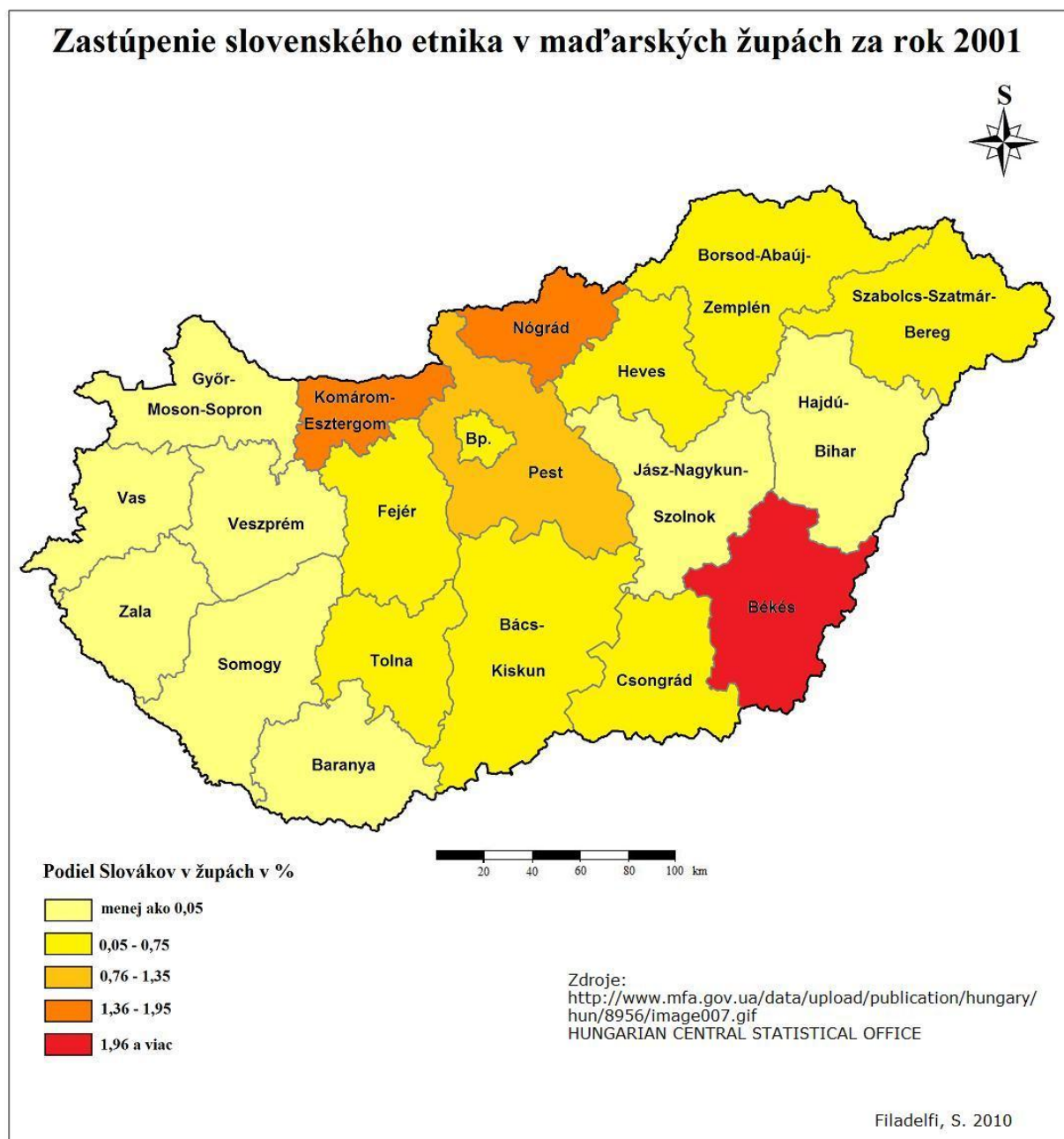
Obr. č. 4: Podiel Slovákov v uhorských župách v roku 1891

Podiel Slovákov v uhorských župách v roku 1891

Zdroj: http://mek.nif.hu/00000/00060/html/kepkek/monyelv-terkep3_dka.jpg

Obr. č. 5: Zastúpenie slovenského etnika v maďarských župách za rok 2001

Tab. č. 2: Zoznam obcí so Slovenskou menšinou v roku 2001 v Maďarsku

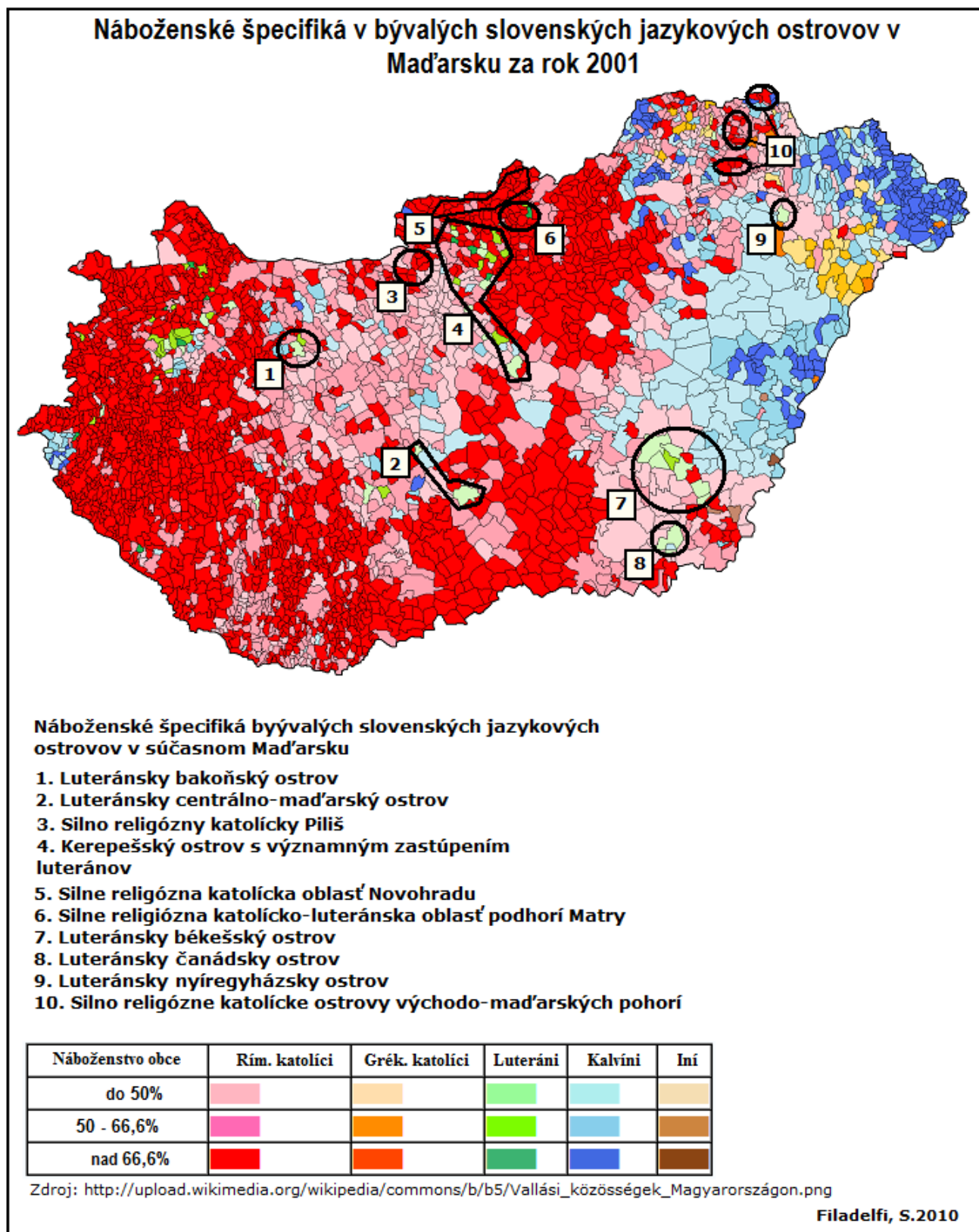
Poradie	Názov obce	slovenská etnická príslušnosť v %
1	Mlynky (Pilisszentkereszt)	70
2	Répašská Huta (Répáshuta)	57,2
3	Čív (Piliscsév)	54,9
4	Šámšonház (Sámsonháza)	49,7
5	Kardoš (Kardos)	49,1
6	Dolné Peťany (Alsópetény)	44,2
7	Vágašská Huta (Vágáshuta)	44
8	Agárd (Ősagárd)	42,5
9	Horné Peťany (Felsőpetény)	40,9
10	Kirt' (Erdőkürt)	40,6
11	Guta (Galgaguta)	40,1
12	Irminčok (Örménykút)	37,5
13	Santov (Pilisszántó)	34,1
14	Banka (Bánk)	33,8
15	Lucina (Lucfalva)	33,5
16	Kétšoproň (Kétsoprony)	32,5
17	Senváclav (Pilisszentlászló)	30,4
18	Tardoš (Tardos)	29,7
19	Kestúc (Kesztölc)	29,6
20	Nová Huta (Bükkszentkereszt)	28,1
21	Alkár (Mátraszentimre)	27,8
22	Horná Huta (Mátraszentistván)	27,8
23	Slovenský Komlós (Tótkomlós)	26,7
24	Dunaed'ház (Dunaegyháza)	25,3
25	Veňarec (Vanyarc)	24,9
26	Šářišáp (Sárisáp)	23,8
27	Đurka (Galgagyörk)	22,9
28	Čabasabadi (Csabaszabadi)	22,5
29	Terany (Terény)	21,3
30	Níža (Nézsza)	20,1
31	Malá Huta (Kishuta)	19,9
32	Bír (Bér)	17,2
33	Fizér (Füzér)	14,2
34	Čomád (Csomád)	13,9
35	Ambróz (Ambrózfalva)	13
36	Veľký Bánhedeš (Nagybánhegyes)	12,3
37	Telekgerendáš (Telekgerendás)	11,9
38	Legínd (Legénd)	11,8
39	Dolný Regmec (Alsóregmec)	11,7
40	Eđháza (Egyházasdengeleg)	8,9
41	Pitvaroš (Pitvaros)	8,9
42	Mod'oróš (Mogyorósbánya)	8,8

43	Malá Nána (Kisnána)	8,2
44	Pišpek (Püspökhatvan)	8,2
45	Sarvaš (Szarvas)	7,9
46	Síleš (Vértesszőlős)	7,8
47	Hollóház (Hollóháza)	7,7
48	Sudice (Szügy)	7,7
49	Jača (Acsa)	7,2
50	Peterka (Péteri)	7,2
51	Velká Huta (Nagyhuta)	7
52	Bokor (Bokor)	6,8
53	Ečer (Ecser)	6,7
54	Miška (Miske)	6,6
55	Gerendáš (Gerendás)	6,4
56	Dabaš-Šára (Dabas-Sári)	6,1
57	Békešská Čaba (Békéscsaba)	6
58	Keseg (Keszeg)	5,8
59	Čabačud (Csabacsüd)	4,6
60	Dág (Dág)	4,6
61	Kondoroš (Kondoros)	4
62	Nostra (Márianosztra)	3,5
63	Čuvár (Csővár)	3,2
64	Malý Kereš (Kiskőrös)	3,1
65	Suha (Mátraalmás)	3
66	Šápov (Nógrádsáp)	3
67	Velká Tarča (Nagytarcsa)	2,8
68	Medešed'háza (Medgyesegyháza)	2,7
69	Pilíšska Čaba (Piliscsaba)	2,6
70	Sed' (Sződ)	2,6
71	Poľný Berinčok (Mezőberény)	2,5
72	Kóšpallag (Kóspallag)	1,9
73	Mikóháza (Mikóháza)	1,9
74	Šóskút (Sóskút)	1,7
75	Tárnok (Tárnok)	1,6
76	Čemer (Csömör)	1,4
77	Maglód (Maglód)	1,4
78	Pálháza (Pálháza)	1,4
79	Čerňa (Bakonycsernye)	1,3
80	Čobánka (Csobánka)	1,3
81	Ostrihom (Esztegom)	1,3
82	Bánačka (Sátoraljaújhely - Rudabányácska)	1,2
83	Jášč (Jásd)	1,2
84	Novohrad (Nógrád)	1,2
85	Capár (Szápár)	1,1
86	Oroslán (Oroszlány)	1

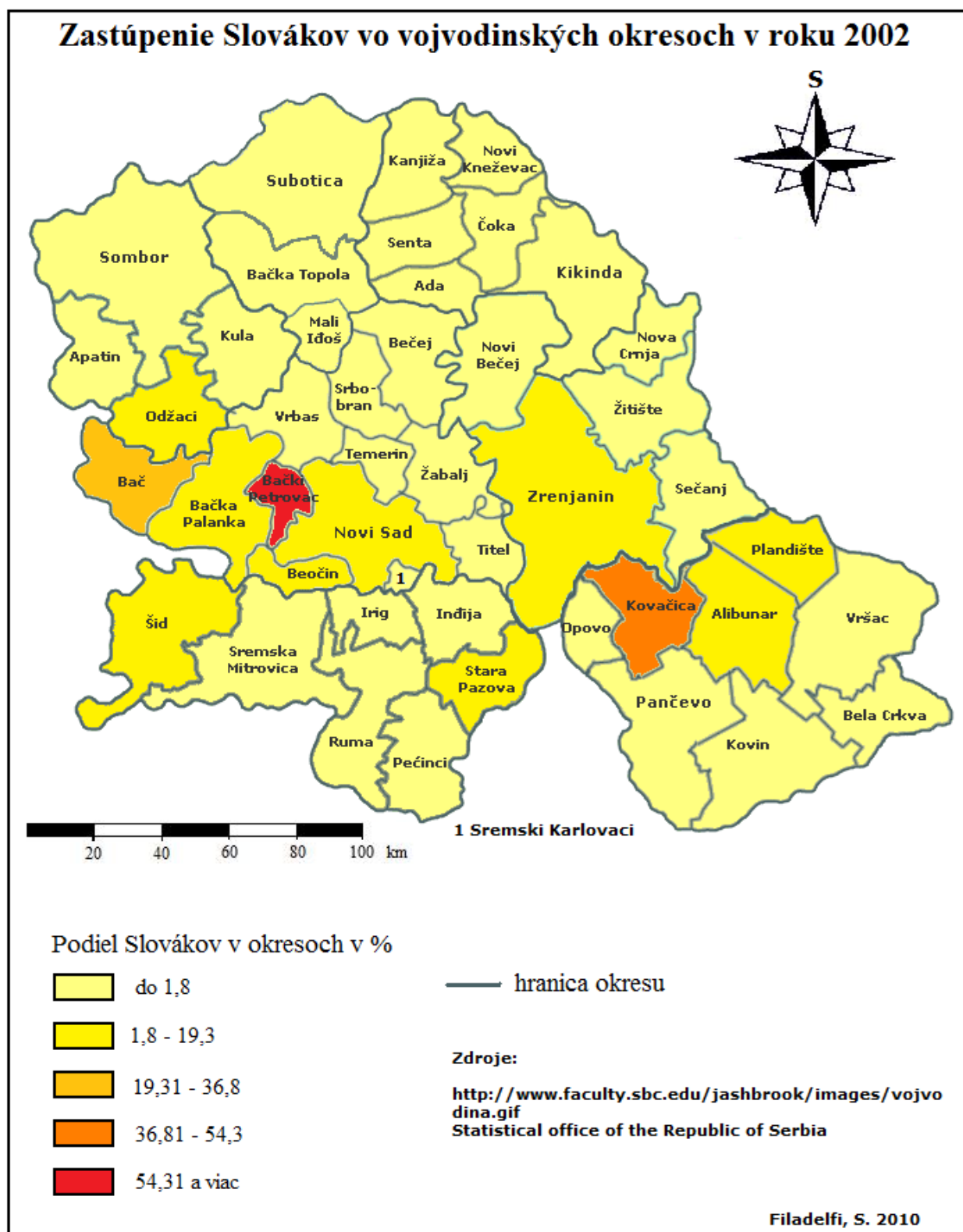
87	Rátót (Vácrátót)	0,8
88	Egreš (Vácegres)	0,7
89	Perbal (Perbál)	0,7
90	Annavölgy	0,6
91	Bánhida (Tatabánya-Bánhida)	0,6
92	Dorog (Dorog)	0,6
93	Pomáz (Pomáz)	0,6
94	Elek (Elek)	0,5
95	Pilíš (Pilis)	0,5
96	Rétšag (Rétság)	0,5
97	Vacov (Vác)	0,5
98	Netejč (Nőtincs)	0,4
99	Budapešť (Budapest)	0,3
100	Irša (Albertirsa)	0,3
101	Miškovec (Miskolc)	0,3
102	Stará Huta (Bükkszentlászló)	0,3
103	Balašské Ďarmoty (Balassagyarmat)	0,2
104	Domoslo (Domoszló)	0,2
105	Segedín (Szeged)	0,2
106	Níred'háza (Nyíregyháza)	0,1
107	Čerkes (Nagycserkesz)	0
108	Eška (Öskü)	0

Zdroj: HUNGARIAN CENTRAL STATISTICAL OFFICE (2009)

Obr. č. 7: Náboženské špecifiká v bývalých slovenských jazykových ostrovoch v Maďarsku za rok 2001

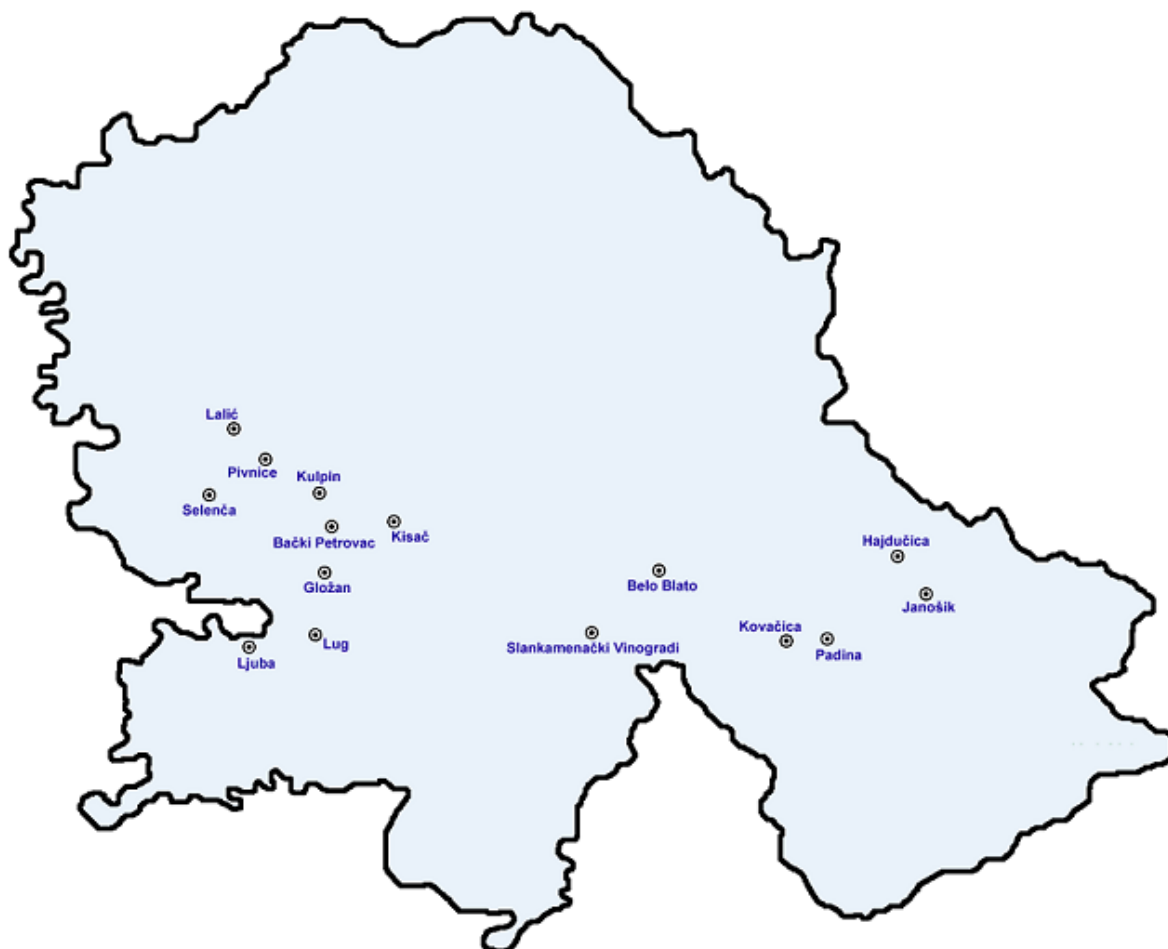

Obr. č. 10: Zastúpenie Slovákov vo vojvodinských okresoch za rok 2002

Obr. č. 11: Slovenské sídla vo Vojvodine za rok 2002

Slovenské sídla vo Vojvodine v roku 2002

Sídla vo Vojvodine so slovenskou absolútnou, alebo reatívnu väčšinou (2002):

Slovenská obec ⊙

Zdroj:

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/0/04/Vojvodina_west_east_slavs.png
(2009)

Tab. č. 8: Vzťah medzi vzdelaním a vnímaním asimilácie, budúcnosti menšiny, financovaním kultúry a kontaktov so Slovenskom

			asimilácia		Total
			áno	nie	
vzd	ZŠ	Count	21	8	29
		% within vzd	72,4%	27,6%	100,0%
		% of Total	13,1%	5,0%	18,1%
SŠ bez maturity	SŠ bez maturity	Count	6	2	8
		% within vzd	75,0%	25,0%	100,0%
		% of Total	3,8%	1,3%	5,0%
SŠ s maturitou	SŠ s maturitou	Count	59	26	85
		% within vzd	69,4%	30,6%	100,0%
		% of Total	36,9%	16,3%	53,1%
vysoká škola	vysoká škola	Count	33	5	38
		% within vzd	86,8%	13,2%	100,0%
		% of Total	20,6%	3,1%	23,8%
Total		Count	119	41	160
		% within vzd	74,4%	25,6%	100,0%
		% of Total	74,4%	25,6%	100,0%

			finano_kult					Total
			určite áno	skôr áno	skôr nie	určite nie	neviem	
vzd	ZŠ	Count	6	6	13	6	0	31
		% within vzd	19,4%	19,4%	41,9%	19,4%	,0%	100,0%
		% of Total	3,7%	3,7%	8,0%	3,7%	,0%	19,0%
SŠ bez maturity	SŠ bez maturity	Count	0	5	2	1	0	8
		% within vzd	,0%	62,5%	25,0%	12,5%	,0%	100,0%
		% of Total	,0%	3,1%	1,2%	,6%	,0%	4,9%
SŠ s maturitou	SŠ s maturitou	Count	17	30	24	13	1	85
		% within vzd	20,0%	35,3%	28,2%	15,3%	1,2%	100,0%
		% of Total	10,4%	18,4%	14,7%	8,0%	,6%	52,1%
vysoká škola	vysoká škola	Count	11	19	6	2	1	39
		% within vzd	28,2%	48,7%	15,4%	5,1%	2,6%	100,0%
		% of Total	6,7%	11,7%	3,7%	1,2%	,6%	23,9%
Total		Count	34	60	45	22	2	163
		% within vzd	20,9%	36,8%	27,6%	13,5%	1,2%	100,0%
		% of Total	20,9%	36,8%	27,6%	13,5%	1,2%	100,0%

			kontakt_SVK						Total
			veľmi často	často	priemerne	zriedkavo	veľmi zriedkavo	nemám kontakt	
vzd	ZŠ	Count	3	6	3	4	5	10	31
		% within vzd	9,7%	19,4%	9,7%	12,9%	16,1%	32,3%	100,0%
		% of Total	1,8%	3,7%	1,8%	2,5%	3,1%	6,1%	19,0%
SŠ bez maturity	SŠ bez maturity	Count	0	3	1	1	1	2	8
		% within vzd	,0%	37,5%	12,5%	12,5%	12,5%	25,0%	100,0%
		% of Total	,0%	1,8%	,6%	,6%	,6%	1,2%	4,9%
SŠ s maturitou	SŠ s maturitou	Count	18	16	21	16	5	9	85
		% within vzd	21,2%	18,8%	24,7%	18,8%	5,9%	10,6%	100,0%
		% of Total	11,0%	9,8%	12,9%	9,8%	3,1%	5,5%	52,1%
vysoká škola	vysoká škola	Count	12	11	11	2	1	2	39
		% within vzd	30,8%	28,2%	28,2%	5,1%	2,6%	5,1%	100,0%
		% of Total	7,4%	6,7%	6,7%	1,2%	,6%	1,2%	23,9%
Total		Count	33	36	36	23	12	23	163
		% within vzd	20,2%	22,1%	22,1%	14,1%	7,4%	14,1%	100,0%
		% of Total	20,2%	22,1%	22,1%	14,1%	7,4%	14,1%	100,0%

			buduc_svk						Total
			k lepšiemu	mierne k lepšiemu	mierne k horšiemu	k horšiemu	kritická budúcnosť	iná odpoveď, neviem	
vzd	ZŠ	Count	10	5	5	8	1	2	31
		% within vzd	32,3%	16,1%	16,1%	25,8%	3,2%	6,5%	100,0%
		% of Total	6,2%	3,1%	3,1%	4,9%	,6%	1,2%	19,1%
SŠ bez maturity	SŠ bez maturity	Count	1	1	5	1	0	0	8
		% within vzd	12,5%	12,5%	62,5%	12,5%	,0%	,0%	100,0%
		% of Total	,6%	,6%	3,1%	,6%	,0%	,0%	4,9%
SŠ s maturitou	SŠ s maturitou	Count	26	36	8	10	3	2	85
		% within vzd	30,6%	42,4%	9,4%	11,8%	3,5%	2,4%	100,0%
		% of Total	16,0%	22,2%	4,9%	6,2%	1,9%	1,2%	52,5%
vysoká škola	vysoká škola	Count	7	19	8	2	2	0	38
		% within vzd	18,4%	50,0%	21,1%	5,3%	5,3%	,0%	100,0%
		% of Total	4,3%	11,7%	4,9%	1,2%	1,2%	,0%	23,5%
Total		Count	44	61	26	21	6	4	162
		% within vzd	27,2%	37,7%	16,0%	13,0%	3,7%	2,5%	100,0%
		% of Total	27,2%	37,7%	16,0%	13,0%	3,7%	2,5%	100,0%

Zdroj: vlastný výskum, Báčsky Petrovec, 2009